

SOSIOLOGIA
YHTEISKUNTATIETEIDEN TIEDEKUNTA
LAPIN YLIOPISTO

Suurpetojen ravintohoukuttelun vaikutukset porolaitumeen
Prosessiontologinen tutkielma monilajisesta porolaitumesta

Mikko Hyyryläinen (Y23105842)

02.05.2024

SSOG1345 Pro-gradu tutkielma

Työn ohjaaja: Jarno Valkonen

Työn nimi: Suurpetojen ravintohoukuttelun vaikutukset porolaitumeen: prosessiontologinen tutkielma monilajisesta porolaitumesta

Tekijä: Mikko Hyyryläinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiologia

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 92

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Tutkielma analysoi suurpetojen ravintohoukuttelun vaikutuksia porolaitumeen prosessiontologisen näkökulman avulla. Tutkimuskysymyksenä toimii miten suurpetojen ravintohoukuttelu vaikuttaa porolaitumen monilajiseen kanssatulemiseen.

Tutkielman aineistona on kesällä 2021 kerätty poronhoitajilta kerätty haastatteluaineisto. Haastateltavien näkökulmia ja havaintoja ravintohoukuttelun vaikutuksista porolaitumeen käsitteellistetään prosessiontologian ja monilajisen tutkimuksen käsitteiden avulla. Aineiston ajanjaksollinen ja vahvan teoreettinen luonne tekee tutkielmasta tapaustutkimuksen ja analyysi tapahtuu teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Analyysi tuotti seuraavia tuloksia: suurpetojen ravintohoukuttelu tuottaa monilajista domestikaatiota ja laitumien muutoksia. Petojen domestikaatio ilmenee lisääntyneinä pihakäynteinä, ihmisarkuuden vähenemisenä ja alueellisena keskittymisenä. Poron domestikaatio ilmenee porojen hakeutumisessa ihmisten luo ja poronhoitajan tiiviimpänä vuorovaikutussuhteena talvitarhauksen ja lisäruokinnan kautta. Petojen tilankäyttö keskittyy ja ravintohoukuttelutoimintaa harjoittava ihminen luo huolenpidollista suhdetta petoihin. Porot kärsivät laidunalueiden vähenemisestä petojen keskittymisen vuoksi, mikä aiheuttaa poron diasporaa eli hajaantumista ja laidunalueen maahan kiinnittymisen vaikeuksia.

Avainsanat: prosessiontologia, porolaidun, poronhoito, monilajisuus, ravintohoukuttelu

SISÄLLYSLUETTELO

Kansilehti

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO
 - 1.1. Tutkielman rakenne
2. SUURPETOJEN KATSELU -JA KUVAUSTOIMINTA & PORONHOITO
 - 2.1. Ravintohoukutteluun perustuva elinkeino
 - 2.2. Poronhoidon historia luontaiselinkeinona
 - 2.2.1. Porolaidun ja laidunkierto
 - 2.2.2. Ihmisen ja poron vuorovaikutuksellinen suhde
 - 2.2.3. Poron ja suurpetojen välinen suhde
 - 2.2.4. Poronhoito elinkeinona tänä päivänä
 - 2.3. Suurpetojen katselu- ja kuvaustoiminnan ja poronhoidon ristiriidat
3. PROSESSIONTOLOGIA
 - 3.1. Teorian keskeinen sisältö
 - 3.2. Keskeiset käsitteet
 - 3.2.1. Kansatuleminen & monilajisuus
 - 3.2.2. Diaspora
 - 3.2.3. Tarttuma & keräytymä
 - 3.2.4. Domestikaatio
4. LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI JA HAASTATTELUAINEISTO
 - 4.1. Haastatteluaineisto
 - 4.2. Laadullinen analyysi & sisällönanalyysi
 - 4.3. Tutkielman teoriaohjaava sisällönanalyysi
 - 4.3.1. Teemat
 - 4.3.2. Käsitekartta
5. SUURPETOJEN RAVINTOHOUKUTTELUN MONILAJISET VAIKUTUKSET
 - 5.1. Porolaitumen monilajisuus
 - 5.2. Monilajinen domestikaatio
 - 5.2.1. Pedon domestikaatio
 - 5.2.2. Poron domestikaatio
 - 5.2.3. Poronhoitajan toiminnan muutos

- 5.3. Laitumien muutokset
 - 5.3.1. Pedon laitumen muutos
 - 5.3.2. Poron diaspora
- 6. JOHTOPÄÄTÖKSET
 - 6.1. Porolaitumen yhteiskunnan lakastuminen
 - 6.2. Pedon tarttumien muutokset
 - 6.3. Lopuksi
- 7. LÄHTEET

1. JOHDANTO

Kuhmolainen ammattivalokuvaaja Ville Heikkinen voitti vuoden 2019 luontokuvan “Karhu ja korppi” -kuvallaan (Laakso 19.10.2019). Petojen kuvaamiseen käytettävät ravintohoukuttelupaikat ovat yleistyneet viime vuosikymmeninä. Villit petoeläimet usein karttavat ihmistä, joten villin petoeläimen kohtaaminen “luonnollisesti” on harvinaista. Luontokuvaus yleensä huipentuukin pedon kuvaukseen ja palkituimmat luontokuvat ovat juuri näistä näyttävistä ja harvoin nähdyistä eläimistä (Kurki & Pohja-Mykrä 2009, 19). Karhu on selkeästi kuvauksien vetonaula: kuva, jossa karhu on esiintynyt on voittanut Vuoden luontokuva -palkinnon useamman kerran ja kuvakirjoja ainoastaan karhusta on julkaistu useita (Kurki & Pohja-Mykrä 2019, 19). Kuvausten lisäksi ravintohoukuttelun avulla toimiva suurpetoturismi on kasvava trendi ekoturismin muotona, missä karhu on myös katselun suurimpana kohteena. Karhua tavataan Suomessa eniten itäisessä Suomessa ja Lapissa. Vuonna 2024 kannan arvioidaan olevan 2100–2250 yksilöä (Luonnonvarakeskus, 13.3.2024) Samaan tapaan kuvaus- ja katselukojuet ovat alueellisesti keskittyneet Itä-Suomeen ulottuen Kuhmosta pitkälle Koillismaan alueelle. Kaupalliseen toimintaan tarkoitettuja ruokintapaikkoja löytyy Ruokaviraston haaskarekisteristä seitsemän, jotka ovat eteläisten paliskuntien alueilla (Vinkka, Valkonen, Jokinen, Hiedanpää & Kojola 2024, julkaisematon, 3). Koillismaa on jo osaksi poronhoitoaluetta, mikä on aiheuttanut maankäytöllisiä ristiriitoja eri sidosryhmien välille. Tutkielman ongelmanasettelu pohjautuu tähän suurpetojen katselu- ja kuvaustoiminnan ja poronhoidon ristiriitoihin.

Tutkielma kuuluu Luonnonvarakeskuksen ja Lapin yliopiston tuottamaan Suurporo-tutkimushankkeeseen, jossa analysoidaan yhteiskunta- ja ekologistieteiden menetelmiä ja näkökulmia hyödyntäen suurpetojen kaupallisen kuvaus- ja katselutoiminnan perustana olevan ravintohoukuttelemisen vaikutuksia porotalouteen. Tutkielma kysyy miten suurpetojen ravintohoukuttelu vaikuttaa porolaitumen monilajiseen kanssatulemiseen. Tutkielmaa hyödyntää Alfred North Whiteheadin prosessiontologian teoriaa analyysissä, jossa aineiston havaintojen perusteella muodostetaan ravintohoukuttelun monilajisten kanssatulijoiden vaikutuksia porolaitumeen. Tämä metafyyminen ontologinen jäsenitys näkee maailmassa ja maailmassa olevat ilmiöt prosessuaalisena, singulaarisena ja yhteenkietoutuneina olioina tai tapauksina. Jokainen olio ja tapaus todellistuu suhteessa johonkin toiseen olioon. Maailma ja maailman ilmiöt ovat jatkuvassa liikkeessä ja virtaavuudessa ja kanssatulevat hetkissä.

Poronhoito on luontaiselinkeino, joka hyödyntää luonnonlaitumia. Tämä tekee siitä vahvasti luontoon sidoksissa olevaa elinkeinotoimintaa. Poronhoidolla on pitkät perinteet Lapissa ja Kuusamon alueella. Suomen lainsäädäntö turvaa poronhoidolle vapaan laidunnusoikeuden (PoronhoitoL 1:3 §) ja poronhoitoalue kattaa Lapin alueen Kemiä ja Torniota lukuunottamatta ja Kuusamon, Taivalkosken, Pudasjärven, Suomussalmen ja Hyrynsalmen alueet.

Ravintohoukuttelun avulla toimiva katselu- ja kuvaustoiminta on lisääntynyt Suomessa 1970-luvulta lähtien (suurpedot.fi). Toiminnan tarkoituksena on eläinten houkuttelu ravinnon avulla ruokintapaikalle, jossa eläimiä voidaan kuvata tai katsella. Usein kuvaus- ja katselupaikkojen yhteydessä on kuvaus- ja katselukohju. Ravintohoukuttelupaikkojen perustaminen on ilmoituksenvaraista, joka tehdään ruokavirastolle. Maankäyttöllinen lupa pitää pyytää maanomistajalta. Haaskojen ja houkutusravinnon sisällölliset kriteerit ovat myös luokiteltu ruokaviraston kautta.

Tutkielman aineistona on kesällä 2021 kerätty haastatteluaineisto, joka koostuu suurimmaksi osaksi poronhoitajista. Lisäksi yksi haastatelluista edustaa Paliskuntain yhdistystä. Tutkielman tutkimusasetelman kiinnittyessä tähän ajanjaksoon, on tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Haastateltavat puhuvat poronhoidosta ja ravintohoukuttelun vaikutuksista kesällä 2021. Aineistoa analysoidaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin, mikä edesauttaa tutkielman tavoitetta käsitteellistää porolaidun prosessiontologisena tapahtumapisteinä. Tutkielman tutkimuskysymys ravintohoukuttelun vaikutuksista porolaitumen monilajiseen kanssatulemiseen saa lihaa ympärilleen poronhoitajien näkemyksien ja kokemusten avulla. Tutkielma esittää aineistolle tarkentavia analyysikysymyksiä: miten pedon käytös muuttuu, miten porolaitumen dynamiikka muuttuu, miten poron käytös muuttuu, miten ihmisen ja poron välinen vuorovaikutus muuttuu. Haastateltavat kertovat havaintojaan ja näkemyksiään ravintohoukuttelun vaikutuksista petojen käytökseen, liikkeisiin, alueellisiin muutoksiin ja näiden kautta kerrostuviin vaikutuksiin porolaitumeen ja poronhoitoon. Näitä havaintoja analysoidaan ja käsitteellistetään monilajiseksi domestikaatioksi ja laitumien muutoksiksi. Käsitteellistäminen vie analyysin alateemojen äärelle, mitkä ovat pedon ja poron domestikaatio, pedon laitumien muutokset ja poron diaspora.

1.1 TUTKIELMAN RAKENNE

Tutkielman rakenne muodostuu kuudesta eri luvusta. Johdannossa esitellään tutkielman rakenne ja referoidaan tutkielman tarkoitus.

Suurpetojen katselu- ja kuvaustoiminta ja poronhoito -kappale johdattaa poronhoidon historiasta elinkeinona ja sen suhteesta suhteellisen uuteen elinkeinon ravintohoukuttimien avulla tapahtuvasta katselu- ja kuvaustoiminnasta, mitä osin nimitetään suurpetoturismiksi. Tämän laajan taustoituksen avulla ymmärretään kuinka perinteinen luontaiselinkeino on kokenut jatkuvaa muovautumista sen historiassa. Sen luonteeseen kuuluu monilajinen kietoutuneisuus ja herkkyys ympäristön tapahtumille, mistä sen pitkä historia kielii.

Kolmas kappale esittelee tutkielman teoreettista maailmaa. Kappaleessa käydään läpi Whiteheadin prosessiontologiaa, jota Isabelle Stengers on kehittänyt omassa spekulatiivisessa filosofiassaan. Tutkielman keskeiset käsitteet luovat sen käsitteellisen ympäristön ja viitekehyksen mitä vasten porolaitumen monilajisuutta ja ravintohoukuttelun vaikutuksia sen dynamiikkaan peilataan. Näiden lisäksi arkeologiset ja antropologiset näkemykset domestikaatiosta luovat käsitteellistä pohjaa.

Neljännessä kappaleessa esitellään tutkielman käytäntöä käyden läpi haastatteluaineistoa, sen antia ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tutkielma pohtii haastatteluaineiston asemaa, laadullista analyysia ja sen eri muotoja suhteessa aineistoon. Kappaleessa esitetään myös analyysiosion teemat, jotka ovat poron domestikaatio, poron diaspora ja pedon domestikaatio.

Viides kappale on analyysi- ja pohdintakappale, jota käydään edelliskappaleen teemojen mukaisesti. Aineiston havainnot käsitteellistetään kolmannessa kappaleessa esitetyillä käsitteillä. Tällä pyritään saamaan mielekästä ja uutta kokonaiskuvaa ravintohoukuttelun vaikutuksista porolaitumeen. Käytännössä kappaleessa analysoidaan aineiston havaintoja analyysikysymysten ja havainnollistavan käsittekartan avulla.

Kuudes ja viimeinen kappale kertoo johtopäätökset ja samalla pohditaan tutkimusasetelman hyödyntämistä mahdollisissa jatkotutkimuksissa. Johtopäätöksissä tutkielma pyrkii luomaan kokonaisvaltaista kuvaa ilmiöistä ja niiden keskinäisistä kietoutuneisuuksista.

2.SUURPETOJEN KATSELU -JA KUVAUSTOIMINTA JA PORONHOITO

Poronhoitajat ja Paliskuntain yhdistys ovat huolissaan ravintohoukuttelun avulla toimivan katselu- ja kuvaustoiminnan vaikutuksista poronhoidon elinkeinotoimintaan, erityisesti eteläisellä poronhoitoalueella. Huolen ovat ilmaisseet myös muut sidosryhmät ja virastot. Esimerkiksi Turvallisuus -ja kemikaalivirasto (myöh. Tukes) on ottanut tiedotteessaan kantaa, että ravintohoukuttimien käyttö luo suuren petokeskittymän alueelle missä toimintaa harjoitetaan. Poroelinkeinoon harjoittajat alkoivat ilmaista huolta petojen ravintohoukutteluun viime vuosituhannen lopulla. Paliskuntain yhdistys on vaatinut ravintohoukuttelun kieltoa poronhoitoalueella perustellen kieltoa muun muassa poromenetyksien ja maasuurpetojen kerääntymisen valossa (Pohja-Mykrä & Kurki 2009, 22-23). Tukesin tiedotteen mukaan karhuja oli nähty enimmillään 40 kappaletta yhdessä yössä ruokintapaikalla. Tiedotteen vaatimuksena on, etteivät toiminnan mahdollistavat ravintohoukuttimet saa aiheuttaa vaaraa muille luonnon käyttäjille tai heidän omaisuudelleen. Lisäksi Tukes peräänkuuluttaa tutkimuksia ruokkimisen vaikutuksista eläinten käytökseen, runsastuneeseen lajienväliseen kohtaamiseen ja ihmisen lisääntyneeseen vaikutukseen villieläimiin (Tukes, 17.10.2019).

Poronhoito on luontaiselinkeinona altis elinympäristöllisiin, yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja alueellisiin muutoksiin. Sen historia pitää sisällään paljon sopeutumisia eri murroskohtiin, joita tutkielma käy läpi tämän kappaleen alaluvuissa. Poronhoitajat (Rehtonen 2019) jopa näkevät, että perinteisen elinkeinon harjoittaminen on vaarassa ravintohoukuttelun muodostamasta petokeskittymästä johtuen. Huolen ilmaiseen poronhoitajan mukaan petojen keskittyminen lisää poromenetyksiä. Pedot ovat olleet poronhoidon historiassa perinteinen haaste ja erityisesti itäraja on ollut haasteellinen. Poronhoitajat ovat pyrkineet reagoimaan petojen tuottamiin ongelmiin metsästyksen, tapporahan, tarhaamisen ja paimentamisen keinoin (Kortesalmi 2008, 425-427, 435.)

2.1 RAVINTOHOUKUTTELUUN PERUSTUVA ELINKEINO

Ravintohoukuttelua käytetään katselu- ja kuvaustoimintaan, joka alkoi Suomessa jo 1970-luvulla (Suurpedot.fi). Ruokavirasto määrittelee ravintohoukuttelun tai haaskanpidon on toiminnaksi, jolla eläimiä houkutteellaan ravinnon avulla ruokintapaikalle. Sen tarkoituksena on valokuvata, katsella tai metsästää pienpetoja (Ruokavirasto 10.1.2023). Kuvaus - ja katselutoiminnan keskiössä ovat maasuurpedot ja erityisesti karhu (Pohja-Mykrä 2009, 19).

Ruskeakarhu eli *ursus arctos* on kansainvälisesti katselutoiminnan halutuimpia kohteita (Penteriani ym. 2017). Houkutuspaikan läheisyyteen on rakennettu usein piilokoju, josta itse toimintaa on mahdollista harjoittaa.

Ruokavirasto on myös määrittänyt säädökset miten haaskaa voi käyttää, minkälaista haaskaa voi käyttää ja missä sitä voi harjoittaa. Haaskanpitäjinä voivat toimia yksittäiset toimijat, jotka käyttävät haaska-aineksena omia kuolleita tuotantoeläimiään tai luontokuvaajat ja luontomatkailuyrittäjät, jotka hankkivat haaska-aineksen esimerkiksi maataloilta tai elintarvikealan laitoksista. Käytännössä aineksena toimii teurastuksien sivujätteet, kasvatettu kala tai luonnonvaraisten riistaeläinten raatoja. Sijaintia ei saa sijoittaa lähelle asutusta ja sen pitämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. Paikan valitsemisessa pitää myös huolehtia, ettei se pilaa pohjavesiä, jokia tai järviä (Ruokavirasto 10.1.2023). Toimijan tulee ilmoittaa ravintohoukuttimesta Suomen riistakeskukselle (MetsästysL).

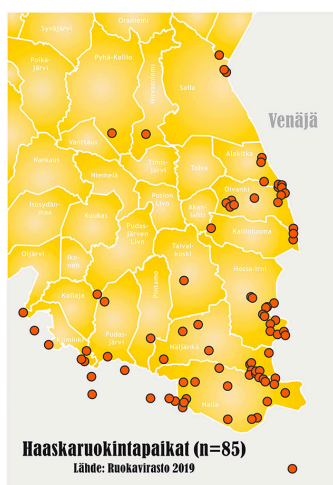
Perinteisesti toimintaa on kuvattu haaskakuvaukseksi tai, kuten Ruokavirasto ja Tukes sanoittavat, haaskaruokinnaksi. Termi on kuitenkin harhaanjohtava, sillä houkuttelu tapahtuu usein myös koirien kuivaruoalla ja kalanperkausjätteillä (Vinkka ym. 2024, julkaisematon). Tämän vuoksi toiminnasta puhutaan käsitteellä suurpetojen ravintohoukuttelu tai ravintohoukuttelu.

Matkailuelinkeinona palvelua tarjotaan usein täyden palvelun pakettina, johon sisältyy majoitukset, ruokailut ja muut matkailupalvelut (Kurki & Pohja-Mykrä 2009, 11). Ravintohoukuttelu ei täten ole sinänsä pääelinkeino, vaan on yksi palvelu muiden matkailupalveluiden joukossa. Turvallisuus - ja kemikaalivirasto Tukesin tiedotteen (2019) mukaan suurpetokuvauspalveluja harjoittaa noin 25-30 yritystä, jotka keskittyvät Itä - ja Pohjois-Suomeen. Kuvausprojektit alkavat yleensä huhtikuussa ja kestävät elokuun puoliväliin asti. Ajankohtaa rajaavat syyskuussa alkava karhunmetsästys ja karhun talviuni. Osa katselupalveluja tarjoava tarjoaa katselukauden toukokuun alusta syyskuun loppuun (Karhu Kuusamo).

Kansainvälinen vertailu on paljastanut, että Euroopan maissa ravintohoukutteluun perustuva suurpetojen katselutoiminta eli suurpetoturismi on laajimmillaan juuri Suomessa (Penteriani ym. 2017, 171). Suurpetoturismi nähdään yhtenä kasvavana ekoturismin muotona.

Ekoturismin itsessään on arveltu valloittavan maailmanlaajuista matkailua ja turismia (Penteriani ym. 2017, 170).

Eteläisellä poronhoitoalueella kuvaus- ja katselupaikkoja oli vuonna 2019 noin 85 (Paliskunnat). Yrityksistä osa on aloittanut toimintansa jo 1990-luvulla, - esimerkiksi Martinselkosen Eräkeskus on toiminut vuodesta 1995. Muut toimijat ovat aloittaneet toiminnan vaihtelevasti vuosien 1999 ja 2023 (Taiga Bear) välillä (Vinkka ym. 2024, julkaisematon).

Kuva 1. Paliskuntien luoma kartta haaskaruokintapaikoista.

Toiminta ei ole sidosryhmien ja eri virastojen mukaan ongelmattonta. Houkuttelu voi aiheuttaa alueelle petokeskittymän, ihmisten ja petojen välinen kanssakäyminen voi lisääntyä pedon tottuessa ihmiseen ja toiminta voi aiheuttaa sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haasteita eri sidosryhmille (Penteriani ym. 2017; Pohja-Mykrä & Kurki 2009). Poronhoito on yksi sidosryhmä, johon ravintohoukuttelun koetaan vaikuttavan. Poronhoidon yksi selkeimpiä haasteita ovat pedot, jotka vähentävät porojen määrää ja vaikuttavat siten sen elinkeinolliseen tuottavuuteen (Kortesalmi 2008, 425; Valkonen & Pakkanen 2012).

Seuraavassa alaluvussa tutustutaan poronhoidon historiaan, porolaitumeen ja laidunkiertoon, ihmisen ja poron suhteeseen, poron ja pedon väliseen suhteeseen. Kakkoskappaleen viimeistelee kolmas alaluku, joka keskittyy suurpetojen ravintohoukuttelun luomiin haasteisiin poronhoidolle ja porolaitumelle. Poronhoidolla on pitkä luontaiselinkeinollinen historiansa, mihin liittyy paljon muutospaineita ja erityislaatuksuuksia. Ihmisen ja poron

välistä suhdetta on tutkittu runsaasti arkeologian alalla tuoden esille näiden kahden lajin domestikaatiosuhteen moninaisuutta (Salmi 7.6.2022). Poro ja peto ovat kiinteästi kytköksissä toisiinsa, peto on osa porolaidunta ja pedot ovat olleet poronhoitajien huoli sen pitkän historian aikana (Kortessalmi 2008, 425).

2.2. PORONHOIDON HISTORIA LUONTAISLINKEINONA

Lain mukaan luontaiselinkeino tukeutuu tuotannossaan luonnon tuottokykyyn perustuvan luonnonvarojen hyödyntämiseen (Laki porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetuista 26.8.2011/986). Luontaiselinkeinolaki määrittelee luontaiselinkeinon tarkoittavan “maataloutta ja erikoismaataloutta, kalastusta, metsästystä ja porotaloutta samoin kuin marjastusta, sienestystä ja muuta luonnon jatkuvaan tuottokykyyn perustuvien luonnonvarojen hyödyntämistä” (Luontaiselinkeinolaki 610/1984). Poronhoito määritellään luontaiselinkeinoksi ja on täten vahvasti sidoksissa luontoon. Sen luonnon jatkuvan tuottokyvyn hyödyntäminen perustuu vapaaseen laidunnusoikeuteen poronhoitoalueella. Poronhoitoalue on määritelty myös laissa ja se kattaa kolmanneksen Suomen pinta-alasta eli noin 125 000 neliökilometriä (Kumpula, Siitari, Siitari, Kurkilahti, Heikkinen & Ollonen 2019, 6). Poronhoitoalueen laajuuden vuoksi alueet eroavat toisistaan ilmastoltaan, kasvillisuudeltaan, laiduntyypeiltään, elinkeinoiltaan ja maankäyttömuodoiltaan (Kumpula & Siitari 2019, 6). Luonnon ilmiöt, sääolosuhteet, ilmastonmuutos (Rasmus ym. 2022), muu maankäyttö (Salmi ym. 2022, 125) ja suurpedot haastavat poronhoidon tuottavuutta merkittävästi. Tänä päivänä poronhoito perustuu elinkeinona ensisijaisesti lihantuotantoon (Pohjola & Valkonen 2012, 24). Täten sen kannattavuuteen vaikuttaa teurasporojen määrä, poronlihan ja porojalostuksen laatu. Poron kokoon vaikuttavat laidunolot ja eläimen kunto sekä perimä (Nieminen 1994, 6). Poro kietoutuu läheisesti sen laidunympäristöön ja on täten suhteellisen herkkä luonnon olosuhteille (T. Heino & Pelletier 2022, 41). Kylmät talvet ja suuri lumikerros sekä kuivat ja kuumat kesät vaikeuttavat luontaisen ravinnon saantia. Poron alueellinen ja maankäytöllinen herkkyys vaikuttaa poronhoidon laatuun. Näiden herkkyyksien vuoksi luontaiselinkeinona toimivan poronhoidon satoja vuosia kattava historia sisältää jatkuvaa sopeutumista elinympäristönsä, sosioekonomisiin, kulttuurisiin ja maankäytöllisiin muutoksiin.

Poronhoidon synnystä on eri näkemyksiä ja teorioita. Evoluutioteoria näkee, että poronhoito ei ole yhtenäinen käsite, koska poronhoitokulttuurit, saamelainen, nenetsinen, obinugrilainen,

evenkkinen, tsuktsinen ja korjakkinen, ovat huomattavasti erilaisia eri alueilla ja ne ovat kehittyneet eri aikoina. Diffuusioiteoria näkee, että poronhoidolla on alkukoti Itä-Aasiassa Baikaljärven ympäristössä leviten itään ja länteen (Kortessalmi 2008, 20 - 21). Poronhoidon historiallisia alkukehitysmuotoja nähdään olevan kaksi: pyyntikansojen ja paimentolaisten. Näistä kehityssuunnista muodostui alueellisesti eriäviä poronhoitokulttuureja ja poronhoidon alaryhmiä eri aikakausina (Kortessalmi 2008, 20 - 25).

Ihminen eli jääkauden jälkeen Fennoskandian, eli Skandinavian niemimaan sekä Suomen, Itä-Karjalan ja Kuolan, alueella pyyntikulttuurin mukaisesti metsästäen, kalastaen ja keräilyllä avulla. Villipeura oli todennäköisesti metsästyksen tärkeimpiä saaliita ja sen pyynti jatkui aina 1600-luvulle asti (Kortessalmi 2008, 29). Rautakaudella sen kannan vähentyminen ja poronhoidon yleistyminen vähensi villipeuran merkitystä. Poronhoito yleistyi Fennoskandiassa alueellisesti eri aikoina. Norjalaisen Ottarin kertomusta 800-luvulta pidetään ensimmäistä merkkiä poronhoidon saapumisesta Skandinaviaan (Kortessalmi 2008, 21). Ruotsin ja Norjan tuntureilla poronhoitoa harjoitettiin 800–1000-luvuilla, mistä se kehittyi täyspaimentolaisuudeksi ja suurporonhoidoksi jo 1300–1500-luvuilla (Nieminen 2013, 7). Nämä olivat merkittäviä käännteitä poron ja ihmisen suhteessa, kun eläimet alettiin nähdä ihmisen omaisuutena (Salmi & Seitsonen 2022, 252). Enontekiön alueelle suurporonhoito levisi lounaasta 1600-luvulla ja seuraavalla vuosisadalla Utsjoelle. Kuusamon talonpojat omaksuivat poronhoidon 1600-luvun lopulla levittäen sen 1700-luvulla Pohjois-Vienaan (Kortessalmi 2008, 263).

Alueiden kulttuuriset ja käytännölliset eroavaisuudet näkyivät porojen asemassa ja merkityksessä yhteisön ja yksilön talouksissa, mikä näkyi vuotuiskierrossa ja yleislinjoissa (Kortessalmi 2008, 434 - 435). Porojen määrät vaihtelivat, osa hyödynsi poroa maitotaloudessa (Kortessalmi 2008, 261) ja poronhoidon taloudellinen tuottavuus perustui joko lihantuotantoon tai rahdinajoon. Suurimpia muutoslinjoja aiheutui poliittisista linjauksista ja taloudellisista suhdanteista.

Suomen poronhoito kehittyi ensisijaisesti saamelaiden keskuudessa. Tutkijat ovat jaotelleet kulttuurit lähinnä kahteen tai kolmeen eri muotoon riippuen niiden elinympäristöstä ja elinkeinorakenteesta. Suomen poronhoidon muotoutumisessa nähdään kaksi oleellista poronhoitokulttuuria. Lännessä (Pohjois-Ruotsissa ja Tornion lapinkylissä) poroja oli runsaslukuisemmin ja se perustui täys- tai puolipaimentolaisuuteen. Varakkaimmilla oli jopa

1000 poroa Lyckselen Lapissa vuonna 1732. Idässä vallitsi pyyntikulttuurisempi ote vähemmällä porolukumäärällä (Kortesalmi 2008, 24 - 28). Jälkimmäisiä kutsuttiin myös metsäsaamelaisiksi. Näiden kahden lisäksi koltat eli Petsamon alueen ortodoksisaaamelaiset muodostivat kolmannen alaryhmän (Kortesalmi 2008, 273).

Täyspaimentolaisuuteen perustunut poronhoito oli tiivistä porojen ja ihmisten vuorovaikutusta. Tämänkaltaisessa poronhoidossa poroja paimennettiin eri vuodenaikoina eri alueilla. Vuodenkiertoon tiivis sidos loi Lapissa puheen “kahdeksan vuodenaajan kansasta”, joka vaelsi porojen mukana jopa satoja kilometrejä (Nieminen 2014, 123). Täysnomanidismin on arveltu syntyneen jo 1200-luvulla (Kortesalmi 2008, 22). Paimennus tapahtui lähinnä porolaitumen vuodenkierron mukaan, mutta poropaimenet myös ohjasivat tokkaa aidoilla (Nieminen 2014, 116). Paimenet usein asuivat kodassa, kun kulkivat porojen mukana. Vaeltamista kutsuttiin jutaamiseksi.

Lappiin tulleiden uudisasukkaiden myötä Pohjois-Suomeen alkoi kehittymään talonpoikien poronhoito. Ensimmäiset lähteet Pohjois-Suomen talonpoikien poronomistuksesta ovat vuosilta 1345, 1334 ja 1340 (Kortesalmi 2008, 29). Nämä myöhäiskeskiajalliset lähteet kertovat talonpoikaisen poronhoidon ensi kehityksestä. Varsinaisesti talollisporonhoito syntyi Kemin Lapissa talonpoikien uudisasutuksien myötä 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla, mikä levisi sen lievealueille ja Pohjois-Viaan. Tämä nosti erityisesti Kuusamon porolukua. Talonpoikaiskulttuurin poronhoitoon kuului, että porot saivat palkia eli laiduntaa vapaina sulan ajan (Kortesalmi 2008, 434). Tämä lienee isoin kulttuurinen ero paimentolaiskulttuuriin, jossa poropaimen oli käytännössä koko vuoden porojen mukana.

Eniten historiallista tietoa talonpoikaiskulttuurin poronhoidosta on saatu pirkkamiesten eli birkarlien lapinkauppojen ja verotusten asiakirjojen avulla. He olivat talonpoikaiskauppiata, joilla oli myönnetty oikeus käydä kauppaa saamelaisten kanssa ja verottaa heitä. He hyödynsivät poroja vetoeläiminä pitkillä lapinmatkoilla ja saattoivat myös omistaa poroja (Kortesalmi 2008, 49). Myös kruunu omisti poroja. Pirkkamiesten ja kruunun omistamat porot olivat kuitenkin hoidossa saamelaisilla - näitä poronhoitajia kutsuttiin raitioiksi. Tämän toiminnan ympärille muodostui raitiojärjestelmä. Poroa hyödynnettiin kuljetuksissa vaikeissa olosuhteissa, mikä korostui pirkkamiesten toiminnassa (Kortesalmi 2008, 153). Läntiset poronhoitajat omaksuivat myös poronlypsyn ja poroa käytettiin kantojuhtana eli takkaporona metsästysmatkoilla. Pirkkamiesten toiminta käytännössä lakkautettiin kruunun toimesta

1600-luvun alussa (Kortessalmi 2008, 46). Kruunu hyödynsi poroja samalla tavalla kuljetuksissa ja tarve periytyi myöhemmin porvareille 1600–1800-luvuilla sekä edelleen virkamiehille ja papeille (Kortessalmi 2008, 97 - 109). 1300-luvulta 1700-luvulle oli määritelty porokyytivelvollisuus viranhaltijoille eri muodoissaan mikä kieli poron alueellisesta hyödyllisyydestä (Kortessalmi 2008, 64).

Kruunu pyrki levittämään poronhoitoa etelään nykyiseen Kainuuseen ja Pohjanmaalle. Levittämisyritykset epäonnistuivat, kun alueen talonpojat eivät tarvinneet poroja ja porot saattoivat aiheuttaa ongelmia maataloudelle syömällä satoa (Kortessalmi 2008, 62).

Raitiojärjestelmä jatkui Torniolaakson talollispitäjissä, Kittilässä ja Rovaniemellä 1800-luvun lopulle. Talolliset käyttivät poroa vetoeläimenä ja heinän kuljetuksessa alueilla missä hevonen ei pärjännyt. Rahdinajo säilyi jossain määrin pororaitojen varassa, mutta niiden hitaus ja vaativuus syrjäytyi hevosen yleistyttyä ja teiden parantuessa sekä loppujen lopuksi autoilun yleistyessä (Kortessalmi 2008, 243). Kuusamon pororaitoliikenne loppui 1900-luvun alussa. Ajoporoja hyödynnettiin vielä tukinajossa, postissa ja rajavartiostosaa vielä ennen sotia (Kortessalmi 2008, 251 - 255).

Talollisporonhoito on merkittävä sivu Pohjois-Suomen historiassa, mikä jatkui käytännössä toiseen maailmansotaan asti. Sen peruja on myös paliskuntajärjestelmä, jonka perustana oli poronhoitajien yhdessä tai yksin tekemät poronhaut (Kortessalmi 2008, 364). Sana palkinen viittaa poron hermostuneeseen juoksenteluun räkän aikana. Pohjois-Suomessa ja Pohjois-Vienassa sana tarkoitti kahta eri asiaa: 1) porojen vakituista liikkuma -ja laidunaluetta sekä 2) kylän tai läheisten kylien poronomistajien poronkokuuryhmää. Sanana se liitti nuo merkitykset yhteen kuvaten itse poroa ja poronomistajien yhteistoimintaa (Kortessalmi 2008, 364). Pohjois-Vienassa palkinen toimi myös aitakuntana, joka hoiti yhdessä poroaitoja. Lainsäädännöllisesti paliskuntien rajat vakiintuivat pakollisiksi vuonna 1898. Paliskuntien esimiesten piti ilmoittaa metsänhoitajille paliskuntien rajat. Poronhoitajien piti jatkossa kuulua paliskuntaan, jotta he voivat laiduntaa poroja valtion mailla. Alkukantaiset paliskunnat syntyivät käytännössä Kemin Lapin metsäsaamelaisten ja talonpoikien porohakuajan liitoissa (Kortessalmi 2008, 364-366).

1900-luvun alussa poronlihaa myytiin enenevässä määrin Saksaan, Tanskaan ja Ruotsiin. Tämä lisäsi porolukua ja lihantuotannon määrää (Kortessalmi 2008, 292). Tämä oli

ensimmäisiä viitteitä porokapitalismista, jossa vuraat poronomistajat omistivat suurimman osan alueensa poroista. Porojen määrän lisääntyminen aiheutti porovarkauksia ja ongelmia maankäytöllisesti. Autonomian aikana rakennettiin huomattavasti porojen este- ja suojausaitoja, jotta porot eivät vaeltaneet Venäjälle, Norjaan tai porovarkaiden käsiin. Kuusamon aitojen ollessa pois käytöstä, oli poronhoitajan tehtävä porokävelyjä porotokkien mukana. Poronhoito alkoi järjestäytymään paliskuntien, säännösten, lainsäädännön, porokarjien kasvun ja siitä nousseiden konfliktien maatalouden ja valtion metsätalouden kanssa (Kortessalmi 2008, 380). Pääsyynä paliskuntien perustamismääräyksiin pidetään metsähallintoa, joka vaati jonkun vastaamaan ja selvittämään porojen laiduntamisen aiheuttamia vahinkoja (Kortessalmi 2008, 385).

Sotien jälkeen poronhoito koki taitekohdan Pohjois-Suomen aluemenetyksien ja tuhojen sekä jälleenrakentamisen ja asutuksen vuoksi. Porojen määrä romahti vuoden 1939 noin 240 000:sta 58 000:een poroyksilöön. Aluemenetyksien vuoksi kolme paliskuntaa, Petsamo, Mikkola ja Enojärvi, menetettiin Neuvostoliitolle ja samassa esteaitoja 150 kilometrin verran. Saksalaisotilaiden kerrotaan hävittäneen Lapin porokannasta 20 %. Sodan jälkeen valtio määräsi poronhoitajille poronlihan ja porotaljojen luovutusvelvollisuuden, mikä vaikeutti entisestään poronhoidon elpymistä (Kortessalmi 2008, 391).

Normaaliolot palautuivat poroesteaitojen rakentamisen ja kulttuuris-tiedollisen vaihdon kautta, mutta poro- ja metsätalouden ristiriidat tulivat esiin 1950- ja 1960-luvulla kun asutus- ja pellonraivaustoiminta ja voimaperäinen maatalouspolitiikka raivasi tietänsä poronhoitoalueilla. Peltopinta-ala poronhoitoalueella kasvoi Suomessa 95 % vuosina 1950 - 1964 (Kortessalmi 2008, 392). Tämä johti käytännössä luontaistalouden väistymiseen. Viljelysasutus ja metsätalous tihentyi poronhoitoalueella mihin poro aiheutti ongelmia taimisto- ja viljelysvaurioiden muodossa. Kesäisin vapaana laiduntavat porot alkoivat vaatia enemmän poronhoidollista vahtimista. Poronhoito koki tuolloin rajua vastustamista: porottamain yhdistys vaati poronhoidon saamista järjestykseen ja jopa poronhoidon lakkauttamista eteläisimmillä poronhoitoalueilla. Viljelyksiä kaivavien porojen vuoksi poronhoitajat alkoivat rakentaa suoja-aitoja viljelyksien ympärille, mikä vaati paljon resursseja. Hirvaalainen poronhoitaja Juho Rompasaari pelkäsi vuonna 1960, että poronhoito käy kannattamattomaksi uusien talojen, loppupuun väistymisen ja viljelysmaiden lisääntymisen myötä (Kortessalmi 2008, 393.) Porotalous kehittyi tuona aikana kuitenkin organisoituneemmaksi muun muassa tiedotuksen, koulutuksen ja tutkimustoiminnan kautta.

1960-luvulla sähköistyminen, yhteiskunnan vaurastuminen, teknistyminen ja muu nopea kehitys näkyi myös poronhoidossa ja porolaitumessa. Poronhoitotavat muuttuivat ja tehostuivat. Moottorikelkka ja muut maastoajoneuvot syrjäyttivät osakseen koiran käyttöä (Muuttoranta & Vindlad 2019) ja kuukausia kestäneet “ettotyöt”, missä poroisännät etsivät poroja poron vetämässä ahkiassa, syrjäytyivät tiestön parantuessa auton käytön, kelkan, mönkijöiden ja moottoripyörän tullessa käyttöön (Kortesalmi 2008, 408). Teurastus alkoi painottumaan syksyyn ja teurastuksen kohteena oli enimmäkseen vasat eli alle vuoden ikäiset porot. Jälkimmäinen muutti porokannan rakennetta naarasvoittoiseksi ja porojen lukumäärät nousivat. Paliskunnat perustivat teurastukselle erotusaidan yhteydessä olleita kenttäteurastamoja ja lihanmyynnin markkinointi lisääntyi. Laajentuminen, tehostuminen ja myynnin edistäminen tarkoitti myös, että lisäruokinta alkoi olemaan välttämätöntä. Tähän vaikutti myös metsien pororavinnon väheneminen ja lumisuuden lisääntyminen (Kortesalmi 2008, 405). Vanhakantaisen poronhoidon lisäruokinnallinen toimenpide oli kaataa naavapuita, mikäli keväthanki oli kovaa ja ravintoa ei löytynyt. Uudemmassa poronhoidossa talviruokinta alkoi tapahtumaan maastossa ja pihapiirin tarhoissa (Kortesalmi 2008, 402). Tämä lisäsi tautien leviämistä, mutta samaan aikaan tehostuneen tutkimuksen avulla kehitettiin uusia lääkintämenetelmiä.

Poromäärien lisääntyminen ei ole ollut ongelmallista. Maankäytöllisten ongelmien lisäksi muiden maankäyttäjien kanssa poronhoitoa on syytetty ylilaidunnuksesta (Helle, Kojola & Niva 2007, 254). Vapaana laiduntavat porot syövät nopeasti talviruokansa eli käytännössä jäkälän (Helle, Kojola & Niva 2007, 261) ja aiheuttavat maastoon eroosiota (Nieminen 2014, 137).

Poronhoitajien kiinnostus poron hyödyntämiseen matkailussa lisääntyi vuosituhannen vaihteessa. Laajemmin poroa ja poronhoitoa on liitetty palveluliiketoimintaan 2000-luvun elinkeinomuutoksien jäljiltä (Eskelinen 2006, 5). Poro täten nähtiin uudelleen hyödyllisenä eläimenä lihantuotannon lisäksi. Palveluliiketoiminta laajensi poron hyödyntämistä matkailukohteeksi, käsitöihin ja laajempiin porotuotteisiin, esimerkiksi taljoihin ja wellness-tuotteisiin (Eskelinen 2006, 127). Poro koetaan eksoottisena ja kiinnostavana eläimenä, mikä luo ihmisille elämyksiä (Eskelinen 2006, 138). Moni poronomistaja alkoi 1900-luvun lopulla hyödyntämään poroa esimerkiksi matkailijoille tarjotuilla poroajeluilla. Matkailua hyödynnettiin maatilamatkailulla, jossa asiakkaat saavat osallistua porotilan

elämään ja tilata poro-ohjelmapalveluita. Vuonna 2003 porotilamatkailu tuotti enemmän rahaa kuin poronlihan myynti (Kortessalmi 2008, 420 - 422).

Poronhoidon historiaa tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon asteittain eri suuntiin kehittynyt vuorovaikutuksellinen domestikaatio ihmisen ja poron välillä, siitä johtuvat porolaitumen muutokset ja petokysymyksen suhde poronhoitoon. Alueelliset eroavaisuudet ovat tuottaneet erilaisia kulttuureja, minkä vuoksi poronhoitoon kytkeytyvät lait ja käytännöt voivat usein olla epäkäytännöllisiä joillain alueilla. Poronhoidolla on monilajisena kytköksineen pitkä ja kerrostunut historia, johon ovat vaikuttaneet poliittiset ja yhteiskunnalliset päätökset. Poron rooli on myös moninaisempi ihmiselle kuin pelkkä kesytetty villipeura, mikä myös näkyy porolaitumessa vastavuoroisuutena. Ilman ihmistä, ei olisi porolaidunta.

2.2.1 POROLAUDUN JA LAIDUNKIERTO

Poro on sosiaalinen hirvieläin, joka liikkuu laumoissa eli tokissa. Se on sitkeä ja hyvin talveen sopeutuva kinofiilinen (lumiystävällinen) eläin, jota kutsutaan arktiseksi pintaliittäjäksi sen liikkeessä lumella vaivattomasti (Nieminen 2014, 60-61). Porolaidun on alue, jolla porot laiduntavat etsien ravintoa. Talvisin laidunkäyttäytymiseen vaikuttaa ravinnonsaanti ja vuodenaikojen sääolosuhteet - vaikea ravinnonsaanti pakottaa porot etsimään uusia edullisia laidunalueita (Nieminen 2014, 115 & 118). Porolaidun on historian saatossa muuttunut ihmisen ja poron domestikaatiosuhteen, elinympäristön muutosten ja yhteiskunnallisten muutosten kautta. Porolaitumen määrittelyn ja kuvailun kautta ymmärretään poron erityissuhteet vuodenaikoihin ja maahan. Tätä kautta avataan myös monilajisia suhteita, erityisesti poronhoitajan osalta.

Porolaitumen vuodenvuoro on tiiviisti sidoksissa vuodenaikoihin, mihin poronhoitajan on sopeuduttava. Porolaidun voi olla vuoden aikana hyvin laaja alue - paimentolaiskulttuurin aikana ne saattoivat kattaa jopa 400 kilometrin alueen, mikä sisälsi kesäisin Jäämeren heinäiset rannat ja talvisin puiset metsät. Jutaaminen tarkoittaa poropaimenen siirtymistä, jolla etsitään vuodenaikaan sopiva alue (Nieminen 2014, 123). Poroilla on jo peuroilta kantautuneet vaellusreitit ja laidunmaat. Tämä periytyminen mahdollisti jo peurojen säännöllisen pyynnin, mikä on näkynyt ihmisten kylien asettumisessa ja järjestymisessä (Kortessalmi 2008, 434).

Poro on kiinnittynyt kotipalkiseensa, eli omaan laidunalueeseen. Kesäisin vapaana laiduntavat täysikasvuiset vaatimet, ajo- ja vetoporot löytyivät syksyisin samalta ja tutulta alueelta (Kortessalmi 2008, 435). Poronhoitajat pyrkivät vahvistamaan tokan ryhmäytymistä ja vaeltamista varustamalla vaadinporoille kellon. Tämä helpotti myös poronhoitajaa tokan löytymisessä. Näitä poroja kutsuttiin nimityksellä kellokas. Poronhoidollisessa mielessä paras porolaidun on alue, joka on suppeahko ja alueellisesti säännöllinen (Kortessalmi 2008, 435).

Nykyinen poronhoitovuosi alkaa kesäkuun alussa. Keväisin uudet vasat kulkeutuvat tokan ja oman emänsä mukana kohti kesälaitumia. Kesällä runsastunut verenimijöiden määrä saa porot kokoontumaan tiiviimmin tokkaansa. Verenimijöiden piinaa kutsutaan nimellä räkkä (Kortessalmi 2008, 16). Tämä osaltaan helpottaa tokan paimentamista ja muutoin kiusankappaleina koetut hyönteiset nähdään hyödyllisinä apulaisina poronhoitotyössä. Kulttuurisesta merkityksestä kertoo, että räkkä helpottavana ilmiönä mainitaan saamelaisten eräässä joiussa:

“Sääski ajaa porot tunturiin, vuomista pois, porot ajaa kokoon. Ei porojen kanssa tulisi toimeen, jos ei sääskiä olisi. Se on pikku elävä, mutta kyllä sen edessä elo pakenee.”
(Paulaharju 1922, 99)

Räkkä on yksi esimerkki monilajiuden ilmenemisestä porolaitumessa. Verenimijähyönteisten oma ravinnonsaanti stressaa poroja, mikä vaikuttaa porojen käyttäytymiseen ja liikehdintään. Ihminen hyödyntää tätä tokkaantumista omassa poronhoidollisessa roolissaan.

Kesän tärkeimpänä poronhoidollisena porolaidunta ohjailevana tehtävänä on merkitä uudet vasat. Kesämerkintä toteutetaan niin, että omistajan merkki leikataan vasan korvaan (Muuttoranta & Vinblad 2019). Merkintätapa ja ajankohta vaihtelee alueellisesti. Hyväksytyjä merkintätapoja on noin 20, joiden yhdistelmistä on mahdollista saada satojatuhansia erilaisia merkkejä. Paliskuntain yhdistys pitää hallussaan poromerkkirekisteriä, joka pitää huolta poronhoitolain velvoitteista. Paliskunnat ovat jakaneet 14 merkkipiiriä (Nieminen 2014, 126). Kesämerkintä on perua pohjoisimmasta Lapista, kun porojen määrät lisääntyivät. Sieltä tapa levisi kohti etelämpää: suomalaisten talonpoikien poromerkin varhaisimmat asiakirjamerkinnot löytyvät 1700-luvun alusta (Kortessalmi 2008, 302). Suomen Poronjalostusyhdistys levitti vasojen kesämerkintää suomalaisten poronhoitajien keskuuteen

1930-luvulla omistajuuden varmistamisten takaamiseksi (Kortessalmi 2008, 312). Kuusamon paliskuntaan kesämerkintä yleistyi myöhempään - alueella riitti kesäisin niittotöitä hajanaisilla niityillä, eikä poroille ollut aikaa tai tekijäresursseja. Talvisin oli porojen vuoro (Kortessalmi 2008, 311).

Kesäaikaiseen vaellukseen liittyy myös kuumuuden välttäminen. Porot hakeutuvat viilleille tuntureille ja muille tuulisille alueille. Kuumuutta ja räkkää pakenevat porot löytävä tiensä usein valtateiden ja metsäteiden varsille, mikä aiheuttaa porokolareita (Kortessalmi 2008, 430). Alkukesän porot viettävät vihreillä alueilla - soilla, kosteikko- ja vesistöalueilla ja koivikossa. Kesälaitumeen kuuluu loppukesästä sieniset maat, joista poro saa runsaasti rasvaa talven varalle (Nieminen 2014, 126).

Syksyisin porot ovat parhaassa kunnossa, erityisesti jos sieniä on ollut runsaasti tarjolla. Syksy on poroerotuksen aikaa. Rykimä eli porojen kiima-aika alkaa syyskuussa, ensin urosporoilla eli hirvailla ja sen jälkeen naarailla eli vaatimilla. Valtahirvaat tai valttishirvaat eli johtajaporot kokoavat vaatimet yhteen ja vartioivat niitä muiden kilpailijoiden varalta. Tätä ryhmäytymistä kutsutaan käsitteellä parttio. Poronhoitaja hyödyntää rykimäajan luonnollista ryhmäytymistä ja parttioita kokoamalla niitä suurempiin tokkiin. Tämä tapahtuu jalkaisin, mönkijöiden, porokoirien, kelkkojen ja jopa pienhelikoptereiden avulla. Valtahirvaan pitäessä omaa rykimäparttiota kasassa, on tokiin ryhmäyttäminen helpompaa. Tokka aidataan (Paliskunnat).

Erotuksessa hirvaat niiden hirvaiden kiinnioton yhteydessä kirjataan poroluetteloon, josta omistajuus tulee esille. Tätä kutsutaan lukemiseksi, joka on myös lainsäädännöllinen tehtävä. Hirvaat loislääkitään ennen vapauttamista aidasta. Rykimäaikana hirvaat ovat kiivaimillaan ja saattavat aiheuttaa vaaratilanteita aidan sisällä. Vaatimet ja vasat kootaan pienempiin aitoihin eli kurnuihin, joissa eloporot ja teurasporot erotetaan toisistaan. Eloporet myös loislääkitään ennen vapauttamista (Kortessalmi 2008, 419). Teurasporot siirtyvät edelleen pienempiin aitoihin eli konttoreihin (Nieminen 2014, 126-127 & Paliskunnat).

Teurasporot on perinteisesti teurastettu erotusaitoihin sisältyneissä kenttäteurastamoissa. Perinteinen teurastustapa oli iskeä puukko suoraan poron sydämeen ja valuttaa veret. 1900-luvun alussa vaadittiin eläimen tainnuttamista (Kortessalmi 2008, 255). Edelleen EU-säännökset tiukensivat myyntiin menevän lihan teurastusolosuhteita. Omaan käyttöön ja

suoramyyntiin menevä poronliha voidaan teurastaa edelleen perinteisellä tavalla aidalla (Kortesalmi 2008, 396-400).

Talvisin porot ovat talvilaitumeillaan etsien luppoa eli naavaa ja jäkälää ravinnokseen. Luonnonvarakeskuksen laiduninventoinnin mukaan poronhoitoalueesta kahdella kolmanneksella pinta-alalla metsätalous on vähentänyt ja pirstonut vanhat laidunmetsät heikentäen niiden laatua ja rakennetta. Parhaat jäkälä -ja naava-alueet sijaitsevat käytännössä Metsä-Lapin suojelualueilla ja Luonnonvarakeskus peräänkuuluttaa ratkaisuksi pitkäkestoisia porolaitumien hoitosuunnitelmia, luonnontilaisten metsien säästämistä ja maankäytön rajoittamista (Kumpula ym. 2019).

Poronhoitajat hyödyntävät koira monin tavoin. Työtehtävät määrittyvät myös vuodenaikojen mukaisesti ja historiallisesti on havaittavissa kulttuurisia eroavaisuuksia. Porokoiraa hyödynsivät erityisesti tunturi-Lapissa paimentavat poronhoitajat. Kaksi paimenta ja yksi koira pystyi hallinnoimaan jopa tuhatpäisiä tokkia. Viljelysvahinkoja pyrittiin ratkaisemaan Ylitorniolla koirien poropaimennuksen avulla 1920-luvulla ja Kittilässä koira hyödynnettiin tokan kokoamisen yhteydessä 1930-luvulla. Koiran käyttö ei kuitenkaan vakiintunut yrityksistä huolimatta (Kortesalmi 2008, 299.)

Porolaidunta voidaan ajatella biologisena ja ekologisena kokonaisuutena, mutta poronhoidollinen näkökulma tekee siitä vielä laajemmasti kytkeytyvän todellisuuden. Jo tuhannen vuoden aikana jatkunut poronhoidollinen kytkeytyneisyys porolaitumeen sisältää inhimillisiä toimia. Siitä on muodostunut kulttuurihistoriaa sisältäen erilaisia sosiaalisia käytäntöjä - metsäsaamelaisten, paimentolaisten ja talonpoikien eri tavat luovat erilaista kulttuurista merkitystä. Yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset ovat kytkenyt porolaitumen myös politiikkaan. Poronhoito on ontologisesti merkittävä osa porolaidunta. Sanna Hast (2019) kuvaa porolaidunta biososiaalisena konstruktiona, joka on sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuva sekä ajassa muuttuva.

2.2.2 IHMISEN JA PORON VUOROVAIKUTUKSELLINEN SUHDE

Ihmisen ja poron suhde on ollut hyvin monivaiheinen, mistä yhä useampi tieteenala on kiinnostunut. Oulun yliopiston arkeologi Anna-Kaisa Salmi on tutkinut poron ja ihmisen välistä suhdetta jo vuosien ajan ja julkaissut aiheesta useamman artikkelin. Hän oli myös

mukana Oulun yliopiston poron domestikoitumiseen keskittyneessä Domestication in Action -tutkimusprojektissa. Arkeologisesti domestikaatiolla tarkoitetaan ihmisen ja jonkin eliölajin suhdetta, jossa eliön ominaisuudet muuttuvat luonnonvaraisesta poikkeavaksi (Tieteen termipankki) ja ihminen tähtää sillä jonkin resurssin tai työvoiman saatavuuden paranemiseen (Salmi, 7.6.2022). Käsitteen tarkempi analyysi ja soveltaminen on paljastanut ettei ihmiskeskeisyys anna tarpeeksi laajaa kuvaa domestikaation prosessisuudesta, monilajisuudesta ja molemminpuolisesta vuorovaikutuksesta. Tämä näkyy Salmen artikkeleissa ja myös yleisemmin ihmistieteissä, joissa tutkitaan ihmisen suhdetta eri eläimiin.

Käsitteen yksipuolista ja ihmiskeskeistä kesytysnarratiivia on kritisoitu biologien (Purugganan 2022) ja antropologien toimesta (Swanson, Lien & Ween 2018). Domestication gone wild: politics and multispecies relations (2018) -teoksen tapausesimerkit tuovat esiin kuinka itse domestikaation objektina ollut eläin on ollut prosessin aktiivinen osapuoli ja osassa prosessi on edelleen käynnissä. Yksipuolisuuteen ja ihmiskeskeisyyteen pureutuva kritiikki ja uusi lähestymistapa näkyy myös poron domestikaatiotutkimuksessa. Käsitteen sisälle onkin pyritty huomioimaan domestikaatioprosessin vastavuoroisuutta, moninaisuutta, monilajillisuutta ja ennustamattomuutta (Nygren 2019, 123). Domestikaatiosuhde nähdään sosiaalisena suhteena, jossa eläimet ja ihmiset muodostavat monilajisen sosiaalisen verkoston (Salmi 7.6.2022). Ihmisen suhde eläimiin ei ole siis pelkästään hallitsemista, vaan ihmisen ja domestikoituneen eläimen suhde on perustunut sosiaalisuuteen, luottamukseen, vastavuoroisuuteen, läheisyyteen ja huolenpitoon (Salmi & Seitsonen 2022, 217). Tutkielma käsittelee domestikaatiota käsitteenä tarkemmin ja syvällisemmin teoriaosiossa.

Ihmisen ja porojen suhteet ovat olleet monipuolisia poronhoidon syntyessä ja kehittyessä alueittain eri aikoina - vetojuhtana käytetty poro oli enemmän tekemisissä ihmisen kanssa kuin vain erotukseen tuotava poro ja läntinen paimentolaiskulttuuri oli hyvin intensiivistä eloa poron kanssa. Syventynyt vuorovaikutus ja poron merkitys ilmenee monin eri tavoin: ruokinnassa, poron hyödyntämisessä ajokkina tai vetoapuna ja uskonnollisesti tärkeänä eläimenä. Nämä monipuoliset merkitykset ja vuorovaikutussuhteet näkyvät poroon liittyvässä monikuvauksellisessa kielessä, jossa erinäköisille ja eri-ikäisille poroille on omat nimitykset (Salmi 2018, 31).

Poronhoitajat pyrkivät vaikuttamaan porotokan ja porojen toimintaan tavoitteena saada hyötyä, mutta myös luoden hoivasuhdetta (Salmi ym. 2022, 263). Urosporojen eli hirvaiden

kastraatio on yksi domestikaation vaiheista ja sitä on harjoitettu poronhoidon varhaisessa vaiheessa. Tokan johtavassa asemassa olevat vaadinporot ovat olleet pitkään hyvin kesyjä - hirvas oli usein vapaana ja vaadin poronhoitajan huomassa (Nieminen 2014, 118). Urosporojen kastointi liittyi tarpeeseen saada ajokkaita ja runsaammin lihaa. Kastroidu härkä oli vetoavuisia hyödyllisempi sen suopeamman luonteen vuoksi (Soppela ym.. 2022, 66 - 67). Kuohittuna urosporo ei kokenut kiima-aikaa eli rykimää, jolloin hirvas voi olla aggressiivinen. Kuohinta tapahtui perinteisesti puremalla (Kortesalmi 2008, 318).

Vetoapuna toimiminen on näkynyt porojen morfologisina ja fysiologisina muutoksina. Poron lihakset ovat kehittyneet vetoavusta johtuen eri tavoin, mikä on näkynyt myös luustossa. Vapaana laiduntava poro kaivaa jäkälää lumihangesta, mutta ruokittavan ei tätä tarvitse tehdä, mikä on edelleen näkynyt lihasten kehittymisen eroissa. Jäkälän vaihtuminen heinän, pajun ja sarojen ruokkimiseen muuttaa fysiologian lisäksi poron käytöstä. Porot tottuvat ruokintapaikan ihmisiin ja muuttavat laidunkiertoaan mikäli ruokinta on säännöllistä (Salmi 2018, 32-33).

Säännöllisyys ja läheisempi vuorovaikutus osaltaan vaikutti ihmisiin luoden rutiineja vuodenaikojen mukaan (Salmi, 2018, 32-33). Tämä synnytti uusia suhteita ja merkityksiä maankäyttöön. Metsäsaamelaiset perustivat kyliä porojen palinmaiden mukaisesti. Vuodenaikaan ja elinympäristöön liittyvistä rutiineista alkoi muodostumaan kulttuuria, mikä alkoi näkymään maailmankuvassa. Syventynyt vuorovaikutus alkoi saamaan yliluonnollisia ja henkisiä merkityksiä. Saamelaiskulttuurissa poro on ollut uskonnollisesti tärkeä olento - saamelaiset uhrasivat poroja uhripaikoilla todennäköisesti hyvän metsästyssaaliin toivossa (Heino 2021). 1200-luvulla alkoivat peurauhrit, mikä lisääntyi 1400–1600-luvuilla miltei koko saamelaisalueella (Salmi 2018, 31). Uhrattu poro oli usein isokokoinen ja niitä uhrattiin saamelaisuskon pyhille paikoille, seidoille, jotka ovat usein erityisen suuria kiviä, kivimuodostelmia tai suuria puita (Tukiainen & Frey, 2018, 157).

2.2.3 PORON JA SUURPETOJEN VÄLINEN SUHDE

Poron ja suurpetojen suhde on porolaitumen monilajillisuuden ja tutkielman analyysin kannalta äärimmäisen oleellista. Petoeläimet kytkeytyvät merkittävästi poronhoitoon ja porolaitumeen. Tästä kytköksestä ja kanssaelämisestä on runsaasti yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, mitkä auttavat taustoittamaan ilmiötä. Petovahingot ovat olleet porotalouden

ikiaikainen haastaja (Kortesalmi 2008, 425). Lisäksi ravintohoukuttelu on suoraan kytköksissä petoihin. Ravintohoukuttelun kytkös on myös yksi osa-alue missä ihminen on osana poron ja pedon suhdetta. Näistä kielivät petopolitiikka ja ihmisen suhtautuminen petoihin.

Suomessa on neljä suurta maapetoeläintä. Näihin luetellaan karhu, susi, ahma ja ilves, joiden yhtenä saaliseläimenä on poro. Näiden lisäksi maakotka saalistaa vuosittain porojen vasoja ja maakotkien reviirit ovat 90 prosenttisesti poronhoitoalueella (Siivonen, 2023). Suhtautuminen suurpetoihin poronhoitoalueella on muuntunut eri näkökulmien ja arvotavoitteiden mukaan - vuoteen 1975 asti ketun, suden ja ahman taposta maksettiin tapporahaa ja riistanhoidon tehtävänä oli hävittää uhkaavia petoeläimiä. Luonnonsuojelullisten tavoitteiden kautta pedot nähtiin osana luontoa, mikä johti kantojen elinvoimaisuuden tavoitteluun. Poronhoidon suhteen kehitettiin petovahinkojärjestelmä yksityisomaisuuden eli poron turvaamiseksi (Valkonen 2015, 72 - 75.)

Poronhoidon ja petokysymysten suhteet ovat viime vuosikymmeninä saanut enemmän huomiota suurpetojen määrän lisääntymisen luomien haasteiden vuoksi (Heikkinen, Kaartinen, Kojola 2018). Suurpetoeläinten lukumäärän kasvaessa 1960-luvulta on johtanut poronhoidon muutokseen 1990-luvulta lähtien. Pedot vähentävät vasojen määrää ja sitä kautta porojen laatua ja elinkeinon jatkuvuutta ja tuottavuutta. Luonnonvarakeskuksen Makera-hankkeen loppuraportin mukaan “suurpetojen aiheuttamat kustannukset poronhoitajille koostuvat pääosin tuotantoeläimen sekä tuoton menetyksestä, petojen aiheuttamien vahinkojen ja esiintymisen kartoittamisesta sekä petokannan rajoittamisen vaatimista toimista” (Heikkinen, Kaartinen, Kojola 2018, 6). Maa -ja metsätalousministeriö rahoitti kyseisen hankkeen rahastosta, jonka tehtävänä on rahoittaa maa- ja elintarviketalouden kansallista tutkimus-, kehitys- ja selvityshankkeita.

Susi aiheuttaa suhteellisesti eniten ja ahma aiheuttaa määrällisesti eniten porovahinkoja. Vuonna 2019 suden laskennalliset tappiot olivat 1,1 miljoonaa euroa. Ahman aiheuttamien vahingot olivat noin 3,6 miljoonaa euroa, ilveksen noin 0,77 miljoonaa euroa ja karhun 1,1 miljoonaa euroa (suurpedot.fi).

Poronhoitoa ja petokysymyksiä voidaan hyödyntää yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa saamaan tietoa kummastakin ihmisyyteisiin vaikuttavista ilmiöistä. Poronhoitoa on

esimerkiksi mahdollista suhteuttaa petokysymykseen erityisenä tietokäytäntönä. Poronhoidon luonteeseen kuuluu sen kietoutuneisuus petoeläimiin. Tämän yhteyden ja kietoutuneisuuden vuoksi poronhoidollisen näkökulman kautta on mahdollista tuottaa mielekästä ja relevanttia tietoa petokysymyksiin liittyen. Porolaidun ja poronhoito kertoo pedoista ja niiden liikkeistä petovahinkojärjestelmän avulla (Valkonen 2015, 92.).

Poronhoito on pyrkinyt vastaamaan petojen kannan nousun haasteisiin. Talvinen tarharuokinta on yksi petovahinkojen minimoimiseen tähtäävää toimintaa. Tämän lisäksi petojen metsästykseseen on mahdollista hakea poikkeuslupia jos se aiheuttaa erityistä merkittävää vaaraa (MetsL 1: 41 a §). Osa poronhoitajista metsästävät aktiivisesti. Ruokinnan on todettu vähentävän vahinkoja erityisesti ahman osalta, mutta se ei anna kuitenkaan taloudellisesti kestäväää ratkaisua (Heikkinen, Kaartinen, Kojola 2018, 15-19). Ongelmana on, ettei petojen tappamia poroja välttämättä löydetä ja taloudellisia resursseja kuluu vahinkojen todentamiseen. Poronhoitaja saa korvauksen mikäli poron omistaja tunnistetaan, muutoin korvaus menee paliskunnalle (Paliskunnat). Työnkuvan mielekkyys on muuttunut heikommaksi, mikä on johtanut tilanteeseen, jossa poronhoito on uhattuna elinkeinona, työnä ja elämäntapana (Pakkanen, Valkonen 2012, 54-56).

2.2.4 PORONHOITO ELINKEINONA TÄNÄ PÄIVÄNÄ

Poronhoito on vanhimpia ja perinteisimpiä elinkeinoja Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaan alueella, mitä harjoitti poronhoitovuotena 2015–2016 4421 poronomistajaa. Poronhoito muodostaa merkittävän elinkeinon noin 1000 kotitaloudelle edellä mainitun poronhoitovuoden sisällä (Maa -ja metsätalousministeriö). Elinkeinona se perustuu vasantuotantoon ja lihan myyntiin (Pakkanen, Valkonen 2012, 24). Poro on pitkän domestikaatioprosessin kautta kesytetty villipeura, jota poronhoitaja paimentaa ja se hankkii ravintonsa lähinnä luonnonlaitumilta. Poronhoitolain (PoronhoitoL 1: 3 §) kautta turvattu vapaa laiduntaoikeus ja luontaiselinkeinolaki (Luontaiselinkeinolaki 610/1984) määrittävät poronhoitotyön vahvasti luontoon sidoksissa olevana toimintana.

Suomen poronhoitoalue on jaettu 54 paliskuntaan. Haastattelujen ollessa Kuusamon ja Koillismaan paliskunnista, poronhoitajat edustavat eteläisiä paliskuntia. Yksi haastateltava edustaa Paliskuntain yhdistystä. Paliskuntain yhdistys toimii porotalouden edunvalvojana. Alueen poronhoito on pitkäikäistä ja perinteistä, mikä on syntynyt talonpoikaiskulttuurista.

Eteläisen alueen poronhoidolla ei ole samanlaista kulttuurista erityisasemaa kuin tunturialueiden poronhoitajilla. Tunturialueiden kulttuuriseen merkittävyyteen sisältyy saamelaiskulttuurin suojelutoimet. Heidän porokarjansa ovat lisäksi pienempiä: pohjoisessa sijaitsevan Kemin-Sompion suurin sallittu poromäärä on 12 000, kun taas Halla paliskunnan vastaava luku on 2700. Porojen laidunalueet ovat talvisin vähäjäkäläisempiä, mutta kesäisin hakkuualueet tarjoavat hedelmällistä laidunluetta poroille (Kumpula & Siitari 2019.) Aineiston haastateltavissa (H2V2) kertoo sukunsa harjoittaneen poronhoitoa jo 15 sukupolven ajan.

Tutkielmassa on käyty läpi miten poronhoidon historia pitää sisällään jatkuvaa sopeutumista elinympäristön, kulttuurisen ympäristön ja yhteiskunnan muutoksiin. Tämä sopeutuminen on lisännyt epävarmuutta kulttuuriperinnön jatkuvuuden (Oinas 2018, 82-83) ja poronhoidon yhteisöllisyyden (Valkonen 2015, 92) kannalta. Poronhoitajalle poronhoito on elinkeinon lisäksi sosiokulttuurinen viitekehys (Pohjola & Valkonen 2012, 124). Sillä on monimuotoista kulttuurista merkitystä erityisesti saamelaisille ja poro myös toimii eräänlaisena symbolina Lapin matkailulle (Kortesalmi 2008, 420). Erityisesti taloudellinen epävarmuus ja työn mielekkyyden heikentyminen on vähentänyt yhteisöllisyyttä poroyhteisöissä. Tulonmuodostuksen pääasiallisena ongelmana mainitaan petovahingot (Oinas 2018, 82-83). 1990-luvun alussa maasuurpetojen porovahinkojen vuosittainen luku oli 900 (Valkonen 2015, 79). Tämä luku nousi vuonna 2019–2020 jo noin 6000 yksilöön (Paliskunnat B). Petovahinkojen tuottamina haasteina ja uhkina nähdään poronhoidon tulonmuodostuksen muutos, kehittämisen mahdottomuus ja tarkoituksen vääristyminen (Valkonen & Pakkanen 2012, 22-25).

Eteläisissä paliskunnissa poronhoitoa harjoitetaan luonnonlaidunnan lisäksi talvikuukausien tarhauksella. Porot aidoitetaan, niitä lisäruokitaan ja pyritään suojelemaan pedoilta. Jälkimmäinen työtehtävä näkyy myös laiduntamisen yhteydessä. Nykyinen poronhoidon kannattava hoito on perustunut 1970-luvun lopulta lähtien vasantuotantoon. Vasat ovat alttiimpia joutumaan petojen suuhun (Heikkinen, Kaartinen & Kojola 2018, 6). Poronhoitajien mielestä poronhoidon mielekkyys ja merkitys ovat muuttuneet enenevässä määrin vahinkojen minimoimiseksi ja niiden osoittamiseksi. Suurin osa heistä katsoo, että pääasiallinen tulonlähde tulisi olla lihan myynti. Pelko on, että suurpetovahinkojen korvauksista muodostuisi liian suuri osuus tulonlähteeksi (Pakkanen & Valkonen 2012, 23-27.)

Porojen laiduntaminen sisältää kulttuurisesti ja ympäristöön mukautuen olevia historiallisia prosesseja. Aitojen rakentamiset, lisäruokinnan lisääntyminen, teknologian kehitys ja omaksuminen poronhoitoon, poron merkitys ja sen erilaiset hyödyntämistavat kielivät näistä. Jotta poronhoidollinen työ koetaan mielekkääksi ja sen alkuperiä palvelevaksi, tulisi petojen aiheuttamille haasteille ja ongelmille tehdä toimia. Tämän taustoituksen perusteella tutkielmaa saa pohjavirettä porolaitumeen kytkeytyvän poronhoidon ongelmien kulttuurisille, elämäntavallisille ja työn mielekkyyden taustoille. Poronhoidollisen työn ja poronhoitajan roolin vaikeutuminen kielivät perusteellisesta ongelmasta monilajisessa porolaitumessa.

2.3. SUURPETOJEN KATSELU- JA KUVAUSTOIMINNAN JA PORONHOIDON RISTIRIIDAT

Ravintohoukuttelun tuottaman petokeskittymän vaikutuksista on oltu viime vuosikymmeninä huolissaan eri virastojen ja ravintohoukuttelutoimintaan liittyvien sidosryhmien osalta. Ilmiön taustalla on maankäytöllinen konflikti eri toimijoiden ja sidosryhmien välillä. Poronhoitajat kietoutuvat ravintohoukutteluun elinkeinollisina harjoittajina (Pohja-Mykrä, Kurki 2009, 22). Tutkimuksien (Pohja-Mykrä & Kurki 2009) ja Tukesin (2019) mukaan suurimmat ongelmat tulevat ravinnon houkuttelemista karhuista, jotka aiheuttavat porotaloudelle mittavia vasavahinkoja. Tämän lisäksi karhujen kerääntyminen lisäsi asukkaiden ja rajavartijoiden turvattomuuden tunnetta. Haaskojen käyttö voi myös aiheuttaa maankäytöllisiä ristiriitoja maanomistajan ja ravintohoukuttelijan välille sekä epäreiluuden tunnetta metsästäjien, jotka eivät saa käyttää haaskoja petojen houkuttelemiseen, ja luontovalokuvaajien välille (Kurki, Pohja-Mykrä 2009, 68-72).

Pohja-Mykrän ja Kurjen tutkimuksen mukaan poronhoitajat näkevät, että heillä on oikeus harjoittaa omaa elinkeinoaan ilman häiriötekijöitä, joksi ravintohoukuttelu poronhoitoalueella koetaan (Kurki & Pohja-Mykrä 2009, 68). Suurpetoturismin ollessa nouseva trendi, sen vaikutuksia toiminta-alueen ekologiaan ja ihmisten yhteisöihin on vaadittu tutkittavaksi aikaisemmissa aiheen tutkimuksissa (Penteriani ym. 2017, 170, 177-178.).

Ravintohoukutteluun liittyvät lait ja säädökset eivät ole olleet ajan tasalla, vaan on ollut epätäydellistä, hajallaan ja hankalasti valvottavia (Pohja-Mykrä, Kurki 2009).

Ravintohoukuttimien tai haaskojen käyttöä voivat rajoittaa maanomistajan vaatimukset ja lailliset seikat. Tukesin (2019) mukaan luonto- ja kuvaustoimintaa harjoittavien yritysten palvelutoimintaan sovelletaan kuluttajaturvallisuuslakia, joka koskee asiakkaiden turvallisuutta ja vaikutuspiirissä olevien sivullisten turvallisuutta. Ravintohoukuttelu mainitaan myös metsästyslaissa (MetsästysL 4:34 a §). Käytännössä houkuttimien käyttöä rajoitetaan karhunmetsästyksen aikana siinä kunnassa missä metsästyks tapahtuu (Ruokavirasto 10.1.2023). Näiden lisäksi jätelaki, ympäristönsuojelulaki ja maankäyttö- ja rakennuslaki koskevat ravintohoukuttimien käyttöä. Ruokavirasto on määritellyt ohjeistuksen ravintohoukuttimien käyttöön, minkä mukaan luonnonvaraisten eläinten ruokintaan käytettyjä sivutuotteita voidaan hyödyntää, “mikäli se ei aiheuta terveyshaittaa, ympäristön pilaantumista eikä eläintautien leviämisen vaaraa.” (Ruokavirasto 10.1.2023)

Ravintohoukuttelupaikkojen sijaintiin vaikuttavat vain maanomistajan lupa, joten käytännössä luonnonlaitumia käyttävää poroa ei juuri huomioida ravintohoukutteluun liittyvissä laeissa. Suurempiin ravintohoukuttelupaikoille haetaan ympäristöluvut jätteen sijoittamisesta maastoon (Kainulainen 2011, 123). Poronhoitajat alkoivat kiinnittää huomiota ravintohoukuttimien käyttöön poronhoitoalueella jo 1990-luvun lopulla. Paliskuntain yhdistys lähetti Maa- ja metsätalousministeriölle esityksen suurpetohaaskojen kieltämisestä poronhoitoalueella. Vuonna 2007 ruokintapaikkoja perustettiin poronhoitoalueella yksityisten maille, mikä johti samanlaiseen Paliskuntain yhdistyksen esitykseen, mutta tällä kertaa Maa- ja metsätalousministeriön kala- ja riistaosastolle (Pohja-Mykrä, Kurki 2011, 22.) Poronhoitajat näkevät, että ravintohoukuttelu voi vääristää petoeläinten luontaista käytöstä, mikä aiheuttaa luonnottoman ja ekologista kestävyyttä huojuttavan petokeskittymän ravintohoukuttelun ympäröivälle alueelle. Tämän petokeskittymän pelätään leviävän poronhoitoalueelle (Kainulainen 2011, 123-124.)

Ristiriidat ovat edelleen ajankohtaisia. Paliskuntain yhdistys on viime syksynä vaatinut ravintohoukuttelun välitöntä kieltämistä poronhoitoalueella (Ollila 2023, 3). Edellä mainitun taustan valossa tämä tutkielma analysoi aineistosta saatujen havaintojen perusteella ravintohoukuttelun tuottaman suurpetojen alueellisen keskittymisen vaikutukset porolaitumeen ja poronhoitoon. Tutkielman hypoteesina on, että ravintohoukuttelu on monilajillinen prosessi, jonka monilajisista vaikutuksia porolaitumeen ja poronhoitoon poronhoitajat aineistossa kertovat. Se kietoutuu petokysymyksien ja petojen tavoin

porolaitumeen ja poronhoitoon. Voiko ravintohoukuttelu johtaa uudenlaiseen kanssatulemiseen ja sitä kautta poronhoidon muuntumiseen?

Haastatteluaineiston poronhoitoalueelta maankäytöllisiä haasteita on tutkittu entuudestaan. PALOMA-hankkeen (lyhenne Poronhoidon, asutuksen, lomarakentamisen ja maatalouden välisistä ristiriidoista ratkaisuihin) loppuraportin (Hiedanpää ym. 2020) mukaan poronhoito on konfliktiherkässä asemassa suhteessa maanviljelyyn ja sitä haastaa monet maankäytölliset muutokset. Kyseinen toimintatutkimus tarkasteli muun muassa laidunympäristöjen muutoksia, mihin laajentunut lomarakentaminen, muiden elinkeinojen maankäyttö ja asutus ovat luoneet paineita.

Alueen paliskunnilla on poronhoitoon liittyvä vapaa laidunnusoikeus, mutta porojen laiduntaminen ei saa aiheuttaa haittaa maa- tai metsätaloudelle. Paliskunnat ovat vastuussa porojen laiduntamisesta ja niiden tuottamista vahingoista. Käytännössä paliskunnat rakentavat aitoja peltojen ympärille estääkseen porojen vaeltamisen maatalousalueille. Paloma-hankkeen mukaan myös pihaporot aiheuttavat ongelmia asutukselle ja lomamökeille (Hiedanpää ym. 2020, 3.)

Aineiston paliskuntien itärajat ovat Venäjän rajalla, mitkä ovat petotiheydeltään suurimpia. Alueen poronhoito on täten herkässä suhteessa lisääntyviin petomääriin ja maankäytöllisiin haasteisiin. Valtion maksamat karhujen aiheuttamien korvauskustannukset kohdistuvat suurimmaksi osaksi porotalouteen (Maa- ja metsätalousministeriö 2022, 20-21.)

3. PROSESSIONTOLOGIA

Tutkielma käsitteellistää porolaidunta monilajisena kokonaisuutena ja ravintohoukuttelua monilajillisena prosessina. Täten poronhoitajien kertomien esimerkkien ja näkökulmien avulla tutkielman keskiöön nousee kysymys miten ravintohoukuttelu vaikuttaa monilajiseen porolaitumeen. Tutkielman käsitteellinen avaruus muodostuu kulkemalla Whiteheadin pääkäsitteiden kautta Stengersin monilajista tutkimusta terävöittäviin käsitteisiin. Näiden lisäksi tutkielman keskeisimpänä käsitteinä ovat domestikaatio ja diaspora.

3.1 TEORIAN KESKEINEN SISÄLTÖ

Metafyysikko Alfred North Whitehead kehitti 1900-luvun alkupuolella prosessiontologisen metafyyssisen teorian, mitä on kutsuttu myös spekulatiiviseksi filosofiaksi ja organismin filosofiaksi. Whitehead kirjoitti uransa alkupuolella matematiikasta, logiikasta ja fysiikasta, mutta myöhemmin siirtyi metafysiikan pariin. Hänen metafyyssiset teokset ovat *Science and The Modern World* (1926), *Process and Reality* (1929) ja *Adventures of Ideas* (1933). Prosessiontologisen metafyyssisen filosofian mukaan maailman ontologinen perusluonne on prosessuaalinen. Ajattelun mukaan kaikki maailman oliot todellistuvat suhteessa johonkin. Pysyviä substansseja ei sinänsä ole, vaan asiat luovat tapahtuvan ja virtaavan maailman. Whiteheadin teoretisointi on sittemmin näkynyt uusmaterialistisen, posthumanistisen ja uusvitalistisen tieteellisten suuntausten teoreettisissa kerroksissa (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 104-112). Spekulatiivisuus liittyy teorian ajatukseen luovasta ajattelun, toiminnan ja olemisen mahdollisuuksien laajentamisesta eri tieteenaloilla (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 125).

Prosessiontologian ontologiset perusolettamukset ovat, ettei maailma ei ole vakaa ja koostu yhtenäisistä kokonaisuuksista, vaan se on muodostuu suhteissa virtaavana ja liikkeessä. Whiteheadin mukaan moderni ajattelu kiinnittyy liikaa valmiiksi olioituihin ja esiinneellistettyihin asioihin. Maailmat oliot ovat aktuaalisina olentoina, mutta myös abstraktioina tai olion abstraktioina. Rajaamme todellisuutta käsitteillämme ja kategorioilla saadaksemme vakautta (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 104). Yhteiskuntatieteellisen paradigmien muutosta edistänyt uusmaterialistinen luontokulttuuri -käsite liitetään usein materiaalis-semioottiseen ontologiaan, jonka mukaan kulttuurien, merkityksien ja käsitteiden olemassaoloa ei voi erottaa sen luonnollisista tai materiaalisista kytköksistä (Hyvärinen, Irni,

Kyrölä, Vehviäinen 2017). Merkitykset ovat jatkuvassa muutoksessa, joten tutkimuksellista asennetta on suunnattava prosessin ja virtaavuuden huomioivaan ontologiaan.

Maailma ei ole missään vaiheessa täydellisesti vakaa, vaan se on jatkuvasti tasapainoilemassa ja vakauttamassa prosessejaan. Rakenteet ja muodot ilmentyvät prosesseista ja tapahtumista. Maailma ikään kuin tapahtuu hetkissä. Ranskalais-filosofi Gilles Deleuzen vitalistisen prosessikäsitteen eroavaisuus on, että Whiteheadin prosessi viittaa erillisten ja singulaaristen olioiden *tulemiseen*. Prosessi ei hänellä viittaa elämän jatkuvaan muutokseen, uudelleen järjestäytymiseen tai sinänsä virtaavuuteen. Aktuaaliset olennot ja tapaukset tulevat hetkissä luoden samalla uuden tulemisen mahdollisuuden. Samaa ei ole, vaan jokainen aktuaalinen tapahtuma ja olio on eri (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 114).

Maailma ei siis osaltaan perustu jatkuvuuteen tai muutokseen, vaan hetkellisyyteen ja tapahtuvuuteen. Jatkuvuus ja muutos viittaisi ontologisesti johonkin samuuteen, mutta Whiteheadin prosessiontologia näkee nimenomaisesti ja vain itse tapahtuman olevan maailman ontologinen pohja. Whiteheadin mukaan jatkuvuus vain lisäisi selittämisen määrää. Abstraktit asiat tulisi siis selittää konkreettisilla asioilla ja alkuperillä (Pyyhtinen, Tamminen, 115).

Pyyhtisen ja Tamminsen (2014) mukaan Whitehead nojaa atomistiseen metafysiikkaan, mutta menee myös yhteen relationaalisuuden kanssa. Maailma sinällensä koostuu pienistä osista, olioista ja tapahtumista, mutta oliot ovat myös sosiaalisia. Tämä tarkoittaa sitä, että oliot ovat läsnä subjektissa ja yhtäkään oliota ei voi käsittää irrallisena maailmankaikkeuden järjestelmästä. Ihminen itsessäänkin on moninainen, monisuhteinen ja moni-tulevainen kokonaisuus, mihin vaikuttaa fyysiset, kemialliset, biologiset, kulttuuriset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tulemiset ja tapahtumat (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 115-116). Samalla tavalla poro, peto ja ihmisen poronhoito ja ravintohoukutteluun perustuva toiminta ovat yhteyksissä toisiinsa. Ne ovat tapahtumapisteitä, jotka ovat kytkeytyneenä toisiinsa tapahtumapisteinä luoden singulaarisen ja verkostomaisen ontologisen maailman.

Maailma ei jakaudu dikotomisesti ”henkeen ja aineeseen”, vaan on laaja monisuhteinen -ja kerroksinen kokonaisuus. Tämä tarkoittaa myös sitä, ettei luontoa ja kulttuuria voida ontologisesti erottaa toisistaan, eikä niitä voida kohdella vastakkaisina asioina. Sama pätee subjektiiviseen kokemukseen ja objektiiviseen maailmaan. Ne muotoutuvat yhdessä ja ovat

samaa jatkuvuuden tulemista ja prosessia. Tätä dikotomista jakoa Whitehead nimesi luonnon bifurkaatioksi, jonka avulla hän pyrki muistuttamaan ajattelumme ja kokemuksemme rajoja sekä luomaan pohjaa parempien abstraktioiden muodostamiselle (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 106 - 108).

Kokemus luo todellisuutta. Olioiden ja eliöiden kokemukset toisista olennoista muodostavat lisää tapahtumia. Whiteheadin mukaan subjektien kokemuksesta ei ole irrallaan mikään tapahtuma, ilmiö tai olio. Hän tuo kokemuksellisuuden piiriin myös objekteina ajateltavat entiteetit. Kivilläkin on kokemus. Täten subjektin käsite on pohjimmiltaan kosmologinen, mikä ylittää ihmiskeskeisyyden subjektiivisuuden kokemisessa. Kaikki subjektit osallistuvat maailmaan ja samalla tuottavat sitä kokemuksen kautta. Kokemuksellisuus on whiteheadilaisittain perusteellisempaa kuin esimerkiksi tietoisuus. "Tietoisuus edellyttää kokemusta eikä kokemus tietoisuutta". Kokeva subjekti kokee maailman ja itsensä kokemuksessa - subjektia Whitehead nimitti myös käsitteellä superjekti (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 109 - 110).

Prosessiontologiaa yhteiskuntatieteisiin on tuonut tekniikan tutkija, filosofi ja feminismitooreetikko Donna Haraway, jonka ajattelussa korostuu käsitys maailman ja elämän monimutkaisuudesta sekä erilaisten toimijoiden ja voimien välisistä verkostoista. Donna Haraway avaa *chthuluseeni* -termillään, että maailman ilmiöiden tarkastelussa tulisi luopua ihmiskeskeisyydestä ja ihmisen erityislaatuisuuden alleviivaamisesta. Etymologisesti sana muodostuu kreikan sanoista khthôn ja kainos. Kainos viittaa nykyhetkeen ja khthôn maahan. Haraway hakee tällä käsitteellä prosessuaalista asennetta nykyhetkessä tapahtuviin ilmiöihin, jotka ovat aina kytkeytyneenä johonkin (Rojola 2017, 85-86). Tutkimuksen kannalta tämä tarkoittaa käytännössä, ettei jalustalle nosteta ihmisen toimijuutta. Ilmiöitä täten tarkastellaan verkostomaisena kokonaisuutena, jossa eri yhteenkietoutuneet toimijat muodostavat moninaisen kokonaisuuden.

3.2 KESKEISET KÄSITTEET

Whiteheadin ajatus päästä irti bifurkaatiosta ja luoda parempia abstraktioita johti hänen teksteissään uusiin käsitteisiin ja uudissanoihin. Näitä käsitteitä tulee tarkastella keskinäisriippuvaisina yhteneväisenä kokonaisuutena. Whiteheadin käsitteiden lisäksi tutkielman käsittekartastoa täydentää Isabella Stengersin käsitteellistäminen monilajisuudesta

ja lajien väliseen vuorovaikutukseen keskittyvä domestikaatio. Whiteheadia kiinnosti miten prosessuaalisessa maailmassa löytyy mitään pysyvyyttä ja vakautta. Tätä metafyyssistä ongelmaa varten hän kehitti käsitteensä (Pyyhtinen & Tamminen 2014, 104). Whiteheadin teoreettisen pohjan muodostavat tärkeimmät käsitteet aktuaaliset oliot ja ikuiset objektit, jotka pitävät sisällään tämän metafyyssisen päähkinän. Whitehead jaotteli näiden lisäksi kahdeksan eri olemassaolon kategoriaa, joista edellä mainitut tärkeimmät käsitteet ovat lopullisia (Whitehead 1978, 20-22.)

Miten maailma siis muodostuu ja *tulee* whiteheadlaisittain? Todellisuus muodostuu aktuaalisten olioiden (tai tapahtumien) kautta. Aktuaalisuus viittaa toteutumiseen. Whiteheadin ontologinen periaate perustuu, että aktuaaliset oliot ovat todellisuuden kivijalka, josta muut oliot johdetaan. Whiteheadin mukaan aktuaalinen olio on hetkellinen kokonaisuus, joka sisältää menneisyyden vaikutuksen ja tulevaisuuden mahdollisuudet. Jokainen aktuaalinen olio kokee itsensä ja vuorovaikutuksen ympäristön kanssa, mikä muokkaa sen kehitystä ja vaikutusta tuleviin tapahtumiin. Aktuaaliset oliot ovat keskinäisriippuvaisia, monitahoisia ja kokemuksen tippoja, minkä vuoksi Whitehead on nimittänyt niitä myös kokemuksellisiksi tapahtumiksi. Ne ovat liikkumattomia ollen siellä missä ovat ja sellaisina kuin ovat. Whiteheadin mukaan: *“se, miten aktuaalinen olio tulee, konstituoii sen, mikä se on; joten aktuaalisen olion kuvaukset eivät ole riippumattomia. Se “oleminen” on sen tulemisen konstituoimaa.”* Tätä kutsutaan myös prosessin periaatteeksi (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 112.)

Ikuiset objektit viittaavat pysyviin ja muuttumattomiin abstrakteihin käsitteisiin tai ideoihin. Nämä objektit eivät koe muutosta tai kehittymistä ajan myötä. Esimerkkejä ikuisista objekteista voivat olla matemaattiset käsitteet, kuten luvut, värit tai filosofiset ideat, kuten totuus tai oikeudenmukaisuus. Ne tavallaan ovat platonin ideaopin metafyyssisiä ideoita. Aktuaaliset oliot ilmentävät ikuisten objektien ajattomia ja yleisiä metafyyssisiä periaatteita. Punaisuus näyttäytyy meille marjan tai taivaanrannan punertavuutena, mutta emme koskaan havaitse punaisuutta sinänsä. Tässä piilee ero Platoniin, jonka mukaan oliot ja ominaisuudet ovat ideaalimaailmassa täydellisessä muodossaan. Whiteheadille ikuiset objektit näyttäytyvät vain aktuaalisuuden kautta (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 120).

Ikuiset objektit yhdistyvät aktuaalisiin tapahtumiin ingressiossa (Whitehead 1978, 23). Ne elävät potentiaalisuuksissa, joista aktuaalinen tapaus päättää minkä ikuisen objektin se

toteuttaa. Tässä prosessissa aktuaalinen tapaus päättää millä ominaisuudella luo lisäarvoa todellisuudelle. Tästä keräytymästä muodostuu lopulta täyttymys, jossa potentiaalisuus tulee aktuaalisuudeksi. Whitehead kutsui täyttymyksen kokenutta aktuaalista tapahtumaa superjektiksi. Ikuisten objektien tehtävänä on antaa maailmaan metafyyssistä vakautta ja järjestystä. Ikuisten objektien ulottuvuus on jatkuvassa dynaamisessa suhteessa aktuaalisten tapahtumien kanssa - punaisuus muuttuu jos aktuaaliset tapaukset punaisuudesta muuttuvat. Kappaleen lopussa esitetään käsittekartta superjektin muotoutumisesta (Pyyhtinen & Tamminen 2014, 120 - 122).

3.2.1 KANSSATULEMINEN & MONILAJISUUS

Kakkoskappaleen taustoitus on ilmentänyt kuinka porolaidun ei tule yksin poron kautta, vaan siihen kytkeytyy monilajisia toimijoita. Tutkielma on kiinnostunut siitä miten ravintohoukuttelu vaikuttaa porolaitumeen. Prosessiontologisesti ajateltuna mikään porolaitumeen kytkeytyneistä lajeista eivät tule yksin, vaan niiden elämä muodostuu yhdessä muiden eläinten ja eliöiden kanssa kanssatulemisena. Täten jokainen olio on sosiaalinen. Oliot konstituivat toisia olentoja ja ovat samaan aikaan muiden olioiden konstituimisia. Ne ovat singulaarisesti yhteydessä toisiinsa. Nämä aktuaaliset oliot ja tapaukset muodostavat hetkellisen aktuaalisten tapahtumien verkoston (eng. *nexus of actual occasions*) (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 114).

Monilajisuus-käsitteen avulla pyritään saamaan monipuolista prosessuaalista kuvaa aineistossa ilmenevistä kokemuksista, ilmiöistä ja tapahtumista. Käsitettä liitetään ja käytetään erityisesti antropologian, tieteen- ja teknologiatutkimuksen ja ihmistieteellisen ympäristötutkimuksen alojen muodostamalla tutkimuskentällä. Isabelle Stengers on keskeisimpiä ajattelijoita, jonka spekulatiivinen filosofia on laajentanut monilajista tutkimusta. Stengersin teoretisoinnit vertautuvat ja osaltaan pohjautuvat Whiteheadin ontologisiin ja metafyyssisiin jäsentelyihin (Mäkelin, Hautamäki 2021, 249). Lajien tuleminen maailmaan on aina monilajista.

Monilajinen tutkimus tuo tutkimuskysymyksissä esiin miten erilaisia olemassaolon, elämisen ja yhteenkuulumisen tapoja käsitteellistetään ja tuodaan huomion kohteeksi. Tutkimukset ovat kiinnostuneita ihmisten ja muiden olentojen kanssatulemisesta. Käsite kumpuaa jälleen Whiteheadin käsitteellistämisestä, kuinka oliot tulevat oleviksi yhdessä muiden olioiden

kanssa. Vaikka tämä tutkimuksellinen asenne osaltaan näyttäytyy uusmaterialistiselta ja posthumanistiselta, Stengers irtisanoutuu näistä tutkimussuuntauksista. Hän ei pyri abstrahoimaan ihmissubjektia, vaan liittämään filosofiansa luonnontieteiden itseymmärrykseen ja monilajillisuuden kautta ymmärrettyyn kokemukseen. Usein viitataan, että Stengersin spekulatiivinen filosofia ottaa pohjaksi Whiteheadin huomion modernin ajattelun bifurkaatiosta. Kahdentuminen tuottaa virheellisesti paikannettuja konkretisointeja, joka ei anna ilmiöistä mielekästä ja laajaa kuvaa (Mäkelin & Hautamäki 2021, 251).

Onko lajitus whiteheadilaisittain kestävä ikuinen objekti tai yhteiskunta, johon aktuaaliset tapaukset ja sen muodostavat aktuaalisten tapausten verkosto vaikuttavat omissa hetkissä virtaavasti ja vastavuoroisesti? Lajien määritelmät ovat ihmiset muodostamia abstraktioita, joilla eri eläimiä erotellaan toisistaan. Niiden on vaara muodostua virheellisesti paikannetuiksi konkretisoinneiksi, jos niiden ontologiseen jäsenyykseen ei ota huomioon prosessuaalisuutta. Prosessiontologisesti ajateltuna tutkielma näkee, että hetkellisyyteen tullut laji on kestävien objektien ja aktuaalisten tapausten täyttymysten luoma superjekti. Poro, peto ja poronhoitaja ovat superjekteja, mitkä ovat porolaitumen ontologian tärkeimpiä monilajisia kanssatulijoita.

Lajiuden ajattelu perustuu monilajillisessa tutkimuksessa asenteeseen, jossa tarkastellaan hitaasti muuttuvaa maailmaa ja pyritään olemaan eräänlaisessa luonnon bifurkaatioiden välitilassa. Siinä tilassa on mahdollista ammentaa ja käsitteellistää uusia ilmiöitä ja kokemuksellisuutta. Stengers kutsuu meitä tekemään spekulatiivisia eleitä, joilla voimme saada ajattelumme uusia ulottuvuuksia. Spekulaatiiviset eleet kiinnittyvät paikallisuuteen ja hetkellisyyteen. Se voi olla käsitteiden uudelleen ymmärtämistä ja paikantamista tai sen yhteyksien uudelleenjärjestämistä (Mäkelin & Hautamäki 2021, 253-254). Tutkielmassa käytetään hyödyksi Whiteheadin käsitteistöä maailmaan tulemisesta. Tämä käsitteistö toimii erityisesti analysoinnin kannalta tärkeässä osassa. Analysoidut käsitteelliset maailman jäsentelyt yhdistetään domestikaation ja diasporan käsitteisiin, joista jälkimmäinen on uudelleensijoitettu ja tutkielman tutkimuskysymykseen sovellettu käsite.

3.2.2 DIASPORA

Yksi tapa tehdä spekulatiivisia eleitä on pohtia poron diasporaa Lauran Ogdenin (2018) tavoin. Diaspora viittaa hajaannukseen ja käsite on tullut yhteiskuntatieteissä tutuksi

1980-luvulta lähtien (Brubaker 2013, 219). Etymologisesti se on peräisin kreikan ja heprean kielestä (dia = yli, speiro = kylvää). Sillä viitataan täten kansojen liikkeisiin, kolonisaatioon ja siirtolaisuuteen. Esimerkiksi 1990-luvulla Somalian sisällissota johti valtavaan pakolaisuuteen ja somalilaiset asuttivat useita eri maanosia. Juutalaisten diasporaa on myös tutkittu runsaasti ja sitä pidetään diasporan käsitteellisenä kotina ja alkujuurena (Brubaker 2013, 219).

Ogden uudelleensijoitti diaspora -käsitteen tutkimuksessaan, jossa hän käsitteli majavapopulaatiota Chilessä. Valtion eteläpuolelle toimitettiin majavapopulaatioita, jotta turkisteollisuus kukoistaisi. Tämä johti tilanteeseen, jossa alkuperäinen pohjoinen elinympäristö kapeni ja etelässä majavista tuli ympäristöongelma. Tutkimusotteena diaspora -käsitteen uudelleensijoittaminen pyrkii näkemään majavaongelman dynaamisena prosessina osana isompaa kokonaisuutta (Ogden 2018, 78-79)

Diaspora on viime vuosikymmeninä kokenut laajentumista ja Brubaker on kuvannut diasporan kokevan itsekin käsitteenä diasporaa sen monimerkityksellisyyden ja moninaisemman käytön vuoksi. Brubaker näkee kuitenkin kolme tärkeätä elementtiä, mitkä ovat havaittavissa laajennuksesta ja monimerkityksellisyydestä huolimatta - hajaantuminen, suuntautuminen kotimaahan ja rajojen vaaliminen (Brubaker 2013, 224). Hajaantuminen on näistä selkein kriteeri, mikä kuvaa väestön pakosta tai traumaperäisenä hajaannuksena tai minä tahansa hajaannuksena. Tämä diasporan kriteeri on tutkielman käsitteellisessä maailmassa myös tärkeänä osana. Väestön tilalla puhutaan käytännössä poroista ja porotokasta. Toisen kriteerin voidaan nähdä myös korostuvan poron ollessa maahan kiinnittyvä ja reviiiritietoinen eläin (Kortessalmi 2008, 435).

Sotien jälkeen suuret yhteiskunnalliset muutokset ovat näkyneet poronhoidon käytännöissä. Porolaitumet ovat pirstoutuneet ja pienentyneet viljelysasutuksen, metsänhakkuiden, metsänmuokkauksen, kaivostoiminnan ja tiestön lisääntymisen tieltä. Porolaitumen ontologia on radikaalisti muuttunut, sillä poron luontaiset laitumet ovat pienentyneet ja hajaantuneet. Nämä ilmiöt istuvat linjassa diasporan hajaannus -kriteerin kanssa. Liikaa paljastamatta aineistossa myös ilmenee diasporaa haastateltavien kuvauksissa ja havainnoissa porolaitumen nykytilanteesta. Vasojen väheneminen, porotokan hajaantuminen ja muualta tuontiporojen lisääminen vähentää poron kiinnittymistä alueen maahan. Lisääntynyt ruokinta ja talvitarhaus loitontaa poroa luonnonlaitumen maasta - muun muassa perinteisestä jäkälän kaivuusta ja

etsinnästä. Tutkielma hahmottaa porolaitumen muutoksia diaspora-käsitteen avulla analyysiosiossa.

Tässä spekulatiivisessa asenteessa ja käsitteiden uudelleenkäytössä piilee sosiologian ja yhteiskuntatieteiden kauneus ja sen monipuoliset mahdollisuudet. Eri ilmiöiden ja prosessuaalisten olioiden väliin muodostuu aina jotain uutta tai uuden tulemisen mahdollisuuksia. Kaksi erillistä asiaa emergoituvat uudeksi tulemiseksi omissa kanssatulemisissaan. Ravintohoukuttelu kanssatulemisena luo poronhoidolle uudenlaisia haasteita ja prosesseja. Tämä tapahtuu aiempien prosessien ja kanssatulemisten muutoksella ja käsitteiden uudelleenmuodostuksella itse ilmiöön.

3.2.3 TARTTUMA & KERÄYTYMÄ

Olioiden keskinäisiä suhteita varten Whitehead käytti termiä tarttuma (eng. *prehension*). Jokainen olio on tarttumien keräytymä, moninaisuuksista koostuva ykseys. Tuhoutuneet aktuaaliset tapahtumat jatkavat vaikuttamista tuleviin aktuaalisiin tapahtumiin. Aktuaaliset oliot kasvavat yhdessä ja mitkään oliot eivät jaa samaa omaa aktuaalista maailmaa. Kokemus samuudesta syntyy yhteiskunnissa, jolla hän tarkoittaa keskenään järjestäytyneiden aktuaalisten olioiden verkostoa. Yhteiskunnat ovat whiteheadilaisessa ontologiassa kestäviä objekteja ja kattavat moninaisia kestäviä kokonaisuuksia silmästä kulttuurisiin monumentteihin. Jotkin asiat liittyvät yhteen muodostaen yhteenliittymiä, joilla on kesto. Ne kestävät niin kauan kuin niiden keräytymän suhteet on kestääkseen (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 115-117).

Ontologisesti maailma on singulaarinen ja sen lisäksi verkostomainen. Jokainen tapahtumapiste on kytkeytynyt muiden tapahtumapisteiden verkostoon (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 116). Porolaidun voidaan nähdä tapahtumapisteinä, johon vaikuttavat luonnolliset, inhimilliset ja monilajilliset prosessit sekä niiden tarttumien keräytymät. Poronhoito on itsessään tietynlainen verkosto. Lajeilla on siitä kokemus, ihmisillä on siitä abstraktio ja kaiken tämän kautta sillä on oma muotonsa. Poronhoitoon liittyvät aktuaaliset tapaukset ja niiden keräytymät muodostavat emergoituneen hetkellisen todellisuuden, jossa mahdollistuu jatkuvuus, monimutkaistuminen ja uudet ominaisuudet. Tätä poronhoidon kestävästä objektista ja yhteiskunta -muotoa haastaa ravintohoukuttelun kautta muodostuneet uudet aktuaaliset oliot ja tapahtumat.

Maailman dynaamisuuteen ja hetkellisyyteen liittyy tulemisen lisäksi lakastuminen ja katoaminen. Mikään tuleminen ei tapahdu ilman lakastumista tai katoamista - ne täydentävät sitä. Lakastunut aktuaalinen tapaus jää tavallaan olemaan seuraavien hetkellisyyksissä tapahtuvia aktuaalisten tapausten kausaalisuuteen, materiaaliseen, ajalliseen ja kokemukselliseen “välimaailmaan”. Tämä mahdollistaa hetkellisyyksissä tapahtuvien materian, suhteiden ja tunteiden keräytymiä. Tämä luo olennaisesti pysyvyyttä. Koetut yhteiskunnat tarvitsevat aktiivista pysyvyyden luomista, sillä mikään olio ei ole lähtökohtaisesti staattinen tai itseä koossa pitävä substanssi. Whitehead pyrki juuri ymmärtämään miten maailmassa voi olla samoiksi koettuja olioita ja asioiden tiloja. Lakastunut ja mennyt aktuaalinen tapaus määrittelee miten tulevaisuus tulee - yhteiskunnat perivät toisensa (Pyyhtinen, Tamminen 2014, 117).

3.2.4 DOMESTIKAATIO

Viime vuosikymmenten aikana domestikaatio on saanut käsitteenä uusia kerrostuneita näkökulmia ja määrittelyjä. Tieteen termipankin määrittelyssä domestikaatio viittaa ihmisen toimiin, jossa eläimen tai eläimistön ominaisuuksia muutetaan luonnonvaraisesta poikkeavaksi (Tieteen termipankki). Domestikaatio viittaa täten kaikki eläimiin, mukaan lukien kasvit ja eläimet. Salmen (2022) mukaan domestikaatiolla tarkoitetaan ihmisen ja eläimen ylisukupolvillista suhdetta, mikä hyödyttää molempia osapuolia (Salmi 7.6.2022). Domestikaation käsitteelliseen maailmaan on pyritty huomioimaan monipuolisemmin sen prosessisuutta, suhteellisuutta ja monipuolisuutta.

Eri lajien domestikaatioprosesseissa nähdään eroavaisuuksia, mutta niiden sisäisessä logiikassa on yhtäläisyyksiä - ihminen tähtää toimillaan jonkin resurssin, lihan tai villan, saamiseen tai työvoiman saantiin (Salmi 7.6.2022). Sillä usein viitataan myös kesyttämiseen, erityisesti eläinten kohdalla. Sana *domus* tarkoittaa latinaksi kotia, joten eläin tulee kodin piiriin eli kesyyntyy (Nygren 2019, 122). Ero kesyyntymisellä ja domestikaatiolla kuitenkin on, että jälkimmäisessä tottuminen on ylisukupolvista ja kesyyntyminen on usein yksilökohtaista. Domestikaatio ylisukupolvinen prosessi myös muuttaa eläimen perimää (Salmi 7.6.2022).

Viljelyyn ja kotieläinten pitoon perustuva domestikaatio on nähty ihmisten sivilisaatioiden rakentumisen yhtenä suurimpana tekijänä (Nygren 2019, 123). Eläinten domestikaatio on saanut alkunsa koirasta (Larson & Fyller, 2014). Nykypäivänä koira on esimerkki vastavuoroisesta kumppanuudesta, jossa ei tavoitella pelkästään jonkinlaisen resurssin tai työvoiman hyödyntämisestä, vaan laji kietoutuu voimakkaasti ihmisen sosiaalisen verkostoon. Domestikaatiosuhteet ovat täten myös erilaisia, ihmisen vallan rooli vaihtelee maatalouseläinten ja kotieläinten välillä. Domestikaatiosuhteisiin liittyy myös sosiaalinen ulottuvuus, jossa myös villit eläimet ovat osana monilajillista sosiaalista verkostoa (Salmi 7.6.2022).

Antropologikolmikon Swansonin, Lienin ja Weenin (2018) toimittaman tutkimuksen tarkoituksena oli kyseenalaistaa kesytysnarratiivin universaalisuutta ja sen kautta ihmiskeskeisyyttä ihmistieteissä. Tutkimuksesta tuotettu kirja keskittyy domestikaation eri käytäntöihin, jotka ovat osakseen edelleen toiminnassa. Näiden kautta kirja pyrkii käsitteellistämään domestikaation käsitettä (Nygren, 2019, 123). Salmi myös alleviivaa, että villeyden ja domestikoidun eläimen erottelu voi olla hankalaa johtuen domestikaatioprosessien monimuotoisuudesta (Salmi 7.6.2022).

Prosessiontologisesta näkökulmasta domestikaatio on ihmisen ja eläinten välistä jatkuvaa ja vuorovaikutteista prosessia. Domestikaatiossa eläimet ovat osa ihmisten ympäristöä ja kulttuuria, ja niiden jalostus ja kesyttäminen tapahtuvat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisen ja eläimen välillä. Poronhoitajat ja porot luovat yhdessä vuorovaikutuksellisen eli kanssatulemisen ympäristön, jossa poronhoito tapahtuu prosessuaalisesti.

Domestikaatio sisältää erilaisia vaiheita, kuten eläinten valikoivaa jalostamista, kesyyntymistä, käyttäytymisen muokkaamista sekä niiden sopeuttamista ihmisen tarpeisiin ja ympäristöön. Swansonin, Lienin ja Weenin (2018) analyysin tuloksena on, että erilaiset domestikaatiovaiheet ovat monenkirjavia ja edelleen ajankohtaisia monella eri tavalla. Salmen, Soppelan, Kynkäänniemen ja Wallénin (2022) mukaan eläinten domestikaatio on jatkuva prosessi, mikä rakentuu jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ja kohtaamisissa (Salmi ym. 2022, 252). Käsitteen moniulotteisuus kuvaa kuinka uudenlainen lähestymistapa aukaisee yhteiskuntaa ja maailmaa uudenlaisilla ja tarpeellisilla tavoilla ottaen lähtökohdaksi domestikaation vaiheikkouden, monisuuntaisuuden, moninaisuuden ja monilajillisuuden, sekä sen ennustamattomien muutoksien ja vastavuoroisuuden (Nygren, 2019, 123).

Ihmisen suhde eläimiin ei ole siis pelkästään hallitsemista, vaan ihmisen ja domestikoituneen eläimen suhde on perustunut sosiaalisuuteen, luottamukseen, vastavuoroisuuteen, läheisyyteen ja huolenpitoon (Salmi & Seitsonen 2022, 217). Ihmisen ja eläimen suhde nähdään sosiaalisena sopimuksena, joka perustuu luottamukselle ja vuorovaikutteisuudelle (Oma 2010, 178-179). Sosiaalinen sopimus laajentaa eläinten olemista ihmisten yhteisöissä luoden niille laajempia merkityssuhteita. Se ei ole yksin ihmistoimijan luoma luottamussuhde, vaan tästä yhteentulemisesta käytetään fyysikko Karen Baradin luomaa käsitettä *intra-action* eli yhteismuotoutuminen (Arlander 2019), jossa huomioidaan eläimen toimijuus. Luottamus itsessään nähdään sekä itsenäisyytenä että riippuvuussuhteena (Ingold 2010, 69). Sen nähdään olevan yhteismuotoutumisen perusta (Oma 2010, 180). Yhteinen luottamus ihmisen ja eläimen välillä tuottaa parempia hyötysuhteita ja mielihyvää toisen eläimen läsnäolosta (Oma 2010, 181). Tutkielman käsitteellisessä maailmassa voidaan domestikaation yhteismuotoutumisen sijaan puhua domestikaation kanssatulemisesta. Se sisältää myös toisen konstituoinnin aseman. Eläin, oli se peto tai poro, tuottaa myös suhdettansa ihmiseen. Porot ja pedot ovat aktiivisia toimijoita.

Oulun yliopiston *Domestication in Action* -hankkeen tavoitteena on löytää uusia menetelmiä poron domestikaation tutkimiseen. Projektissa keskitytään ihmisen ja poron vuorovaikutukseen sekä sitä jäsentäviin menetelmiin. Tämä lähestymistapa haastaa edelleen ihmiskeskeisyyttä, jossa ihminen säätelee poroa kontrolloidusti. Huomio kiinnittyi ihmisen ja eläimen väliseen vuorovaikutukseen ja sen luomiin suhteisiin ja vaikutteisiin. Salmen mukaan yksipuolisen kesytysprosessin tarkastelun hylkääminen auttaa ymmärtämään paremmin historiallisia ja kulttuurisia suhteita ja käytäntöjä (Salmi, 2018, 30).

Poronhoito on Salmen mukaan alkanut rautakaudella, mutta luulöytöjä tutkiessa on haasteena tietää, ovatko luut poronhoitajan laiduntaman kesyporon vai metsästäjän pyytämän villin peuran jäännöksiä. Tämä kertoo, ettei muiden eläinten tutkimuksissa hyödynnettyjä samoja menetelmiä (fysiologiset muutokset mittasuhteissa) voi hyödyntää porojen tutkimuksissa. Poronhoitoa on harjoitettu moninaisesti ja tavat vaihtelevat alueellisesti, mikä edelleen vaikeuttaa selkeää tulkintaa (Salmi, 2018, 31).

Salmi (2018) erottaa kaksi tärkeintä vuorovaikutuksen muotoa, joita voidaan arkeologisesti tutkia. Ensimmäinen liittyy fyysisiin aktiviteetteihin eli vetojuhtana käyttämiseen. Tämä on

muovannut ja näkynyt fysiologisesti luustossa. Toinen vuorovaikutusmuoto on ruokinta, joka on myös muovannut poroa fysiologisesti. Talviruokintana käytetyt kasvit ja jäkälän kaivamisen vähentyminen ovat vaikuttaneet poroon. Porot myös oppivat tulemaan ruokintapaikoille tiettyyn aikaan luoden suhteita ihmisten ja porojen välille. Ihmiset oppivat tuntemaan porot yksilöinä ja porot tottuivat ihmisten läsnäoloon. Eläinten ruokinta loi ihmisille uudenlaisen rytmin omaan kulttuuriin alueellisesti ja vuodenaikallisesti. Salmen mukaan onkin mielekkäämpää tutkia poron domestikaatiota vuorovaikutussuhteena, johon liittyi kulttuurisesti vakiintuneita käytänteitä. Salmi ottaa esille esimerkin uhratusta porosta, jonka kallostä havaittiin selkeitä muutoksia hampaissa ja leukaluussa. Nämä viittasivat ruokkimiseen ja vetoeläimenä toimiseen. Uhraus viittasi, että porolla oli ihmisille merkityksellinen asema. Poron domestikaatio ei täten sekään ole yksisuuntainen kesytysprosessi (Salmi 2018, 33-34).

Tutkielmassa domestikaation käsite avaa ilmiön taustalla olevia sosiaalisia ja prosessiontologisia maailmoja. Kun ihminen ravintohoukuttelee petoa, se vuorovaikuttaa ja osallistuu luonnon prosessiin vastavuoroisesti. Poronhoito perustuu domestikaatiolle, jossa ihminen on vuorovaikutuksellisesti ja monilajillisesti luonut kanssatulemisen maailman toisen kanssatulijan kanssa. Ravintohoukuttelu voi näyttäytyä pieneltä teolta, vaikka sen ympärille muodostuu monenkirjavia ja monilajillisia prosesseja ja ilmiöitä. Tämä viittaa sen tahattomiin ja osaksi ennustamattomiin muutoksiin. Domestikaation moninaisen käsitteen avulla voidaan löytää tutkielman kannalta kiinnostavia yhteyksiä ja maailmoja.

4. LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI JA AINEISTO

Tutkielma on laadullinen tutkimus, mistä kielivät tutkielman aineiston luonne ja analyysitavat. Tutkimuskysymykseen, miten suurpetojen ravintohoukuttelu vaikuttaa porolaitumeen ja poronhoitoon, pyritään vastaamaan poronhoitajista koostuvalla haastatteluaineiston havaintojen ja esiin tulevien kokemuksien analysoinnilla. Kyseinen aineisto on teemahaastattelu ja tutkimusasetelmallisesti tutkielma on tapaustutkimus. Analysointi perustuu teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin.

4.1. HAASTATTELUAINEISTO

Tutkielma analysoi tutkimuskysymystään haastatteluaineiston avulla, johon on haastateltu Kuusamon ja Koillismaan alueen poronhoitajia ja poronhoidon ympärillä olevia toimijoita. Haastateltavia on yhteensä 18, joiden haastattelut on toteuttanut Lapin yliopisto yhdessä Luonnonvarakeskuksen kanssa kesällä 2021. Aineisto on kerätty teemahaastattelun keinoin. Osa haastatteluista ovat ryhmä- ja parihaastatteluita. Jokaiselta haastateltavalta on kysytty samojen teemojen alla olevia kysymyksiä poronhoidosta ja sen taustoista sekä tulevaisuuden kuvista, ravintohoukuttelun näkymisestä, petojen liikkeistä ja niiden havainnoista, ja porojen liikkeistä ja lukumääristä. Teemahaastattelun avulla haastateltavien äänelle ja näkökulmille annetaan isoa painoarvoa tutkielman tarkoitusta silmällä pitäen (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48). Haastateltaviin suhtaudutaan analysoinnissa asiantuntija-aseman kautta. Haastateltavilta ajatellaan saatavan ensisijaista tietoa porolaitumeen ja poronhoitoon tapahtuvista muutoksista.

Tämä haastatteluaineiston rooli ja asetelma tekee tutkielmasta tapaustutkimuksen, jossa poronhoitajien kokemukset pyritään liittämään yleisempään ilmiöön poronhoidon tilasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tarkemmin vaikuttavana tekijänä tutkielmaa kiinnostaa ravintohoukuttelu. Tapaustutkimuksessa ei olla kiinnostuttu haastateltavista henkilöinä, vaan heidän kokemukset avaavat jotain ilmiötä, tapahtumaa, kokemusmaailmaa tai tilannetta (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 117 - 118).

Tutkielma on kiinnostunut poronhoidon ja porolaitumen monilajiseen dynamiikkaan kohdistuvista muutoksista. Metodologisesti on päätettävissä, mitä ja miten haastatteluaineisto kertoo porolaitumen prosesseista ja, että miten ravintohoukuttelu vaikuttaa näihin käsitteellistettyihin prosesseihin. Aineiston tiedollinen ja tieteellinen anti perustuu pitkälti

siihen, minkälaisiin keskinäisriippuvaisiin ja hermeneuttisiin suhteisiin teoria, käsitteet ja metodologia asetetaan.

Haastatteluaineistosta ollaan kiinnostuttu haastatteluiden havainnoista liittyen porolaitumen muutokseen, petojen keräytymiseen ja käytöksen muutokseen sekä porojen käytöksen muutokseen. Kakkoskappaleessa käydyn taustoituksen perustella nämä ovat mahdollisia syitä, mitkä voivat vaikuttaa poronhoidon ja porolaitumen prosessiontologiseen dynamiikkaan. Tämän vuoksi haastateltavilta on kysytty saman aihepiiriin kysymyksiä niin, että jokaisen yksilölliset havainnot nousevat merkityksellisesti esiin. Tämä on tutkielman tiedollisen annin kannalta tärkeää, sillä yksittäiset havainnot luovat ilmiöstä kokonaisvaltaisemman kuvan ilmiöiden todellisuudesta ja niiden keskinäisestä suhteesta. Lisäksi haastateltavien näkemyksien ja havaintojen esiin tuomisen tarkoituksena on parantaa haastateltavien inhimillistä tilannetta valottamalla poronhoidon tilannetta. Tämä on yksi haastatteluaineistoihin perustuvien ihmistieteellisten tutkimuksien eettisiä periaatteita (Hirsjärvi & Hurme 2011, 19 - 20).

Haastateltavilta on kysytty suostumus haastatteluihin ja niiden käyttöön tutkimuksessa. Haastattelutilanteet on toteutettu sensitiivisesti ja haastateltavia kunnioittaen. Litterointi on toteutettu hankkeen projektityöntekijän toimesta luottamuksellisesti ja uskollisesti. Haastatteluista löytyy myös äänitteet. Haastateltavien näkemyksiä käsitellään tutkielmassa anonyymisti niin, ettei haastateltavien lainauksia voida yhdistää henkilöihin. Merkitseen haastattelukokonaisuudet numeroin yhdestä kolmeentoista. Aineistoa lainatessa haastattelijaa merkitään H-kirjaimella ja vastaajaa V-kirjaimella. Ryhmähaastatteluissa vastaajat ovat numeroituja.

Haastatteluaineistoa täydennetään porolaitumeen, poronhoitoon ja ravintohoukutteluun liittyvillä artikkeleilla, tiedotteilla ja tutkimuksilla sekä niihin liittyvillä lakipykälillä. Käytännössä täydennystä saadaan maa -ja metsätalousministeriön julkaisuista, riistakeskuksen eri sisällöistä, Tukesin tiedotteista ja Luonnonvarakeskuksen tiedotteista ja tutkimuksista. Näin saadaan aikaiseksi laajaa ja vertailevaa keskustelua.

4.2. LAADULLINEN ANALYYSI & SISÄLLÖNANALYYSI

Tutkielman metodologia perustuu laadulliseen analyysiin ja tarkemmin sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sitä ei pidetä ainoastaan menetelmänä, vaan sen voi nähdä olevan myös tutkimuksen väljä teoreettinen viitekehys, minkä avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91). Tässä tutkielmassa se yhdistyy edellä mainittuihin tapaustutkimukselliseen ja teemahaastattelulliseen otteeseen. Sisällönanalyysi voi osakseen perustua maailmasuhteeseen, jossa pyritään tuomaan esille todellisuuden inhimillistä ymmärtämistä ja kokemista. Tutkimuksessa ei haeta täydellistä totuutta, vaan kokemusta ja kuvausta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 104).

Pohdittaessa aineiston ja metodologian suhdetta on pohdittava mitä tekijöitä, keräämistapoja ja alkuperiä aineistolla on. Aineiston alkuperä vaikuttaa tutkimuksen kontekstiin, sisältöihin ja kohteisiin. Näiden avulla ikään kuin avaamme todellisuutta jonkin ilmiön kautta. Aineistot ovat aina yhteydessä ja riippuvaisia sen tuotantoyhteyksistä, mikä mahdollistaa tiedonsaannin tutkittavan aiheen juurissa olevista instituutioista, käytännöistä ja organisaatioista (Ronkainen ym. 2013). Tämän tutkielman aineistoa täytyy pyöritellä tutkittavan ilmiön, ravintohoukuttelun, näyttäytymistä suhteessa porolaitumeen ja minkälaista tietoa siitä voi saada tämänkaltaisessa asiayhteydessä. Haastatteluaineistossa poronhoitajat ja siihen liittyvät toimijat avaavat poronhoidon muuttumista ja ravintohoukuttelun vaikutuksia elinkeinoon ja poronhoidon ympäristöön. Tehtävänä on pyrkiä hahmottamaan laajempi kokonaisuus ilmiön ympärillä ja kuvaamaan se selkeästi ja sanallisesti samalla tiivistäen aineiston informaatio ja anti (Ronkainen ym., 109-110).

Tutkimushaastattelu on ihmistieteissä yksi perinteisistä ja käytetyimmistä keinoista saada tietoa eri ilmiöistä (Hirsjärvi & Hurme 2011, 11). Tutkimushaastattelut eroavat toisistaan niiden strukturointiasteen perusteella. Tutkielmassa käytetty teemahaastattelu on puolistrukturoitu, jossa kaikille yksilöiden kokemuksille, ajatuksille, uskomuksille ja tunteille annetaan tutkimuksellinen ääni. Se ei edellytä kokeellisesti luotua yhteistä kokemusta ilmiöstä, mutta teemat luovat sille yhteisen aspektin ja aihepiirin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48). Tämä on metodologisesti linjassa tapaustutkimuksellisen käytännön kanssa. Teemojen kautta tutkielman tapaus saa yleisempää ja kokonaisvaltaisempaa muotoa.

Aineisto itsessään toimii vain eräänlaisena väylänä tutkittavan ilmiön todellisuuteen. Se ei ole se itse ilmiö sinänsä. Tavoite onkin löytää näitä väyliä tämän laajemman ilmiön käsittelyyn ja hahmottamiseen. Analysoinnin tarkoituksena on lisätä aineiston informaatioarvoa (Tuomi & Sarajärvi 2011, 108). Hajanainen ja runsas aineisto selkeytetään, yhtenäistetään ja siitä luodaan tutkimuksellisesti mielekäästä. Nämä vaatii selkeitä tutkimuksellisia ja analyttisiä askelia (Ronkainen ym. 2013, 122).

Tuomi ja Sarajärvi (2011) tuovat esille Timo Laineen esittämän rungon laadulliselle tutkimukselle, jonka avulla aineiston analyttistä polkua voi selkeyttää:

1. Päätä, mikä tässä aineistossa kiinnostaa ja tee vahva päätös!
- 2a. Käy läpi aineisto, erota ja merkitse ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseesi.
- 2b. Kaikki muu jää pois tästä tutkimuksesta!
3. Luokittele, teemoita tai tyyppitele aineisto (tms.).
4. Kirjoita yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 92)

Kaikissa kohdissa korostuu rajaamisen tärkeys. Se näyttäytyy tutkimuksessa hankalimmalta, mutta sitäkin tärkeämpänä tekona. Tutkijan on osattava löytää oleelliset tiedot ja näkökulmat aineistosta. Aloitteleva tutkija usein hämmentyy kun aineistosta löytyy useita erilaisia kiinnostavia asioita ja näkökulmia. Jossain vaiheessa on todettava, ettei tutkija voi yhdessä tutkimuksessa kattaa kaikkia maailman asioita (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-92). Usein myös korostetaan intuition, mielikuvituksen ja kahlitsemattoman luovuuden merkitystä järjestelmällisyyden, selkeyden ja tulkintasääntöjen lisäksi (Ronkainen ym. 2011, 124-125). Tämä korostui tutkielman vaiheessa, jossa etsittiin aineiston kiinnostavia kohtia - avoin ja luova mieli löytäneen uusien spekulatiivisten eleiden kaltaisia uusia näkökulmia ja huomioita.

Sisällönanalyysissä pyritään tiivistämiseen, josta liikutaan laajempaan kontekstiin ja kerrostetaan tai vertaillaan edellisiin tutkimustuloksiin. Alkuun tutkimusasenteen tulee olla avoin ja tarkasteleva, jotta aineistossa esiintyvä maailma alkaa hahmottumaan sinänsä. Tutkielman haastatteluaineisto on runsas, joten sen purkaminen selkeiksi osiksi korostuu.

4.3. TUTKIELMAN TEORIAOHJAAVA SISÄLLÖNANALYYSI

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä luokittelut perustuvat aikaisempaan teoreettiseen tai käsitteelliseen viitekehykseen. Ensimmäisenä vaiheena on analyysirungon tekeminen, minkä sisälle muodostetaan aineiston luokituksia ja kategorioita. Tämän avulla aikaisempia teorioita laitetaan testiin uudemman aineiston valossa. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoreettinen käsitteet ja viitekehykset ovat valmiiksi valikoidut, joihin aineiston antia peilataan (Sarajärvi & Tuomi 2013, 95-98) .

Tutkielman sisällönanalyttinen jaottelu sitoutuu vahvasti haastatteluaineiston asemaan. Aineisto on olemassaolevien käsitteiden, esimerkiksi domestikaation, luokiteltavana ja jäseneltävänä. Tutkielman taustoitus poronhoidon historiasta ja monilajisuudesta kytkettynä prosessiontologiseen ontologiaan on luonut käsitteet ilmiön käsittelyyn ikään kuin valmiina. Haastateltavat tuovat esiin maailmaa, joka tutkielmassa käsitteellistetään prosessiontologisesti. Aineisto muotoutuu osaksi teoriaa ja käsitteistöä luoden uutta kerrostunutta tietämystä ja tietoa porotaloudesta, ravintohoukuttelun avulla toimivasta katselu- ja kuvaustoiminnasta ja porolaitumesta. Tutkimuksien ja tutkielmien tavoitteena on tuottaa uutta ja mielekästä informaatioarvoa .

Haastatteluaineiston tapaustutkimuksellinen asetelman avulla tutkielma saa poronhoitajien kokemukset ja näkemykset yhdistettyä teoreettiseen maailmaan ja heidän asiantuntija-asemansa edesauttaa heidän äänensä kuulumista. Määrällisesti laaja aineisto tuo myös riittävästi useita eri näkemyksiä ja kokemuksia, mistä tutkielman on mahdollista ammentaa vastauksia tutkimuskysymykseen (Ronkainen ym. 2011, 117). Teemoittelua ja tematiikkaa auttaa, että poronhoitajat ammattiryhmänä ovat homogeeninen ryhmä, minkä avulla voidaan luoda yleiskuva poronhoitajien näkemyksistä suhteessa poronhoidon tilaan ja ravintohoukuttelun vaikutuksiin.

Porolaidunta ei ole aiemmista tutkimussa käsitelty perusteellisesti prosessiontologisesta näkökulmasta käsin. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla porolaidun ja siellä tapahtuvat havainnot sen prosesseista muotoutuvat käsitteelliseen ympäristöön. Analyysiosiossa aineistoa koodataan ja teemoitellaan tutkielman kannalta keskeisten teoreettisten käsitteiden alle. Tutkielmassa on myös hyvä tunnustaa, ettei porolaitumen prosessiontologista luonnetta

ole vielä mahdollista kattaa täysin laajasti, vaan tutkielman tavoitteena on herättää uudenlaista näkökulmaa porolaitumen ja poronhoidon tarkasteluun.

4.3.1 TEEMAT

Tutkielman metodologisen päättelyketjun, tutkijaposition ja teoreettisen viitekehyksen kautta aineistossa ilmenee neljä kiinnostavaa teemaa, mitkä valikoituvat tutkielman analyysin ja pohdinnan kohteeksi. Aineistossa eli poronhoitajien haastatteluissa nousee esiin ravintohoukuttelun vaikutuksia petojen käytökseen, liikkeisiin, alueellisiin muutoksiin ja näiden kautta kerrostuviin vaikutuksiin porolaitumeen. Tutkimuskysymyksestä johdetuilla alateemoilla ja analyysikysymyksillä tutkielma saa konkreettisen tutkimuksellisen polun. Teemat muodostuvat käytännössä aineistolle esitettävistä kysymyksistä. Analyysikappaleessa tutkielma vastaa tutkimuskysymyksestä johdettuihin neljään alakysymykseen. Kysymykset ovat:

1. Miten pedon käytös muuttuu
2. miten poron käytös muuttuu
3. miten porolaitumen dynamiikka muuttuu,
4. miten ihmisen ja poron välinen vuorovaikutus muuttuu

Tutkielman teoriaohjaava sisällönanalyysi vie kysymykset prosessiontologian käsitteelliseen maailmaan, mitä on käyty läpi tutkielman kolmannessa kappaleessa. Aineistoa analysoidaan tutkimuskysymyksen ja alakysymyksiä avulla, analyysissa pyritään vastaamaan näistä neljästä kysymyksestä johdettujen teemojen kautta. Teemat siis vastaavat näihin kysymyksiin. Temaattisesti tutkimuskysymykseen vastaavat pääteemat, jotka ovat 1. monilajinen domestikaatio ja 2. laitumien muutokset. Näiden pääteemojen sisälle on muodostunut alateemoja, joiden avulla saamme tarkempaa käsitteellistettyä analyysia.

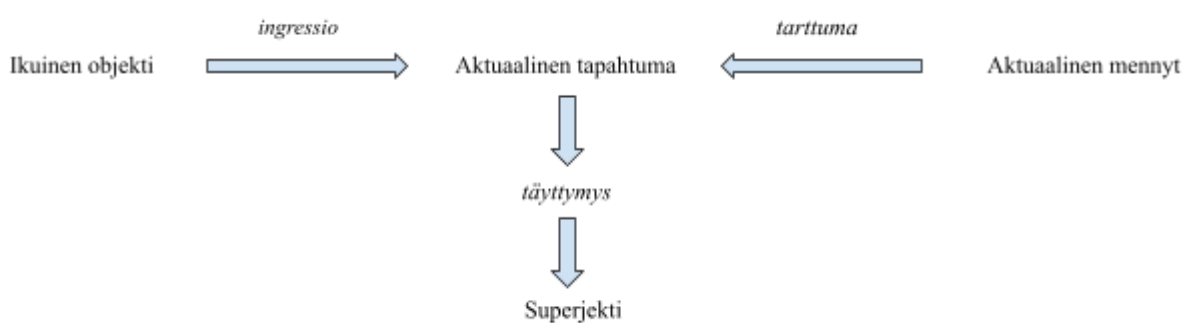
Monilajiseen domestikaatioon sisältyvät ravintohoukuttelun vaikutukset pedon käytökseen, poron käytökseen ja ihmisen ja poron väliseen dynamiikkaan. Pedon domestikoituminen viittaa pedon käytöksen muutokseen ja pedon ja ihmisen välisen suhteen muutokseen. Poron domestikoitumisen alle sijoittuvat poron ja ihmisen välisen suhteen muutokset, osa porolaitumen dynamiikan muutoksista ja poron käytöksen muutokset.

Tutkielma käsittelee laitumien muutoksia omana analyysilukunaan, jossa pureudutaan pedon alueelliseen muutokseen käyttäen ilmiöstä nimitystä pedon laitumen muutos. Porojen laidullisia muutoksia käsitteellistetään poron diasporaksi, mikä viittaa porojen ja porotokan hajaantumiseen eli käytännössä teemaan kuuluu porolaitumen dynamiikan muutosta ja osakseen poron käytöksen muuttumista.

4.4.2. KÄSITEKARTTA

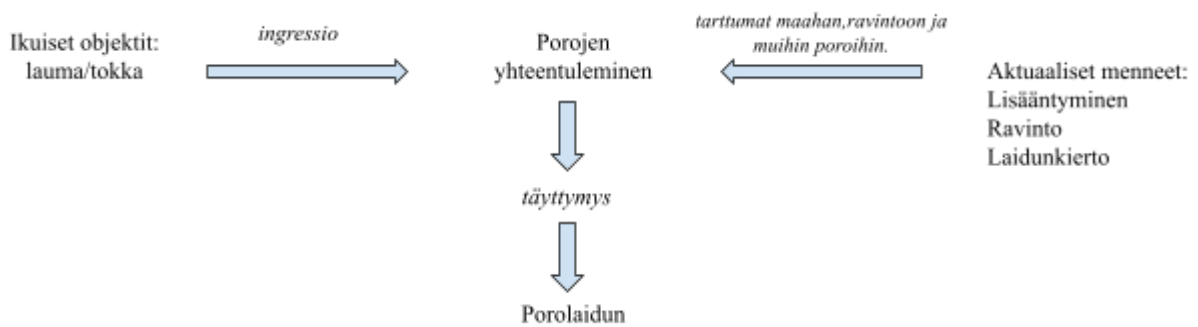
Tutkielmaa varten sovelletaan Matias Tuomen (2021) kehittämää ideaa käsitekartasta superjektin muotoutumisesta (Tuomi 2021, 16). Superjekti on Whiteheadin käsite subjektille. Hänen mukaan subjekti on maailman luoma ja se konstituoituu kokemuksessa. Sen ontologiseen ja kosmologiseen rooliin liittyy avoimuus maailman muita subjekteja ja olioita kohtaan. Tarttuma on subjektien välinen silta ja kytkös toisiinsa. Mikään ei pakene kokemusta (Pyyhtinen & Tamminen 2014, 112.)

Tässä kartassa ikuiset objektit, jotka elävät käsitteellisessä todellisuudessa, tulevat aktuaaliseen tapahtumaan *ingressio* kautta. Edeltävät ja menneet aktuaaliset tapahtumat tulevat aktuaaliseen tapahtumaan fyysisestä todellisuudesta tarttuman avulla. *Ingressiossa* tapahtuva uusi tuleminen on edellytys uudelle tapahtumalle. Ilman uutta käsitteistöä ja käsitteellistä muotoa se jatkaisi vanhan toistamista.

Käsitekartan avulla tutkielma havainnollistaa prosessiontologista näkemystä maailmaan tulemisesta. Samalla havainnollistetaan porolaitumen sisällä tapahtuvista tapahtumista. Käsitekarttaa voidaan hyödyntää kuvastamaan porolaitumen monilajillista kanssatulemista. Yksinkertaistettuna käsitekartta kuvaa ravinnon, maan ja laidunkierron merkitystä porolaitumen tulemisessa. Monilajisuutta kuvatessa tarvittaisiin useampi ulottuvuus, mutta visuaalinen hahmotus auttaa hahmottamaan monilajista kietoutuneisuutta.

Poron lauma ja tokka ovat ikuisena ja kestäväenä objektina. Se on muodostunut porojen evoluutiossa sen kaltaiseksi kuin se nyt mielletään. Sen toteutumiseen vaikuttavat porojen kokemukset ja aktuaaliset menneet tapaukset. Näitä ovat ravinto, laidunkierto ja lisääntyminen mitkä tarttuman kautta luovat edellytykset porolaitumen täyttymykselle.

Tutkielman analyysiosiossa jokainen teema hahmotetaan käsittekartan avulla ja analysoidaan kohta kohdalta auki tutkielman käsitteiden avulla. Analysoinnin kautta siirrytään kohti laajempaa pohdintaa johtopäätökset -osiossa.

5. SUURPETOJEN RAVINTOHOUKUTTELUN MONILAJISET VAIKUTUKSET POROLAITUMEEEN

Analyysi pohjautuu haastatteluaineistosta ilmenneisiin teemoihin, minkä avulla tutkielma jäsentää esille tulleita asioita suhteessa teoreettiseen viitekehyksen tarjoamiin käsitteisiin. Tutkielman kannalta teorian tärkein anti on prosessiontologian ja monilajisen kanssatulemisen käsitteellinen ympäristö. Tämän vuoksi analyysiosion ensimmäisessä osiossa pureudutaan porolaitumen monilajisuuteen käsitellen myös sen siihen kuuluvat monilajiset toimijat. Porolaitumen monilajisuuden ja monilajillisten toimijoiden esiin tuominen perustelee ja kontekstoi teoreettista väitettä porolaitumesta prosessiontologisena ja monilajisena tapahtumapisteinä. Tämän avulla hahmotamme suurpetojen ravintohoukuttelun vaikutuksia monilajiseen ja prosessiontologiseen porolaitumeeen.

Edellisen kappaleen lopussa esitetyt teemat ovat jaoteltuna tämän kappaleen alaotsikoihin. Porolaitumen monilajisuuden jälkeen tutkielma käsittelee monilajista domestikaatiota sisältäen pedon ja poron domestikaation. Toisena analyysilukuna on laitumien muutokset, missä analysoidaan poronhoitajien havaintoja ja näkemyksiä petojen ja porojen alueellises käytöksen muutoksesta.

5.1. POROLAITUMEN MONILAJISUUS

Ihminen ja poro voidaan nähdä keskeisimpinä porolaitumen monilajisina kanssatulijoina. Poro ja peura ovat olleet ihmisille keskeisiä eläimiä Fennoskandiassa kivikaudelta lähtien. Poron domestikaatiota on tutkittu miten villipeuran pyynnistä siirtyminen poron laiduntamiseen on muokannut poroa eläinlajina ja luonut sen ympärillä toimiville ihmisille oman kulttuurin. Vanhakantainen poronruokinta perustui luonnonlaitumiin, mikä loi kulttuuriekologisen kokonaisuuden, jossa luonnonvuosi, porojen elintavat, eri alueiden kulttuureiden käytänteet (talonpojan työvuosi ja paimentolaisen vuosi) ja osaksi maatalouskäytänteet yhdistyivät monilajiseksi luontaistaloudeksi (Kortessalmi 2008, 436). Ruokinta on ollut yksi keskeinen ihmisen ja poron välinen vuorovaikutuksen muoto, mikä on lisääntynyt erityisesti 1950-luvun jälkeen (Turunen, Vuojala-Magga 2011, 32) - myös 1700-luvulta on löydetty jälkiä jäkälän keräämisestä ajoporoille ja uhriporot ovat olleet ruokittuja 1400-1650-luvuilla (Salmi & Seitsonen 2022).

Poro kytkeytyy ihmisen lisäksi petoihin, maaperään ja maaperän kasvillisuuteen. Poro ei tule yksin, vaan se on monilajisen ympäristönsä konstituioima ja samalle se konstituoii ympäristöönsä. Poro ei tule ilman porolaidunta ja sen monilajisia eliöllisiä suhteiden kerrostumia. Sen tulemiseen ja toteutumiseen vaikuttaa sen monilajiset suhteet - tämän vuoksi pedot ovat kiinteä osa porolaidunta ja niiden tuleminen vaikuttaa osaltaan porolaitumen dynamiikkaan ja poron tulemiseen.

Poronhoitaja on perusteellinen osa porolaitumen ontologiaa. Poronhoitajien kulttuuri ja käytänteet vaikuttavat oleellisesti porolaitumen ja poron kanssatulemiseen. Porojen talviruokinta on lisääntynyt osakseen laitumien vähenemisen ja ylilaidunnuksen vuoksi (Kortesalmi 2008, 436). Haastateltavan (H4) mukaan naava-, luppo- ja kuusikkoalueiden väheneminen on lisännyt talviruokinnan tarvetta. Talviruokinnan vaikutukset ovat monilajillisia ja se on osaksi vaikuttamassa porolaitumen maantieteelliseen sijaintiin. Historiallisesti ajateltuna se on johtanut poron tottumiseen ihmisen läsnäoloon ja maaperän muutoksiin (Turunen & Vuojala-Magga 2011, 39). Maaperän vaikutukset kielivät myös monilajisuudesta ja nämä vaikutukset johtavat alueellisiin muutoksiin. Lisärehun käytön vaikutukset maaperään ja kasvillisuuteen riippuu sen käytön intensiteetistä, luontotyypistä ja ruokintakäytänteistä. Rehuruokinta vaikutti muun muassa maaston lajistoon nostamalla lajien typpipitoisuuksia. Käytännössä lisäruokinta-alueiden varpulajisto rehevöityi (Turunen & Vuojala-Magga 2011, 23).

Maastoruokintapaikat muuttivat myös porojen vuosittaisia laidunkiertoja. Vaistokäyttäytyminen ohjaa poroja ravinnon etsimisessä ja ruokintapaikka jää poroille muistiin. Porot palaavat ruoansaannin toivossa ruokintapaikalle. Mallioppimisen kautta käytös jatkuu tulevilla porosukupolvilla (Turunen & Vuojala-Magga 2011, 39). Ruokinta tiivistää ihmisen ja poron suhdetta lisäten läheisempiä kohtaamisia. Haastatteluaineistossa tulee esiin kuinka poroihin kiintyy:

H1: “V: ..kiintyyhän noihin elukoihin ja muihin sen verran. Elämäntapahan se on.”

Poronhoidon monilajista luonnetta edustaa myös petokysymyksien äärellä olo. Poro on yksi suurpetojen saaliseläimistä. Laajemmasti ja yleisemmin peto ja saalis ovat osana laajempaa luonnon ekosysteemiä muodostaen eliöyhteisön. Ne kanssatulevat ja kytkeytyvät toisiinsa. Petojen nähdään säätelevän saaliseläimen populaatiota. Ilman pedon vaikutusta ja läsnäoloa

laajempi ekosysteemi voi kokea pahoja vaikutuksia ylilaiduntamisen vuoksi (Helle, Kojola & Niva 2007). Eliöyhteisö muodostaa ekosysteemin yhdessä maan ja sen prosessien kanssa.

Kannan säätelyn ja muiden hallinnollisten käytänteiden kautta voidaan myös ajatella, että peto kuuluu porolaitumeen ja pitää sisällään kietoutunutta keskinäisriippuvuutta. Saaliseläimen vaistonvaraiseen käytökseen kuuluu, että poro saaliseläimenä pyrkii pois pedon luota. Poronhoitaja pyrkii suojelemaan poroa pedolta, jotta saa poronhoidollisen hyötynsä. Eläimen vaistonvaraisena tehtävänä on elää tai välttää kuolemaa. Esimerkiksi saaliseläimenä olevat ahvenet siirtyvät vähähappisiin vesiin paetakseen isokokoisempaa petoa, haukea ja runsaammaan ruoka-apajan perässä (Aulio, 20.5.2016). Samoin poron petovälttely johtaa porolaitumen maantieteelliseen muutokseen. Poronhoitoalueen petokeskittymät luovat painetta porojen hajaantumislle ja ihmisen luo hakeutumiselle.

Haastatteluista tulee esille monilajisia kanssatulijoita, jotka kanssatulemisen kautta tuottavat porolaidunta. Tutkielma keskittyy näistä kanssatulijoista erityisesti ravintohoukuttelun prosesseihin, mutta taustoittamisen ja monilajillisuuden hahmottamisen kannalta on hyvä avata muiden kanssatulijoiden läsnäoloa porolaitumisessa.

Domestikaatiotutkimukseen sisältyy ajatus ennustamattomuudesta. Porolaitumen monilajisuuden ja domestikaatiotaustan kautta on mahdollista ymmärtää ravintohoukuttelun hetkellisyyksissä tapahtuvia kauaskantoisia ja kenties yllättävän isoja vaikutuksia porolaitumeen. Tutkielmassa kartoitetaan aineistosta ilmeneviä havaintoja tähän laitumen monilajillisuuteen. Hahmottamista varten käytetään käsittekarttaa Whiteheadin superjektin muotoutumisesta.

Luonnollisesti porolaitumeen vaikuttaa itse poro ja useamman poron muodostama porotokka. Ihmistoimijoita ovat keskeisesti poronhoitajat, mutta osansa tuovat metsästäjät, maanviljelijät, katselu- ja kuvaustoiminnan toimijat ja asukkaat. Muita eliöyhteisön oleellisia kanssatulijoita ovat paarmat ja muut verenimijät, karhu, ahma, susi ja petolinnut sekä koirat. Tutkimuskysymyksen kannalta olennaista on ravintohoukuttelun luomat petojen kokemukselliset ja käytökselliset muutokset. Poro tulee monena.

Poronhoitajien näkemyksiä ja kokemuksia on aiemmin käsitelty erityisenä tietokäytäntönä, jonka avulla saadaan uutta tietoa petokysymyksiin (Valkonen 2015). Tutkielmassa

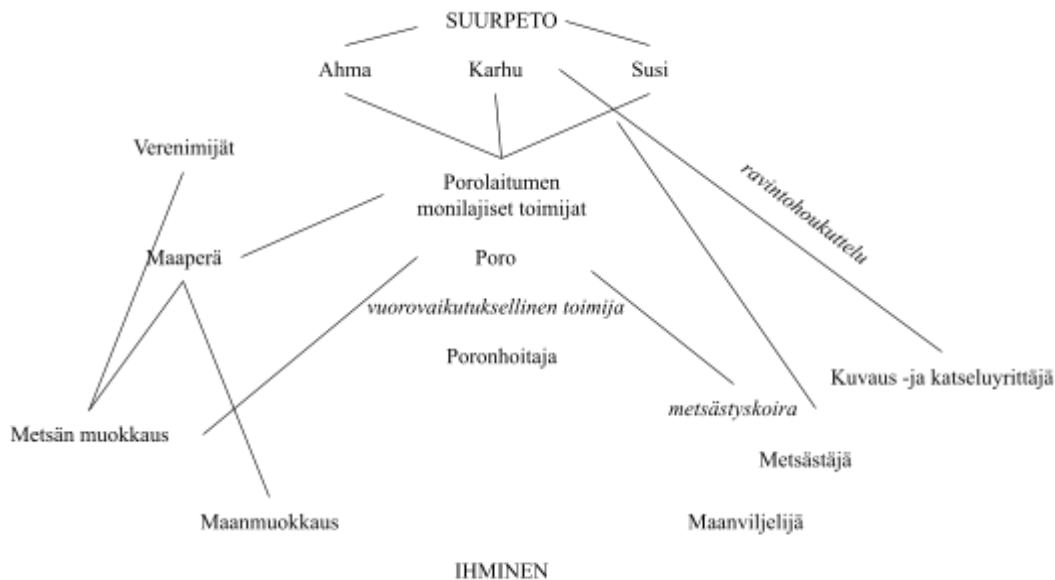
petokysymys suhteutuu ravintohoukutteluun ja sitä kautta laajemmin porolaitumeen. Tämän vuoksi poronhoitajista koostuva aineisto tuottaa uutta kerrostunutta ja merkityksellistä tietoa aiheen ympärille. Poronhoitajat ovat olennaisia toimijoita porolaitumessa heidän monilajillisen ja vuorovaikutuksellisen porosuhteen myötä.

Aineisto kertoo monilajillisista toimijoista, mitkä ilmenevät poron laidunkierrossa. Poron laidunkierto on tietyt säännölliset vuodenaikalliset toimenpiteet. Poronhoidollisesti tärkein toimenpide on erotus, mikä tapahtuu syksyllä. Erotuksessa porot pariutuvat - hirvaalla on rykimäaika ja se pyrkii pitämään tokan yhtenäisenä. Yhtenä monilajisena esimerkivaikutuksena on hirvenmetsästyksen aloitus. Se alkaa myös syksyllä ja haastateltava kertoo miten hirvenmetsästyksen apuna käytettävät koirat osaltaan vaikeuttavat porotokan toimintaa.

H12V: “Ja sitten lokakuussahan ne alkavat yleensä erotukset. Mutta siinäkin vaikuttaa taas tämä hirvikoirahomma täällä, että koiria (laukkuutetaan). Tietenkin karhunmetsästys on, mutta siinä lieveilmiönä tulee sitten, että eivät kaikki huomioi sitä porojen rykimäaika sitten syksyllä. Että on porot kasassa, ja hirvaat saisivat työnsä tehdä siinä vaatimien seassa ja pitää ne kasassa, niin tahtoo hirvikoirat levitellä aika tehokkaasti ne.. porot siinä, se on suurin osa siitä ongelmasta.”

Tämän esimerkin kautta ymmärretään ja nähdään, että monilajisena tapahtumana toimiva hirvenmetsästys kytkeytyy myös porolaitumeen. Mikään samalla alueella tapahtuva ei tule yksin, vaan se tuottautuu kanssatullen muiden monilajisten toimijoiden kanssa. Ravintohoukuttelun avulla toimiva kuvaus -ja katselutoiminta voi vaikuttaa yhtälailla monilajillisten kytkösten kautta porolaitumeen.

Toimijoiden havainnollistamiseksi tutkielmaan on tuotettu suhdekartta porolaitumeen kytkeytyneistä toimijoista. Porolaitumen monilajiset suhteet ovat moniulotteisia ja kietoutuneisuutta eri lajien välille löytyisi huomattavasti enemmän mahdollisen lisätutkimuksen ja tarkemman hahmottelun avulla. Tähän karttaan on luonnosteltu aineistossa ilmenevät toimijat.

Ihmistoimijat ja niiden toiminnat ovat kuvan alapuolella, poro on keskiössä ja suurpedot ylhäällä. Kuvaus -ja katselutoiminnan ravintohoukuttelu kietoutuu taustoitukseen perusteella voimakkaimmin petoihin, mitkä ovat porolaitumen monilajisia toimijoita. Poronhoidon historia sisältää paljon maanmuokkauksien ja maankäytöllisten muutoksiin sopeutumista. Osansa ovat tuoneet myös metsän muokkaus, mikä on vaikuttanut maaperään ja sitä kautta edelleen porolaitumeen. Kuvan ideana on havainnollistaa, ettei mikään näistä toimijoista tule yksin. Ne ovat kaikki osana porolaitumen monilajisuutta, kietoutuneena toisiinsa.

Havainnollistamista olisi mahdollista tarkentaa ja laajentaa jatkotutkimuksissa lisäaineiston ja lisätutkimuksen avulla.

5.2. MONILAJINEN DOMESTIKAATIO

Ihmisten ja eläinten domestikaatiosuhteeseen liittyvät nykyään kesytysnarratiivia syvemmät ja moniulotteisemmat käsitykset. Domestikaatio on yhtäläillä sosiaalinen verkosto, johon osallistuu monilajisia osallistujia. Ihminen ei ole pelkästään domestikaatioprosessin hallitsija, vaan se sosialisoituu, rakentaa luottamusta, vastavuoroisuutta, läheisyyttä ja osallistuu huolenpitoon domestikaatiosuhteessa olevien eläinten kanssa (Seitsonen & Salmi 2022, 217). Ihmisen lisäksi eläimellä nähdään olevan aktiivinen toimijuus. Poronhoito on luonut omanlaisensa monilajisen kulttuurinsa, mikä näkyy poron ja ihmisen suhteessa. Poronhoitajat pyrkivät huolehtimaan poroista: poronhoitaja on tunturilapin poronhoitokulttuurissa keväisin kaivoivat hankeen puulapiolla koloja jäkälän saamisen helpottamiseksi ja seurailut vaatimia alkukesän petojen vuoksi (Kortesalmi 2008, 279). Huolenpito näkyy täten myös ihmisen suhtautumisessa petoihin: pedot nähdään vaikeuttavan poronhoitoa (kts. Oinas 2018; Kortesalmi 2008, 425).

Poron domestikaatiolla on pitkät juuret poronhoidon tuhatvuotisen historian aikana, mitä pohjustettiin laajemmin tutkielman toisessa kappaleessa. Aineiston poronhoitajat ovat huolissaan poronhoidon luontaiselinkeinollisen työn vähentymisen puolesta, mikä johtaa erilaiseen vuorovaikutus - ja domestikaatiosuhteeseen ihmisen ja poron välillä. Selkein huoli on, että porolaitumen ja poronhoidon dynamiikka keskittyy liikaa poron ja pedon väliseen suhteeseen - poronhoitaja kiinnittyy poroon ja porolaitumeen suojelejana. Yksi aineiston poronhoitaja ottaa esille myös ilmiön, missä joidenkin poronhoitajien suhde poroihin ja poronhoitoon on muuttunut niin radikaalisti, etteivät he pyri suojaamaan poroa pedolta, vaan käytännössä keräävät elantonsa petokorvauksista. Poronhoitajat näkevät, että porolaitumen perinteinen dynaaminen kanssatuleminen, missä keskiössä ovat ihminen ja poro, on lakastumassa ja siten muotoutumassa ja tulemassa uudelleen.

Poronhoidolla ja poron ja ihmisen domestikaatiosuhteen ollessa pitkän domestikaatioprosessien kerrostumaa, voiko suurpetojen ravintohoukuttelu katselu- ja kuvaustoiminnan mahdollistajana luoda myös samantyyppistä suhdetta ihmistoimijoiden ja

ravintohoukuttelun petojen välille? Seuraavassa alaluvussa vastataan kysymykseen miten suurpetojen ravintohoukuttelu vaikuttaa petojen käytökseen pedon domestikaatio -teemalla.

Toinen alaluku keskittyy taas poron domestikaatioon. Tällä vastataan alakysymykseen miten poron käytös muuttuu, miten porolaitumen dynamiikkaa muuttuu ja miten ihmisen ja poron välinen vuorovaikutus muuttuu. Tarkentavina analyysikysymyksinä aiheelle nousi miten poron käytös muuttuu suhteessa ihmiseen, ja miten poronhoitajan rooli muuttuu suhteessa poroon. Petojen alueellinen keskittyminen poronhoitoalueelle luo painetta poroille etsiä turvallisempia laidunalueita ihmisen ympäriltä. Poronhoitaja joutuu talvitarhaamaan ja ruokkimaan poroja enemmän ja poromenetykset vaikeuttavat poronhoidon perinteistä luontaiselinkeinollista työtä.

5.2.1. PEDON DOMESTIKAATIO

Porolaidun ei tule ilman petoa. Poron ja suurpetojen suhde on porolaitumen monilajisuuden kannalta tärkeää. Petoeläimet kytkeytyneisyyttä on taustoitettu tutkielman kakkoskappaleen alaluvussa “poron ja pedon suhde”. Ravintohoukuttelu kytkeytyy petoihin ja on tämän tutkielman keskeinen ilmiö. Ravintohoukuttelun tarkoituksena on houkutella pedot kuvaus- ja katselupaikkojen läheisyyteen. Tämän pelätään muuttavan petojen käytöstä ihmistä kohtaan aiempaa kesymmäksi hävittäen ihmisarkuutta ja tiheyttävän petojen määrää poronhoitoalueilla.

Tämän analyysin alakappaleen tarkoituksena on vastata tutkimuskysymyksen alakysymykseen miten pedon käytös muuttuu. Alakysymystä tarkennetaan edelleen analyysikysymyksen avulla: miten ravintohoukuttelu vaikuttaa pedon käytökseen suhteessa ihmiseen?

Haastatteluaineistosta pyritään nostamaan näiden kysymyksien ja taustoituksen kautta luotujen teemoihin sisältyviä huomiota. Tutkielma käsitteellistää ja koodaa maininnat ja havainnot muuttuneesta käytöksestä ja tiheytymisestä pedon domestikoitumiseksi.

Domestikoituminen käytännössä ilmenee havainnoissa, joissa nostetaan kokemuksia petojen totumisesta ihmiseen ja ihmisen ruokintaan. Pedoillakin on omalla tavallaan perinteiset laitumensa ja reviirinsä - haastateltavat näkevät, että pedon laidunalue muuttuu

ravintohoukuttelun vuoksi. Laidunnus myös viittaa ihmistoimijan aktiiviseen osallisuuteen. Laiduntaminen tapahtuu osakseen paimenen avulla - paimentaako ihminen petoja? Luoko ihminen vuorovaikutteista suhdetta näihin petoihin?

Petojen käytöksen muuntumista käsitteellistetään prosessin periaatteen mukaiseen konstitiointiin. Pedon oleminen konstituoituu sen tulemissa muiden olioiden kanssa. Pedon vuorovaikutus ja kanssatuleminen ravintohoukuttelun kanssa muuttaa sen suhtautumista ruokaan, sitä kautta ihmiseen, poroon ja alueelliseen elinympäristöön. Se miksi tutkielma on kiinnostunut nimenomaan ihmiseen kohdistuvan pedon muutoksen käytöksestä johtuu siitä, että poronhoitaja on ihmisenä yksi ontologinen osa porolaidunta.

Yläpuolella löytyy käsitekartta pedon domestikoitumisen superjektista. Käytännössä aineiston havainnot voidaan käsitteellistää esimerkiksi niin, että karhun pedollisuuden ikuinen objekti muokkautuu ihmisen ravintohoukuttelun kautta luoden domestikoituneemman muodon pedosta. Se näkyy karhun kokemuksena ruoan saannin saatavuuden käytännöistä, mikä muovaa sen käytöstä ravinnon tarpeen tyydyttämisen ja ihmisen läsnäolon suhteen. Lisääntyneet kokemukset ihmisen tarjoamasta ruoasta luo vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen ihmisen ja pedon välille, mikä alkaa näkymään pedon ihmisarkuuden häviämisenä.

Aineistossa haastateltava (H4) pohtii miten ravintohoukuttelu vaikuttaa suurpedon käyttäytymiseen - peläten, että ihmisen hajuun tottumisen periytyminen voisi johtaa tulevaisuudessa lisääntyneisiin konflikteihin ja turvallisuusriskeihin. Karhulle luontaiseksi koetun villiyyden pelätään häviävän. Ihmisen ei pitäisi vuorovaikuttaa karhun kanssa, koska se voi yhteenkietouttaa ja domestikoittaa ihmistä ja karhua toisiinsa.

H4: "... miten ne vaikuttaa, pitkällä jänteellä suurpetojen käyttäytymiseen ja siihen niitten normaaliin, että kun sieltä tietenkin rupeaa tulemaan sitä että siellä on niitä suurpeto..porukoita tai kun se sukupolvelta toiselta periytyy että siihen on jo opittu että, onko se jo niille ihan luontainen sitten että, osaako ne enää muuta kun yhdistää vähän niin kun sitä ihmisen hajua ja siihen ruokintaan ja muuta ja poikiiko se sitten jossain vaiheessa jotakin, riskejä kautta...."

Haastateltavan puheessa ilmenee huoli siitä, että ihmisen hajuun tottuminen lakastuttaa pedon ihmispelon. Samalla pelätään pelon lakastumisen aktualisoituvan pedon ihmisen lähelle tulevaksi pedoksi, eli domestikoituneeksi pedoksi. Domestikoituminen näkyy pedon luottamuksena ihmiseen. Tämän edelleen pelätään aiheuttavan riskejä.

H5V: "...ne tulee sitten pihapiireihin ja penkovat moottorikelkat ja reet ja ladot ja roskakorit. Ja sitten mönkijän ääneen ovat myös tottuneet niin, että siellä on kuulemma joskus ajeltu mönkijällä aika lujaa karhuja karkuun [naurahtaa], kun olettaa, että ruokakuljetus saapuu."

Haastateltava ottaa tässä esille kuinka karhujen käytös on muuttunut - ne ovat tulleet ihmisen pihapiiriin etsimään ruokaa, mikä ei ole villille karhulle tyypillistä käytöstä. Luontaisesti ihmisarka ja villi karhu pysyttelee poissa ihmisten lähetyviltä. Samalla otetaan esille kuinka karhut ovat yhdistäneet mönkijän ääntä ruoan saantiin - johtaen siihen, että karhut saattavat jopa seurata mönkijää.

H13V2: "...kun puhutaan eläimistä ja niiden luontaisista elinympäristöistä ja luontaisesta käyttäytymisestä. Ei haluta, että ihminen menee semmoiseen sotkeutumana. Kuitenkin se on villieläin, suurpeto. Sitten kun ne on tuolla semmoisia, kun sä menet sinne kuvauspaikoille, siellähän oppaat sanoo, että odotellaanpa nyt, että tuo Irmeli menee noiden pentujen kanssa tuosta meidän ohi ja sitten lähdetään jatkamaan. Ne on tullut niistä semmoiset kumppanit, jotka siinä vierellä pyörii. Niillä on se luontainen ihmispelko hävinnyt ihan kokonaan niillä kuvauspaikkakarhuilla. Se on meille myös turvallisuusriski tuolla porotöissä, kun ollaan varsinkin, jos olet mönkijällä ja kuljet tuolla alueella, missä on niitä ruokintapaikkoja.."

Haastateltava peräänkuuluttaa villin suurpedon perään ilmaisten huolen kesyyntyneestä ja ihmispelottomasta kuvauspaikkakarhuista. Hän myös ottaa esille ihmisen ja karhun kumppanuussuhteen, mikä viittaisi domestikaation luottamuksen, huolenpidon ja läheisyyden ulottuvuuksiin. Vierellä oleva karhu on kadottanut totutun villeyden ja arkuuden.

Tästä läheisemmästä suhteesta ja ihmisarvemmasta suhtautumisesta pelätään aiheutuvan lisää turvallisuusriskejä poronhoitotyölle. Karhun kaikkiruokaisuuteen liittyy sen vuodenaikallinen saatavuus ja helppous - karhu syö saatavilla olevaa helppoa ravintoa, oli se sitten poro, muurahainen tai maassa kasvava ruoho (Järvenpää & Nordberg 2011, 3 - 4). Se pyrkii luontaisesti helppoon ruokaan, minkälaisia ravintohoukuttelupaikan ravinto ja poron puolustuskyvyttömät vasat (Nieminen 2014, 178) sille ovat.

Petojen tiheytyminen ja elinympäristölliset muutokset ovat ravintohoukuttelun yksi ilmenevä vaikutus. Tiheytymisen taustalla on ruokintaan tottuminen - petojen lajityypilliseen ja vaistonvaraiseen käytökseen kuuluu olla saaliseläinten ja ruoan lähetyvillä. Osa haastateltavista kertovat, että ihmisten karhuhavainnot ovat lisääntyneet merkittävästi. Haastateltavan mukaan käytös on ollut edelleen lajiepätyypillistä välinpitämättömyyttä - karhut uskaltavat ihmistä lähemmäksi, tulevat piholle ja seuraavat mönkijän ääntä. Aineistoesimerkkinä poronhoitaja (H10V) kertoo yleisesti kerääntymisestä, karhuhavainnoista ihmisten pihapiirissä ja metsässä seuraamisesta:

H10: “V: Joo kyllähän ne kun koko ajan ihmisen kanssa tekemisessä ja haisee ihminen, ei ne välitä mitään. Istuut vaan, kyhnyttää selkää puuhun. Saattaa olla joku kolkkytä metriä matkaa, ei ne välitä ihmisestä mitään..”

“... paljon niitä noihin talon pihoihin tulee ja koirankoppeja pyörittelee ja..”

“K: Miten ne haaskapaikat, oletko huomannut, että syntyisi petotihentymiä niitten ympärille?”

“V: Kyllähän ne on. Totta kai ne kerääntyä sinne. Niin kuin meidän tuossa, siinä varmasti ahmakanta on ihan, kuinka paljon liekään loppupelissä. Sittenhän ne täällä leviää, ne tuosta tuota väliä kulkee, molemmilla haaskoilla..”

V: “... se oli niin, särki sen koirankopin. Etti, niin koiranruokaa etti, kun ne paljon syöttää koiranruoalla niin se sitten haisi se koiranruoka. Nappulalla syöttää tuolla haaskalla ja mitä kaikkea vievät sinne.”

V: “..Viime kesänä jo yhen auton repivät siinä parkkipaikalla.”

V: “..Niin monta sataa metriä junnun perässä, mönkijän perässä se karhu. Kun täällähän kans vievät mönkijällä tänne ruokaa niin se luuli että ruuantuonti on menossa.”

Useampi haastateltava on antanut esimerkin mönkijä perään tulleesta karhusta ja koiran ruoan perään tulleesta karhusta. Huoli on ravinnonsaannin totuttautumisesta ihmisen tarjoamaan ruokaan, esimerkiksi koiralle tarkoitettuun ruokaan, jota on tarjolla koirille pihapiireissä niille tarkoitetuissa kupeissa.

Riistakeskuksen mukaan karhu yleensä väistää ihmistä ja kohtaaminen yleensä johtuu karhun yllättämisestä. Karhulla on tarkka kuulo- ja hajuaisti, minkä avulla se voi aistia ihmisen läsnäolon jo kaukaa (Suomen Riistakeskus A). Riistakeskus myös varoittaa ruokkimasta karhua tottumisen vuoksi. Ihmisen asutuksien pihaille tulo koiranruoan perässä ei ole karhun lajityypillistä käytöstä ihmisen läsnäoloa kohtaan. Aineistossa esiin tulleet havainnot puhuvat ravintohoukuttelun vaikuttamisen puolesta karhujen käytökseen.

Haastateltavien mukaan tiheytymiseen vaikuttaa myös pentueiden lisääntyminen. Haastateltava kertoo, että runsaasti ruokaa saavat karhuyksilöt lisääntyvät enemmän ja heidän pentuensa ovat isompia kuin normaalisti.

H11V: “ne karhut että, neljää, viittä pentua tekköö kun ruokitaan tuolleesti, nehän normaalisti yhtä, kahta tekköö. Se lisääntyy niin valtavasti että, sitä kantaa ei saada, pienemmäksi ja täällä on peitteiset maastot niin on hankala metästää”

Haastateltava ottaa tässä lisääntymisen lisäksi kantaa Suomen karhukannan hoitosuunnitelman toteutumiseen. Karhukantaa ei saada hänen mielestään kestäväälle tasolle nykyisellä metsästystahdilla peilaten pentueiden lisääntyneeseen määrään.

Kyseinen Maa -ja metsätalousministeriön Suomen karhukannan hoitosuunnitelma (2022) sisältää tavoitteen, joka tähtää karhun ihmisarkuuden ylläpitämiseen. Kahden vuoden takainen hoitosuunnitelma sisältää myös Ilpo Kojolan ja Marko Paasimaan luvun karhun kuvaus- ja katselutoiminnasta. Heidän artikkeli ottaa esille kesyyntymisen ja alueen sidosryhmien konfliktoitumisen ongelmat - poronhoitoalueen keskittymiset nostavat

vasavahinkoja, karhunmetsästys vaikeutuu, rajavartijat ja asukkaat kokevat turvattomuutta karhujen keskittymisestä (Kojola & Paasimaa 2022, 26-28).

Tiheytyminen on johtanut myös haastateltavan mukaan rajavartijoiden toiminnan muutokseen. Rajavartijat välttävät tiheytyneitä karhualueita turvallisuussyistä. Karhua pidetään edelleen vaarallisena eläimenä - useat ihmistoimijat pyrkivät täten välttämään karhukohtauksia. Riistakeskuksen (luettu 3.1.2024) PetoLuonto -oppaan mukaan “vaaratonta karhua ei ole. (Suomen Riistakeskus B)” Karhu on vältettävä laji.

H13V1: “Sehän on ihan valtava se elukasto siellä, mitä minä olen muutamia rajamiehiä haastattelut (--) [0:51:30] samalla pitkoksella kahdeksan karhua saattaa olla siinä samassa kuvassa heillä siinä pitkoksella, kun (sellasella kuvauspaikalla). Kyllähän se melkoinen turvallisuusriski heillekin varmaan on. (Näinhän) se kyllä sano se yksi kaveri, että he ei siellä kulje silloin, varsinkaan se kesäaika kyllä se on karhuille rauhoitettu.”

Karhun villeyteen ja luonnollisuuteen liitetään sen vältettävyyttä, se on vaarallinen petoeläin. Tätä vaarallista petoeläintä myös metsästetään: poronhoitoalueilla on mahdollista saada poikkeuslupa karhun kaatamiselle. Haastateltava ottaa esille kuinka poikkeuslupien saantia estää joidenkin yritysten laatimat petojen suojelualueet.

H13V: “Sehän yleensä se poikkeuslupa tulee. Se käytäntö toimii hyvin, mutta näiden kaupallisten haaskatoimintojen takia ne saa merkittävät suojavyöhykkeet. Niin kuin meillä oli viime talvena se iso paha susi yksi, mikä oli. Se kun kävi Venäjällä, ja se meillä oli jo ensin motissa vaan se karkasi siitä (Aitovarresta) ja tuli seuraavana yönä takaisin ja lähti siitä sitten. Tulikohan se 500 metriä Suomen puolella. (Siellä oli) poro(-) [1:07:25] se lähti sitä menemään ihan luotisuoraan ja se meni semmoinen viisi kuusi kilometriä. Se nousi just siihen Kuntivaaran pohjoispuolelle (Laajamurtoon) tappo kaikki samalle jängälle neljä poroa. Teki muuta vahinkoa. Et metsästä. Se on suoja-alue ihan sama, mitä se tekee siellä.”

Ovatko suojavyöhykkeet katselu- ja kuvausyrittäjien huolenpitoa katseltavista, ruokittavista ja kuvattavista pedoista? Tämä viittaisi ihmisen ja pedon domestikaatioprosessin vaiheisiin huolenpidon kannalta. Pyritäänkö suojavyöhykkeillä huolehtimaan petojen hyvinvoinnista?

Domestikaatioprosessit usein kiinnittyvät eläimen ja ihmisen arkisiin käytäntöihin ja vuorovaikutukseen, jota tapahtuu ravintohoukuttelun avulla (Salmi & Seitsonen 2022, 217). Ilmiötä voidaan analysoida myös domestikaatioon liittyvän luottamuksen kannalta: katselupaikalle tulevan pedon tulee tuntea olonsa turvalliseksi (kts. Oma 2010, 181). Turvallisella ja rauhallisella ravintohoukuttelupaikalla pedon on turvallista syödä, täten ihmistoimijan tulee pyrkiä takaamaan turvallinen ympäristö häiriötekijöiltä. Kuusamossa toimivan Karhu Kuusamon sivuilla kerrotaan heidän suojelleen 600 hehtaarin alueen katselupaikan ympäristöstä (Karhu Kuusamo, luettu 26.4.2024).

Ravintohoukuttelun ja ruokinnan lopettamisesta esitetään myös huolta. Haastateltava kertoo, että ruokinnan lopettamisen jälkeen karhu oli hakeutunut ihmisen pihapiiriin hakemaan ruokaa. Peto oli hänen mukaan ehtinyt tottua ravintohoukuttelusta saatuun ravintoon, mikä on johtanut pihakäynteihin.

H9V: “Sieltäkin nyt sitten kun lopetettiin sieltä, tuolta (Ratteesta) [0:22:24] se paikka silloin nyttien, oisko se toissa.. Se oli se **nimi* joka piti siellä sitä niin, siellähän oli heti niitä pihakäyntejä sen jälkeen.” (H9V1)

Samankaltaista ilmiötä tapahtuu toisen haastateltavan mukaan pedon tiheytyksen vuoksi. Karhut suojelevat omaa ruokapaikkaansa, mikä johtaa siihen, että ruokintapaikalle pääsemättömät karhut hakeutuvat ympärillä olevan ruoan pariin. Tässä tapauksessa poron pariin.

H8V: “Kuitenkin se vetää karhuja puoleensa sitten, ne jotka tuntee tämän, tässä ei he pääse millekään ruokinnan osalle, niin ne sitten asettuu näihin lähimaastoihin, missä varmasti on ainakin keväällä se karhujen tärkein ravinto varmaan poro ja hirvi.”

Domestikoituneen karhun superjektiksi täyttymiseen vaikuttaa ravinnonsaannin aktuaaliset menneet, nyt lakastuneet tapaukset koostuvat ihmisen tuottamasta ravintopaikoista. Ravintohoukuttelun nähdään domestikoitavan erityisesti karhua, mutta myös susien ja ahmojen määrän nähdään lisääntyvän ravintohoukuttelupaikkojen läheisyydessä. Ravintohoukutteluun tottuminen on johtanut siihen, että yleensä ihmistä välttävä karhu jopa hakeutuu ihmisen piiriin. Petojen pentuemäärät lisääntyvät lisäten yleisesti koko kannan

määrää mikä voi osaltaan selittää lisääntyviä poromenetyksiä. Domestikoituminen johtaa tiheytymiseen ja alueellisiin muutoksiin pienentäen pedon laidunaluetta ruokintapaikkojen ympärille, mihin pureudutaan tarkemmin laitumien muutoksiin keskittyvässä alaluvussa.

Ravintohoukutteluun kytkeytyvät pedot näyttävät olevan domestikaatioprosessiin kuuluvien luottamuksen ja huolenpidon piirissä ravintohoukuttelua harjoittavan ihmisen kanssa. Suojavyöhykkeiden laatiminen katselupaikkojen ympärille kielii katseluyrittäjän huolenpidosta katseltavaa eläintä kohtaan. Ravintohoukuttelulla voidaan nähdä rakentavan luottamusta eläimen ja ihmisen välille. Peto alkaa luottamaan ihmisen tarjoamaan säännölliseen ja helppoon ravintoon. Domestikaatioon liitetään myös laajemmin vastavuoroisuutta. Onko ravintohoukuttelijan ja pedon vastavuoroinen suhde kiinnittynyt turvallisen tilan luomiseen ja sitä kautta hyödyn saamiseen? Tutkielman käsitteellisessä maailmassa pedon domestikaatio on ihmisen ja pedon välistä kanssatulemista, mikä kytkeytyy edelleen useampaan monilajiseen kanssatulijaan, erityisesti poroon.

5.2.2 PORON DOMESTIKAATIO

Poron domestikaatio -teeman alla käsittelemme alakysymyksiä miten poron käytös muuttuu, miten porolaitumen dynamiikka muuttuu ja miten ihmisen ja poron välinen vuorovaikutus muuttuu. Tarkentavia analyysikysymyksiä ovat miten petokeskittymät vaikuttavat poron käytökseen suhteessa ihmiseen ja miten petokeskittymät vaikuttavat poronhoitajan käytökseen suhteessa poroon.

Poronhoidolla on pitkät perinteet aineiston alueella - yksi aineiston haastateltavissa kertoo sukunsa (H2V2) harjoittaneen poronhoitoa jo 15.sukupolven ajan. Salmen ja Seitsonen (2022) mukaan poron domestikaatioprosessi ei ole koostunut vain yksipuolisesta kesyttämisprosessista, vaan ihmisen ja domestikoituneen eläimen suhde on perustunut sosiaalisuuteen, luottamukseen, vastavuoroisuuteen, läheisyyteen ja huolenpitoon (Salmi & Seitsonen 2022, 217). Aineistossa ilmenee kiintymyssuhteita ja kiintymyksen ilmaisua. Haastateltava kertoo kiintymyksestään poroihin:

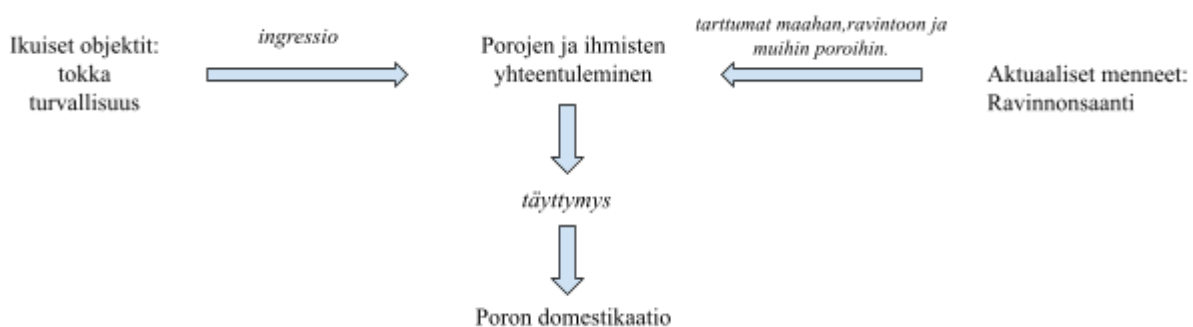
H1: “V: ...kiintyyhän noihin elukoihin ja muihin sen verran. Elämäntapahan se on. Kohtuudella saapi elannon, niin miksei sitä jatkaisi?”

Kiintyminen kielii kansatulemisesta ja domestikaatioprosessista. Ihminen kokee voimakkaan elämyksen kiintymyksen muodossa kanssatullessaan porolaitumella porojen kanssa. Toinen (H12) kertoo kokevansa mielenkiintoa itse poroa kohtaan eläimenä. Kiintyminen, kiinnostus ja huoli ovat yksiä domestikaatioprosessin sosiaalisuuden, luottamuksen, vastavuoroisuuden, läheisyyden ja huolenpidon ilmiöitä.

H12: “V: Se eläin itsessään kiinnostaa kyllä sillä lailla. Se on niin hankala sanoin kuvailla sillä lailla sitä poroa, että miten se on mielenkiintoinen seurata ja sen kanssa työskennellä”

Poronhoitajat siis kokevat, että elinkeinollinen työn lisäksi poronhoito on elämäntapana kiinnostavaa ja poro on huolen ja kiinnostuksen alainen laji.

Alla on jälleen käsitekartta tämän hetkisen alaluvun teemasta. Tutkielman kannalta poron domestikaatiota luo eniten ruokintaan ja turvallisuuteen liittyvät käytänteet eli käytännössä talvitarhaus ja ihmisen lähellä oleminen.

Talvitarhaus ja talviruokinta tiivistää poron ja ihmisen välistä domestikaatiosuhdetta. Domus -sana viittaa kodin piiriin tulemisesta (Nygren 2018, 122). Aineistosta ilmenee poron hakeutumista ihmisasutuksen läheisyyteen, mikä osaltaan liittyy jo poron diasporaan. Ruokinta totuttaa poroa ihmiseen ja petojen tiheytyminen pakottaa poron hakeutumaan ihmisen lähelle turvan perässä. Tämä on historiallisestikin yksi domestikaatioprosessin olennaisuuksia (Salmi & Seitsonen 2022, 217), mikä toteutuu tässä tilanteessa eri tavoin. Porolla on kokemus turvasta ihmisen läheisyydessä, mikä perustuu domestikaatioprosessin läheisyyden ulottuvuuteen. Turvallisuuden ikuinen objekti toteutuu ihmisasutuksen lähelle

menemisen aktuaalisessa tapauksessa, mitkä luovat yhdessä täyttymyksessä domestikoituneen poron, joka “tulee kodin piiriin”.

H13: V: “Porotkin muuttuneet. Ne hakee tavallaan turvaa ihmisestä, kun ne talvet on tarhassa niin ne hakeutuu ihmisten hoteisiin.”

Haastateltava kertoo miten talvitarhaus on totuttanut poroja ihmiseen ja ihmisen lähellä olemiseen. Useampi ihmisen lähellä tapahtuva aktuaalinen tapaus poron elämässä luo turvallisuuden ikuisesta objektista toistuvaa kestäväää objektia. Ihmisen lähellä turvallisuus aktualisoituu luoden jälleen poron domestikaatiota.

Poron laidunkierto on haastateltavan mukaan muuttunut ja itse poronhoito ei enää keskity poron ja ihmisen väliseen suhteeseen, vaan petojen ja poron väliseen suhteeseen. He haluaisivat, että työ keskittyisi nimenomaisesti poroon ja poron kanssa kanssatulemiseen. Vaadin, eli naarasporo, on tärkeä osa porolaidunta sillä ilman hyviä ja sopivan ikäisiä vaatimia ei tule uusia vassoja. Laidunkierron häiriintyminen ja vaikeutuminen liittyy pitkälti porolaitumen ontologiseen kanssatulemiseen. Porolaidun ei koostu ainoastaan porosta tai ihmisestä, vaan pedot ovat osa sitä. Poronhoitajien mukaan petojen rooli on lisääntynyt ja vääristänyt porolaitumen monilajista dynamiikkaa poronhoidollisessa mielessä.

H12: “Ja kaikki tämä yhteenlaskettua sellaista niin sanottuna ihan turhaa työtä, että pitäisi päästä keskittymään siihen itse poroon, joka on se kaikista pääasia tässä. Ja sen hyvinvointiin ja tietysti siihen laidunkiertoon, mitä ei pysty toteuttamaan tämän petotilanteen takia. “

H12: “Sillä tavalla ensinnäkin että se poromies menettää sen vaatimen, tai onpahan hirvas vaadin vasa, samapahan se sille mikä se on, mutta kuitenkin menettää poron. Ja ainahan sille lasketaan joku odotusarvo sille, että se tuottaa tietyn määrän vassoja se vaikka vaadin esimerkiksi, mikä nyt on tietenkin tässä tärkeimmässä roolissa poronhoidossa.”

Tutkielman toisen kappaleen poronhoidollisen taustoituksen valossa voidaan väittää, että poronhoito on yksi osa porolaitumen ontologiaa. Ilman poronhoitajaa porolaidunta ei tällaisessa muodossa olisi. Poronhoitajat ovat ontologisesti tärkeitä porolaitumen monilajisia

kanssatulijoita, se tulisi eri tavoin mikäli poronhoitaja ei kanssatulisi osana porolaidunta. Poronhoitajan kiinnittyneisyys porolaitumeen muuttuu ja osaltaan vaikeutuu porojen menetyksien vuoksi.

Poronhoidollinen työ ja sen elinkeinollinen tarkoitus perustuu ensisijaisesti lihantuotantoon, vaikka poroa hyödynnetäänkin enenevässä määrin matkailussa ja muissa hyödykkeissä. Tutkielman aineiston alueella matkailu on vähäisempää kuin Lapissa. Haastateltava kertoo, ettei nykyinen tilanne vastaa poronhoidon perinteistä hoitotapaa.

H13: “V1: Kyllähän se se lihantuotanto on kadonnut täysin tästä meiltä. (Siihen) lihantuotantoonhan se on perustunut. Jos aikoinaan tuossa 85- 90-luvulla vielä semmoista 1 500:a nyljettiin teurasporoa, nyt on enää 200, jos saadaan. Onhan tämä ihan älytön tämä tavallaan perinteinen toiminta kadonnut tässä. “

“toimintaedellytyshän on se, että sillä lihatuotannolla pitäisi pystyä elämään”

Poronhoidon lihantuotantoon liittyviä elinkeinollisia toimintoja on porokantojen jalostaminen. Vasoista parhaat yksilöt säästetään, jotta porojen hyvät ominaisuudet periytyisivät toisille. Haastateltava kertoo, ettei poron jalostamiseen ole resurssia, koska vasahävikki on niin suurta.

H13: V: “Kaikki jalostustoiminta menettää merkityksensä, jos joudut jättää kaikki vasat, mitä sinulla. Ei enää puhuta porokarjan jalostamisesta, koska jalostuksen idea on se, että jokainen poronhoitaja jättää sieltä ne parhaat yksilöt, parhaat naarasvasat ja urosvasoista kanssa ne huippuyksilöt ja sillä tavalla se kanta jalostuu ja teuraspainot on hyvät. “

Ihminen poronhoitajan roolissa pyrkii vaikuttamaan poroon ja porolaitumeen. Hyvästä teurasporosta saa hyvän tuotantolihan mitä myydä eteenpäin. Porojen menetys ja jalostamisen vaikeutuminen muuttaa poronhoitajan kanssatulemista ja kiinnittyneisyyttä poroihin ja porolaitumeen. Poronhoitajaksi tuleminen vaikeutuu ilman tarpeellisia poromääriä ja teuraslihoja.

Näiden perusteella poron domestikoitumiseen ja sen muuttumiseen vaikuttaa ensisijaisesti petojen tiheytyminen. Tällä ilmiöllä on useampi prosessinen vaikutus poron ja ihmisen domestikaatiosuhteeseen. Tämän kautta poronhoitajien täytyy osallistua porojen elämään enemmän tarhaamisen ja ruokinnan kautta, mikä tiivistää ihmisen ja poron vuorovaikutussuhdetta. Ne lisäävät vastavuoroisuutta, luottamusta ja läheisyyttä ihmisen ja poron välille. Porolle muodostuu kokemus turvallisuudesta ihmisen ympärillä, kun taas lisääntyneet petokohtaukset pakottavat poroja hajaantumaan. Turvallisuus on yksi ikuinen objekti. Porojen lakastuneet aktuaaliset tapaukset ihmisen lähellä olevasta turvasta muuttaa porolaitumen tulemistakin niin, että se kiinnittyy ja vuorovaikuttaa enemmän ihmisen läheisyydessä ja ihmisasutuksen läheisyydessä.

5.2.3 PORONHOITAJAN TOIMINNAN MUUTOS

Aineistossa ilmenee poron ja pedon käytöksen lisäksi poronhoitajan toiminnan muutoksia. Historia jo sisältää paljon poronhoidollisia muutoksia, mitkä näkyvät poronhoitajan toiminnan käytännössä. Tehostuminen, teknistyminen ja kulttuuriset muutokset näkyvät arkielämässä. Talvitarhaus, laidunalueiden muutokset ja ruokinnan lisääntyminen ovat näistä selkeimpiä muutoksia. Toisenlaisiakin muutoksia on nähty, jossa poron rooli on muuttunut. Poronhoitaja on iso osa porolaitumen monilajista dynamiikkaa, täten sen toiminnan muutokset kielivät myös porolaitumen perusteellisista muutoksista.

Helsingin Sanomat (Lehtinen, 2017) uutisoi loppuvuodesta 2017, että osa poronhoitajista ovat tarkoituksella jättäneet poroja ahmojen suihin suurten petokorvausten perässä. Tätä ilmiötä näkyy myös aineistossa. Haastateltava kertoo, että osa poronhoitajista ovat muuttaneet toimintaansa porolaitumen suhteen. Ihmisen elinkeinollinen toiminta pyrkii usein mahdollisimman suureen vasamäärään, jotta lihanmyynti pysyy taloudellisesti kannattavana. Muutos on näkynyt suhtautumisesta vasoihin. Porojen suojeleminen pedoilta on vähentynyt ja osa on haastateltavan mukaan alkanut syöttämään poroja pedoille. Käytännössä muutos on näkynyt aitaamisen lopettamisella. Tämä olisi suuri muutos poronhoitajan suhtautumiselle poroon, sillä domestikaation yksi kulmakivistä on ihmisen poroon kiinnittynyt huoli ja hoiva. Domestikaatiosuhteeseen liittyy voimakkaasti hoivasuhde (Salmi & Seitsonen 2022, 217).

H9: “V: No siinä ei oo kun ihan muutamat yksittäiset tekijät jotka, varmasti valtaosa meillä on sitä mieltä että ne tahallaan tekevät sitä että ne syöttää niitä, niille petoille

nuita poroja että.. Siinä muutamista, ihan muutamista tyypeistähän se on kiinni mutta ne saapi sitten ristiriitaa vähän kaikkien kesken sillä omalla toiminnallaan.”

“V:..epäilläään aika vahvasti että muutamat tekköo ihan tahallaan sitä että ne ei rupee aitaamaan, jotka haluaa niitä petokorvauksii nostaa.”

Poronhoitaja saa porovahinkokorvausta petojen surmaamista tai petovahingon takia lopetetusta poroista. Poronhoitajalle tai paliskunnalle maksetaan poromenetys puolitoistakertaisena. Paliskunnalle korvaus maksetaan, jos poron omistaja ei ole tiedossa. Maa- ja metsätalousministeriö on laatinut tämän lisäksi vasahävikkikorvauksen, jota maksetaan vasonnan ja marraskuun lopun välisen ajan kadonneista vasoista (Maa- ja metsätalousministeriö B).

Poronhoitajan kokemus poronhoidollisesta työstä muuntuu niin, että lihantuotannollinen suhtautuminen jää toissijaiseksi ja poronhoitotyön motivaatio ja tulonlähde vaihtuu korvauksien hakemiseksi. Muuttuuko poro hoivan kohteesta syötiksi?

Merkittävin aineistossa ilmenevä poronhoitajan toiminnan muutos on talvitarhauksen lisääntyminen. Haastateltava ottaa esille kuinka hän hoitaa talvisin porot pihaltaan, mutta kesälaitumilla poro saa olla omissa oloissaan luontaiselinkeinon perinteisen tyylin tavoin. Talvitarhaus johtuu yksiselitteisesti pedoista ja niiltä suojaamiselta. Pedot luovat painetta porojen tarhaamiselle.

H7: “V1: No kesälaidunalueettahan meillä on että, talvilaitumethan meillä ei oikeestaan kulukaan kun ne kotiin keräilläään sitten.

K2: Petojen takia?

V1: Niin, petojen takia.”

Luontaiselinkeino määritellään Suomen laissa luonnon tuottokykyyn tukeutuvana tuotantona. Lisääntynyt kodin piiriin tuominen ja ruokinta voi vähentää sen luontaiselinkeinollista roolia ja merkitystä. Talvitarhaus on tiiviimpää hoivasuhdetta poron kanssa ja vapaa laidunnus on käytännössä rajattua kun poronhoitaja pitää aidoilla porotokat hallinnassaan. Tämä luo erilaista domestikaatiosuhdetta ihmisen ja poron välille - tarhauksen ja ruokinnan vuoksi

voidaan väittää sen muistuttavan enemmän perinteistä kotieläinten hyödyntämistä maataloudessa.

Tämä muuttaa porolaitumen ja poronhoidon ontologista luonnetta. Luontaiselinkeinollisesti ihmisen dynaaminen rooli on vähäisempää kuin kodin piirissä tapahtuvalla eläinten pidolla. Voidaanko perusteellisesti kysyä onko poronhoito menettämässä luontaiselinkeinollista asemaansa ja ontologiaansa? Poronhoitajien puheessa ilmenee vaatimuksia poron paikkaan luonnossa luontaiselinkeinon mukaisesti. Poronhoitajat täten itse näkevät, että poronhoidon pitäisi pysyä sen luontaiselinkeinollisessa muodossaan.

Poronhoitajan rooli sellaisenaan miksi se halutaan mieltää, ei toteudu. Poronhoitajan työhön liittyy paljon vuodenaikallisia rutiineja, siihen liitetään elämäntavallisia piirteitä ja sillä on oma kulttuurinen ympäristö (Salmi & Seitsonen 2022, 236-237). Poromenetykset vähentävät porojen määrää ja se vaikeuttaa poronhoitajan työtä perusteellisesti. Tämä voi osaltaan myös vähentää poron ja ihmisen välistä domestikaatiosuhdetta, mikäli se ei alkujaankaan pääse toteutumaan.

5.3. LAITUMIEN MUUTOKSET

Luonnossa ja luonnosta elävät eläimet ovat oleellisesti kiinnittyneitä siihen maahan missä ne elävät. Poroksi tuleminen vaatii porolaitumen. Peto ei ole peto ilman sen reviiriä, missä se voi harjoittaa omia luonnollisia saalisviettejään. Pedon domestikoituminen, sen muuttunut suhtautuminen ihmiseen ja ruokaan vaikuttaa myös sen alueelliseen käytökseen. Tämä alueellisen käytöksen muutokset johtavat monilajiseen muutokseen poron alueellisessa käytöksessä. Aineistossa on runsaasti huomioita ja havaintoja muuttuneesta alueellisesta käytöksestä.

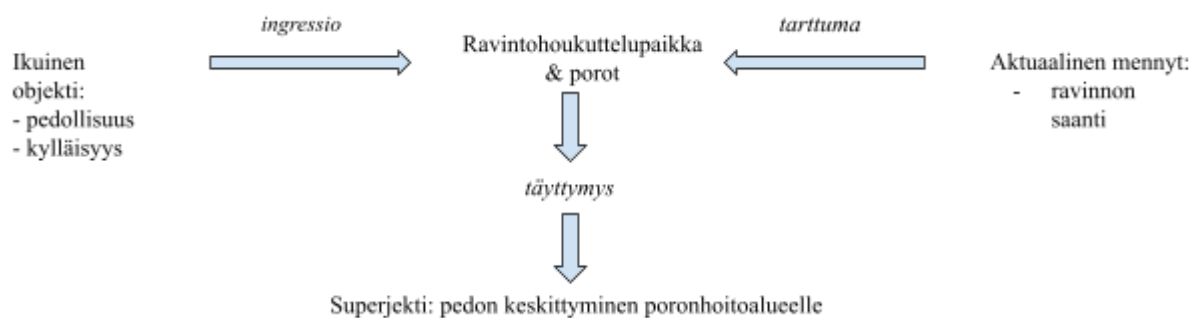
Pedon alueellisen käytöksen muutos käsitteellistetään pedon laitumen muutokseksi. Laidun-sanan kautta saamme kiinnostavaa vertailua porolaitumen ja “pedon laitumen” välille, erityisesti ihmisen monilajisen roolin kautta. Onko ihminen alkanut laiduntamaan myös petoa?

Poron alueellisen käytöksen muutos käsitteellistetään poron diasporaksi hyödyntäen käsitteen uudelleensijoittelua. Käytännössä tutkielma analysoi poron hajaantumista ja laidunkierron häiriintymistä.

5.3.1. PEDON LAITUMEN MUUTOS

Petojen muuttunut käytös ihmistä kohtaan ja petoihin liittyvät domestikaatioprosessin ilmenemiset johtavat myös niiden alueellisen käytöksen muutoksiin. Tämä alakappale pyrkii vastamaan analyysikysymykseen: Miten ravintohoukuttelu vaikuttaa pedon laitumeen eli alueelliseen käytökseen?

Käsittekartta havainnollistaa ja käsitteellistää pedon keskittymistä poronhoitoalueelle. Petojen ikuisena ja kestäväenä objektina toimii niiden tuottama määritelmä petoudesta tai pedollisuudesta. Ruoasta saatu kylläisyys on myös perustarve, jonka tutkielma näkee ikuisena objektina. Aiemmat käsitykset ruoansaannista ovat aktuaalisia menneitä. Ravintohoukuttelu ja porojen läheisyys muuttaa petojen käsitystä ja kokemusta ruoansaannista. Karhu pyrkii ruoansaannin helppouteen ja vaivattomuuteen, mikä alkaa näkymään petojen keskittymisenä ja lisääntymisenä poronhoitoalueilla ja erityisesti ravintohoukuttelupaikkojen läheisyydessä.

Petojen domestikoituminen on suurimpia monivaikutuksellisia syitä miksi niiden alueellinen käytös myös muuntuu. Domestikoituminen ja helppo ravinnonsaanti lisää pentueiden määrää ja keskittää petokantoja alueellisesti. Käyttäytymisen muutokset johtavat laajemmin petojen alueellisiin muutoksiin, minkä vuoksi porolaitumen prosessit ovat alttiina petojen aiheuttamille haasteille ja muutoksille. Suomen karhukannan hoitosuunnitelman mukaan ravintohoukuttelu on keskittänyt karhujen tilankäyttöä (Kojola, Paasilinna 2022, 28).

Useat havainnot liittyvät karhuun, mutta sen lisäksi muiden suurpetojen käytös on haastateltavien mukaan muuttunut. Haastateltava kertoo, että vuosittainen ruokinta on muuttanut ahman käytöstä, mikä on näkynyt alueellisessa käytöksessä. Ahma usein vaatii laajan reviirin, mutta ruokinta on keskittänyt osaa ahmakantaa poronhoitoalueelle. Ahma on tilastollisesti eniten porovahinkoja aiheuttava peto tappaen poroja usein talvisin. Saalistuksen kohteena on myös usein poronhoidolle ja porolaitumelle tärkeä siitosvaadin (Suurpedot B).

H1:“V:... Vaan se on tämä nyt, kun ne on ympäri vuoden ruokinnalla tuolla, on nyt varmaan niilläkin penikoita vaikka kuin paljon. Niitä sitten varmaan, meilläkin niitä pesiviä ahmoja, kuinka paljon niitä on sitten. Kun on niitä pieniäkin monesti, niitä pikkujälkisiä tuolla, niitä kaksi, kolme saattaa kulkea peräkkäin samassa sakissa. “

K: Eli ahmallakin on vähän laidunalue muuttunut, että se ei jää-

V: Niin ja sitten niitä kerääntyy noihin ruokintapaikkoihin ympärille. Silloin talvella, kun niitä varmaan pahimmoiltaan ruokitaan sillain, että sitä on ja ne joutuu kuitenkin hommaamaan sitä. Sitten, kun nehän tulee näihin tarhoihin ympärille pyörimään...”

Ahman käyttäytymisen muutos kielii sen kokemuksen muuntumista mikä johtaa sen kanssatulemisen muuttumiseen saaliin, alueen, ihmisen ja poron kanssa. Lisäksi karhujen määrän kasvu tietyllä alueella viittaa karhun elinympäristön muutokseen. Näiden petojen uudet kokemukset tulevat uuteen todellisuuteen. Ravinnon tarpeet tyydyttyvät tarttumien kautta helpotetun ravinnonsaannin kautta ravintohoukuttelussa ja porolaitumilla. Nämä uudet aktuaaliset tapaukset ravinnonsaantiin liittyen luovat uudenlaista kestävästä objektia ravinnonsaannin suhteen.

Petokantojen määrästä ja kuvauspaikkojen tiheydestä ollaan huolissaan - sen nähdään aiheuttavan poron hajaantumista ja laidunalueiden ahtautumista. Karhujen luontaiset reviirit välttelevät yleensä toisiaan - vain kiima-ajan aikana touko- ja kesäkuussa karhut hakeutuvat toistensa seuraan (Järvenpää & Nordberg 2011, 4).

H6V: “...siinä se veikan kaveri sano että, 28-32 karhua. Ja kun nämä, näillä ei oo kun kilometri väliä näillä kahella kuvauspaikalla. Niin käypikö samat karhut molemmissa,

vai onko niitä vielä enempi kun se kolme tai kaks? Ja tääl oli kaheksan karhuu ollu yhtä aikaa tuossakin.”

“K: Joo. Miten nuo haaskakuvauspaikat on tai ylipäätään tuo petojen määrän lisääntyminen niin miten se on vaikuttanu teiän paliskunnan elämään?”

V: Porot entistä ahtaamalla ja tänne asutukseen ja viljelykseen aukeita paikkoja hakevat...”

Pedon laitumen muutokset vaikuttavat täten porolaitumeen luoden poron diasporaa - porot hajaantuvat, hakeutuvat viljelyksille ja asutuksille. Tämä kielii ravintohoukuttelun monilajisista vaikutuksista alueella missä sitä harjoitetaan.

Reviiritietoiset karhut välttelevät toisiaan, mikä on ristiriidassa ravintohoukuttelupaikoille kerääntymisen kanssa. Tämä on haastateltavan (H11V) mukaan johtanut siihen, että pienemmät karhut vaeltavat käytännössä ruokintapaikkojen sivuille ja ympärille. Vahvimmat karhuyksilöt valtaavat itselleen hyvät saalisalueet, mikä pakottaa muut karhut näiden alueiden ulkopuolelle. Haastateltavien mukaan pienemmät karhut ovat näiden alueiden ympärillä.

H11V: “tosiaan nää pienemmät karhut joutuu lähtemään ettimään ruokaa muualle.”

H12: V:”...karhut ovat semmoisia, että aina ne vahvimmat pysyvät siellä haaskan ympärillä, ja nuoret yksilöt joutuvat lähtemään kulkemaan siitä sitten sinne ympärille.”

Pedon alueelliseen toimintaan ja liikkeisiin liittyy saaliseläimen etsiminen ja seuraaminen. Mikäli peto aiheuttaa suoranaista vaaraa porotaloudelle tai ihmiselle, myönnetään pedon kaatamiseksi poikkeuslupa. Haaskan avulla ei saa metsästää (MetsästysL 3: 34 a §) ja haastateltavan (H13V, kts.s. 59) mukaan ravintohoukuttelupaikoille on määritelty suojavaoehykkeet, joissa pedot ovat rauhoitettuja. Tämä aiheuttaa haastateltavan (H13V) mukaan ongelmia poronhoidolle kun petojen kaatamiseen ei saada poikkeuslupia.

Karhujen pentuemäärän lisääntyessä metsästettävät karhut ovat haastateltavan mukaan enimmäkseen nuoria yksilöitä. Ruoan helppo saanti lisää pentueiden määrää tiheentyneillä alueilla, mikä nuorentaa karhukantaa.

H13V: “Näitä saaliita, mitä ne saa niistä karhuista, nehän on suurin osa niitä nuoria yksilöitä. Nehän on tuolta kuvauspaikoilta, kun siellä kanta on vahva”

Huolta esiintyy juuri näistä nuoremmista yksilöistä, jotka tottuvat ihmiseen ja ihmisen ravintohoukutteluun. Nämä pelätään periytyvän seuraaville sukupolville ja muuttavan karhun käyttäytymistä lajillisesti. Eraus tarkoittaa toisella vuodelle olevaa karhunpentoa, jota emo juuri vierottaa irti (Suomen murteiden sanakirja). Useimmiten pihapiireille ja ihmisten keskuuteen tulleet karhut ovat juuri erauksia (Yle Uutiset 2010).

H13: “V2: Kesyimpiähän ne on ne eraukset ja ne nuoret karhut, koska nyt puhutaan jo siitä, että jos se on teillä alkanut 90-luvun lopussa ja meillä se voimakkaasti tuossa 2000-luvun alussa, puhutaan jo usean sukupolven..

?: ..Karhuista.

V2: ..karhuista, jotka on ollut kuvauspaikoilla. Ne on tottuneet siihen toimintaan, tottuneet siihen ihmisen hajuun ja tottuneet siihen ihmisen läsnäoloon, siksi ne tulee sinne ja ”annapa *nimi vähän leipäjuustoa taskusta”. Ne tulee mökkien terassille. Tuolla meilläpäin ne saattaa, jos se pitsan pala haisee autossa, on ne niitä autojakin siellä murjonut. Tällä puututaan koko siihen ekosysteemiin tällä toiminnalla. Ja se on kyllä pelottavaa, että me lähdetään muuttamaan luonnon kiertokulkua ja muuttamaan jonkun tämmöisen metsän kuninkaan käyttäytymismallia. “

Haastateltava ottaa esille isomman kuvan huolen luonnon kiertokulun ja metsän suurimman suurpedon käytöksen muuttumisesta. Karhun viljelyden ja ihmisarkuuden ylläpitämistä kaivataan.

Poronhoitajilla on selkeä ja useassa haastattelussa esiintyvä huoli kesyyntyivistä karhuista, jotka tottuvat ihmisen läsnäoloon. Karhun kokemus ravinnonsaannista muuttuu ihmisen tarjoaman ravinnon vuoksi, millä on laidunalueellisia ja monilajisia vaikutuksia. Yksi monilajinen vaikutus on, että tihentyneet petokannat ovat poronhoitoalueilla ja aiheuttavat enenevässä määrin poromenetyksiä ja poron diasporaa. Näiden vaikutusten prosessuaalisuus luo lisää kysymyksiä. Voiko myös poroihin tottuminen lisätä entisestään pedon alueellista

kiinnittymistä ja laitumen muutosta? Lisätutkimuksien avulla olisi mahdollista saada kokonaisvaltaista ja yksityiskohtiin pureutuvaa näkökulmaa näihin monilajisiin ja kytkeytyneisiin ilmiöihin.

Pedon tottuminen ihmiseen ja ihmisen tarjoamaan ruokaan näyttää muuttavan sen käytöstä ihmistä kohtaan ja kaventavan sen alueellista reviiriä olemaan ravintohoukuttelualueiden lähetyvillä. Ongelmaksi koetaan, että ne ovat liian usein poronhoitoalueella aiheuttaen ongelmia poronhoidolle ja porolaitumen dynamiikalle. Yksi dynaaminen vaikutus on poron pakeneminen pelon ja itsesuojeluvaiston myötä. Tämä aiheuttaa porolle alueellisen kiinnittymisen ongelmia hankaloittaen poronhoitoa.

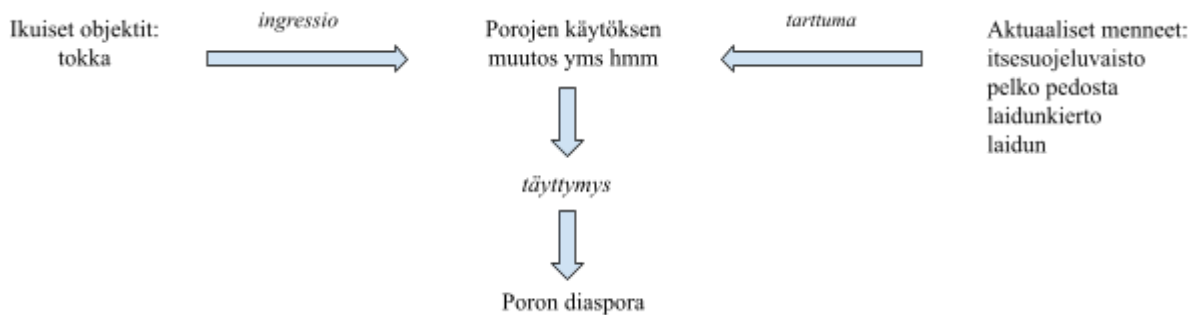
5.3.2. PORON DIASPORA

Porolaidun on kokenut erilaisia muutostekijöitä ja paineita poronhoidon historiassa. Laidunkierron häiriintyminen ja laidunten saatavuuden väheneminen on yksi poronhoitoa ja porolaitumen toimintaa vaikeuttava tekijä. Häiriintyminen johtuu petotilanteesta juontautuvien alueiden menetyksien ja maankäytöllisten sekä maanmuokkauksellisten toimenpiteiden takia. Pedon läsnäolo vaikuttaa poron käytökseen ja yhdessä kerrostuvien vaikutuksien kanssa maanmuokkaus ja eri maankäytöt voivat vähentää hyviä laidunalueita. Porotokan ja porojen hajaantuminen käsitteellistetään poron diasporaksi.

Diaspora -käsitettä tapaa nykyään monimerkityksellisissä yhteyksissä pitäen sisällään sen sisäisen logiikan kolme tärkeintä elementtiä: hajaantuminen, suuntautuminen kotimaahan ja rajojen vaaliminen (Brubaker 2013, 224). Hajaantumista tapahtuu kun poro pelkää ja välttää petoja. Porojen suuntautuminen "kotimaahansa" tapahtuu heidän aiemmasta kokemuksesta omasta maasta, mihin ne ovat kiinnittyneet. Poroilla on periytynyt kollektiivinen muisti, jota ne maahan kiinnittymisellään vaalivat. Kolmatta elementtiä rajojen vaalimisesta voidaan soveltaa lajiuteen. Poro pyrkii olemaan poro, vaikka se hajaantuisikin omalta laidunalueeltaan. Toisaalta voidaan ehkä kysyä onko poro enää perinteinen poro, jos se ei ole porotokassaan?

Tutkielma käyttää diasporaa yläkäsitteenä ja yhteennivovana terminä ilmiölle, mikä pitää sisällään porojen ja porotokan hajaantumista. Porotokan ontologiaa, monilajista dynamiikkaa

ja ilmiöiden keskinäissuhteita käsitellen Whiteheadin käsitteillä hyödyntäen käsitekarttaa superjektin muotoutumisesta.

Saaliseläimen luontaiseen käyttäytymiseen kuuluu pelko pedosta itsesuojeluvaiston kautta. Itsesuojeluvaisto on hetkessään, omassa kokemuksessaan ja tapahtumassaan hetkellinen aktuaalinen tapaus, mutta se toistuu aina eri tavoin. Itsesuojeluvaisto ilmenee aktuaalisena menneenä muodostuen toiseksi aktuaaliseksi tapahtumaksi. Tässä tapauksessa laidunkierto on myös aktuaalinen tapahtuma, joka muodostuu hetkessä toiseksi.

Tokka on porolaitumen ikuinen objekti, joka aktualisoituu kun porot kokoontuvat yhteen. Ikuiset objektit viittaavat pysyviin ja muuttumattomiin abstrakteihin käsitteisiin tai ideoihin. Tutkielman kontekstissa tokka eli lauma on sellainen käsitteellinen ominaisuus, mitä ilman porolaidun ei tulisi ja olisi. Haastateltavien mukaan petojen lisääntynyt määrä on johtanut porojen laumakäytöksen muutokseen. Porot eivät enää välttämättä kulje perinteisesti laumoissaan eli tokissa. Porotokka on perusteellinen osa poroutta, tokkuus toimii ikuisen objektin lisäksi superjektina ja kestäväenä objektina. Superjektina se vaatii ikuisen objektin ja aktuaalisten menneiden tapausten yhteisen täyttymyksen. Tavallaan se myös on kestävä objekti ja yhteiskunta, koska sillä on toistuvaksi mielletävä muotonsa.

Poro on laumaeläin ja ne usein liikkuvat tokissa, jossa voi olla useita satoja poroyksilöitä - haastateltavan (H8) mukaan tokissa oli mahdollisesti jopa tuhat yksilöä. Itsesuojeluvaiston kautta muodostunut hajautuminen vaikeuttaa poronhoitajan porojen ohjausta. Ne hajautuvat ihmisen asuttamille alueille tiukemmin, sillä porot hakevat ihmisen turvaa pedoilta. Haastateltavan (H7V1) mukaan porojen hajaantuminen ja "pakkautuminen" viljelysalueille on aiheuttanut eripuraa poronhoitajia kohtaan. Tämä lisää poronhoitajien työtä aitojen

rakentamisen muodossa. Aidoilla pyritään ohjaamaan porotokkien liikettä haluttuun suuntaan eli käytännössä estämään vaellukset pelloille.

Haastateltava (H13) tuo esiin poron laidunkierron häiriöistä, jossa porotokka on päätynyt hiihtokeskuksen alueelle ja ohjaamisen jälkeen tulevat samalle paikalle. Tämä esimerkki alleviivaa poron paikkauskollisuutta ja tuo esille diasporan toista kriteeriä “kotimaahan suuntautumisesta” samaistumisen kautta. Hän myös alleviivaa poron luonnollista itsesuojeluvaistoa laidunkierron vaikuttavissa muutosliikkeissä.

H13V2: “Ne pakkasi Rukalle sinne hiihtokeskukseen. Siellä kun on isot aukeat rinteet ja siellä oli turvapaikka. Me (käytimme) ne siinä (aidassa) leikattiin vasat ja pukattiin ne sitten Valtavaaran kautta sinne pohjoiseen. Seuraavana päivänä kaikki takaisin.”

V2: ”...kun käy semmoinen kosaus, ne näkee, että sieltä kaveri lähtee rinalta. Sehän on ihan puhdasta itsesuojeluvaistoa, mitä eläimelläkin tulee, minkä takia se pakenee. “

Porot eivät käytä enää tuttuja laitumia, mikä johtaa elinympäristön kapenemiseen ja vähentää maahan kiinnittymistä samalla tavalla millä se on vuosisatoja mielletty. Porot tulevat ja kiinnittyvät maahan ja alueisiin aiemmasta poikkeavalla tavalla. Porolaitumen alueellinen kestävä objekti muuttuu ja muodostuu uudeksi tulemiseksi.

H5: “V: No nehän jää ne tihentymäalueitten laitumet pois käytöstä, jos on jossakin paikassa kymmenittäin karhuja, niin vaikea kuvitella, että porot haluaisi viihtyä siellä samalla alueella, että olettaisin, että ne poistuu paikalta.”

Poron diasporaa luo myös muualta tuodut porot. Näillä ostetuilla ja tuoduilla poroilla ei ole samanlaista kokemusmaailmaa alueen maasta. Tuontiporot joutuvat käytännössä luomaan uudelleen tarttumansa maahan. Haastateltavien mukaan syy tuontiporoille on, että vasahävikkiä vastaan poronhoitajat joutuvat turvautumaan ostamaan poroja lisää eteläisiltä alueilta. He näkevät, että poronhoito pitäisi edelleen perustua voimakkaasti porojen alueelliseen kiinnittyneisyyteen, mitä vaikeuttaa tuontiporoihin turvautuminen.

H13: “V1: Tunturiporoja kun osa tänne tuo niitä. Ne on kyllä todettu että niillä ei ole elinolosuhteet täällä (-)

V3?: No ei tietenkään.

V1: (Ne on kyllä) (--)(tuntur)(-) vissiin (katselee ja) (-) arvolle se on kyllä niin riskialtista(työtä). Kyllähän se oma porokanta pitäisi täällä olla.”

Aineiston haastateltavat siis näkevät, että porotokan tuleminen on riippuvainen porojen alueellisesta kiinnittyneisyydestä. Poro ei tule ilman kiinnittymistä laidunmaahan - poron olemista määrittää pitkälle sen laidunalue.

Porotokan toiminnassa vaatimet ja johtajahirvaat ovat tärkeässä asemassa. Vaatimet synnyttävät vassoja ja imettävät niitä kesäisin, johtajahirvaat kokoavat itsellensä haaremin mikä tokkauttaa poroja (Nieminen 2014, 127). Haastateltavat kertovat, että tokan roolitus häiriintyy petojen hävittäessä niitä. Tämä osaltaan vaikuttaa myös tuontiporojen tarpeeseen ja kiinnittymisen ja tokkautumisen haasteisiin.

H8: V: “...minun näkemys on kyllä semmoinen, että pedot tappoi ja söivät meiltä ne johtajaporot elikkä ne vanhat vaatimet jotka, joilla aina suku seurasi tiettyyn paikkaan, jälkeläiset. Elikkä ne aina meni ja sitten kerääntyi ja kerääntyi ja ne tokkaantu. Ja nyt sitten tuota on se, että ne on ne johtajaporot on pedot vienyt ja nuoria sitten enempi jalostetaan, koitetaan jopa ostaa tuolta ulkopuolelta oman palkisen, että ne tuodaan tänne tietylle laitumelle, jotka ei oo ollu. Ne hakevat paikkaansa, että minne he sitten asettuvat ja ne ei oo osannut ollenkaan tokkaantua että.”

Tutkielman käsitteellisessä maailmassa yllä oleva kertoo porotokan ikuisen ja kestävän objektin aktualisoitumisesta - ennen porot kerääntyivät ja tokkaantuivat totuttuun tapaan. Porotokka tällöin toteutui superjektina. Tässä tilanteessa pedot vievät johtajaroolissa olevat hirvaat, mikä johtaa tokkaantumisen välttämättömien tarttumien häviämiseen. Alueeseen tarttumattomat uudet ja nuoret hirvaat eivät pysty tarttumaan uuteen alueeseen. Tämä johtaa tilanteeseen missä tokka ei aktualisoidu. Toinen haastateltava (H1) jatkaa käytöksen muutoksen esille tuomista ja tokkien hajaantumisesta.

H1: “V:...Kyllähän ne vaikutta sillain, että eihän ne mene tokkaan enää nykyään, nuo porot melkein. Ne on tuolla ympäriinsä, kiima-aikana vähän käyvät, mutta on se kiima-aikakin loppupelissä syksyllä. Aika pienissä joukoissa, ei niistä sillain pysty

käsittämään niitä. Se on kyllä muuttunut, poron käyttäytyminen, että ei ne.. eikä keräilläkään. Ei ne mene enää tokkaan kunnolla.

K: Hajallaan ovat?

V: Niin ne on. Ja se on silloin varsinkin, kun paljon tulee kevätkesästä sitä vasahävikkiä, niin kuin se meillä ruukaa tulla. Sitten ne vaatimet, kun sehän vie sen vasan, niin ne ei mene siihen tokkaan, kun ne juoksentelee mikä missä. Että sillain on muuttunut se.”

Yläpuolella oleva haastateltava ottaa esille myös poronhoitotyön, eli porojen käsittelyn, vaikeutumisen, mikä johtuu porotokkien pienuudesta ja edelleen hajaantumisesta. Poron käytös on muuttunut - porot juoksentelevat ja porotokan järjestelmällisyys on hukassa. Porotokka ei toteudu sen sisäisten roolien toteutumattomuuden takia. Pedot syövät vasat, mikä vaikeuttaa edelleen porotokan aktualisoitumista. Vaatimien puute tokkaantumisesta hajaannuttaa porotokkaa entisestään. Vaatimet ovat vasojen emoja ja vaadin pitää huolta vasoista alkutaipaleilla.

Porojen hajaantuminen on muuttanut haastateltavan (H1) mukaan yhtä tärkeää poronhoidollista rutiinyyttä. Kesämerkinnät ovat olleet 1900-luvulta lähtien tärkeässä roolissa poronhoidon kannalta - sillä merkataan porojen omistajuus ja voidaan puhua myös kesämerkintöjen kulttuurisesta merkityksestä, kun jokaisella alueella on merkintätapansa (Nieminen 2014, 126).

H1: “...kesämerkintäähän ei pysty tekemään, kun ne on ympäriinsä tuolla...”

Poron alueellinen perinne on haastateltavien mukaan tärkeää porolle ja porotokalle. Luonnonlaitumia käyttävä eläin kiinnittyy maahan perusteellisesti ja alueellinen kiinnittyneisyys periytyy seuraaville sukupolville. Johtajaporojen häviäminen ja ylisukupolvisen tiedon häviäminen johtaa hukassa oleviin poroihin, mikä aiheuttaa edelleen tokan hajaantumista. Aiemmasta maahan kiinnittymisestä kielii myös taustoituksessa esiin tulleet maaperän ja kasvillisuuden muutokset. Poronhoidon voidaan väittää perustuvan poron maahan kiinnittymiseen ja alueuskollisuuteen (Kortesalmi 2008, 435). Poronhoitaja ottaa esille poron paikkauskollisuuden.

H13: V1: “Porohan on vähän niin kuin paikkauskollinen, missä se syntyy, kyllä se sinne asettautuu jälkipolvetkin. Ne kun on (kaatunut) sinne, kyllähän se poro hitaastihan se sinne menee (uusi) ja joka sinne menee, sehän ei elä kyllä pitkään siellä. Olipa tuo sitten kesä tai talvi.”

Paikkauskollisuuden vuoksi porot käyvät alkuun samalla laidunalueella, vaikka pedot ovat alueella. Useamman pedon aiheuttaman aktuaalisen tapauksen jälkeen, jossa peto surmaa poron, laidunalue muuttuu kelvottomaksi poroille. Alueellinen tottuminen on näyttää olevan hetken ristiriidassa itsesuojeluvaiston kanssa.

Susikannan nousu aiheuttaa myös huolta ja keskustelua porolaitumen muutoksiin liittyen. Haastateltavien mukaan isompi susimäärä yhdessä ravintohoukuttelun kanssa luovat painetta porolle etsiä turvaa ihmisen keskuudesta. Tämä monilajinen yhteisvaikutus on johtanut yhden alueen menetykseen porolaitumien alueena. Poron elinympäristö ja sen laitumet vähenevät.

H13: “K: Milloin se menetettiin?”

V3: 2000-luvun alussa. Silloin tuli ne suuret susikannat, ja sen jälkeen lähti hyvin (voimakkaasti) [0:13:08] tämä haaskakuvaustoiminta kasvamaan.

K: Joo ja nämä yhdessä sitten pakkaa porot Suomussalmelle taajamiin lähelle asutusta.

V3: Joo (ja) ennen kaikkea tämä vesistön varsi viitostie, (Emä)jokivarsi. Siinä aina on sen verran ihmisiä liikkeellä. Kalamiehiä on tuossa jokivarressa uistattelemassa ja niin pois päin. Tavallaan se suojelee (sitä) [0:13:38] mutta eihän se kaik(kea)...”

Hajaantuminen ja diaspora vaikuttaa myös poron domestikaatioon. Porot hakeutuvat ihmisen, tässä tapauksessa kalastajien, läheisyyteen turvaan. Laidunkierron häiriintyessä itsesuojeluvaisto näyttäytyy suurimpana tekijänä, mikä pitää poroa liikkeessä ja tietyillä alueilla.

Aineistossa otetaan kantaa poron luonnolliseen ympäristöön. Haastateltava näkee, että metsä on poron koti ja luontainen paikka. Alueen laidunkierron kannalta metsä on tärkeimmässä roolissa kesäisin, jolloin vasojen syntyessä porotokat ohjataan kesälaitumille. Havumetsät ovat olleet myös talvisin porojen tärkeänä kotina ravinnonsaannin ja pehmeän lumipeitteen

vuoksi (Nieminen 2014, 115). Häiriintymätön laidunta on poronhoidollisesti äärimmäisen tärkeää porojen kunnan ja kasvun kannalta (Nieminen 2014, 126). Kesälaidunnus on myös luontaiselinkeinollinen tapa, jossa poronhoitajan rooli on vähäisemmässä vuorovaikutuksellisessa asemassa kuin talvitarhauksen tai talviruokinnan aikana. Haastateltavan kokee, että vasoaminen kesälaitumilla “omassa rauhassa” on poronhoidollisesti oikea tyyli. Tämän tyylin toteuttamista vaikeuttaa porotokkien hajaantuminen.

H12: V: “Kuitenkin poron paikka on metsässä minun mielestä ja vasoa siellä ihan omassa rauhassa, ja sen oman paikan saa valita sille missä se vaade haluaa vasoa siinä. Se on minusta ehkä oikeanlainen tyyli toimia... Se näistä justiin muuttuvista tekijöistä johtuu, kaikesta tästä petotilanteesta, ja porot on hirveän levällään sitten jo kesästä alusta alkaen, ne eivät käy kuin hetken kasassa. “

Vaatimille haastateltava toivoo vasoamisrauhaa omalla paikallaan. Vaatimet etsivät suojaisen paikan toukokuun aikaan ja ovat vasoamishetkillään erityisherässä tilanteessa häiriötekijöille. Paikat ovat yleensä suonreunoilla ja muilla sulalla alueella. Kuusamon alueella hoitaja ei ole perinteisesti ollut mukana vasottamassa, vaan “itse [vaatimet] valitsevat vasonta-paikan luonnon hoijossa” (Kortesalmi 2008, 306).

Porolaitumeen kohdistuvana huolena ilmenee laidunkierron muutos ja jämähtäminen samalle alueelle. Tämä voi haastateltavan mukaan aiheuttaa ongelmia kasvillisuudelle ja laitumen kulumiselle. Laitumen maankäytölliset ja kasvillisuuden ongelmat voinee aiheuttaa lisää hankaluuksia maahan kiinnittymisessä.

H13: V3:“...kuluu se kesälaidunkin. Vaikka sitä nyt ei ihmissilmällä, mutta ne olennaiset pienet ravintokasvit ei kerkiä elpyä sitten. Normaalisti (se jos) [0:32:09] porolaidun kiertää, sehän aina joka vuosi vaihtaa pikkusen aina sitä. Ei se niillä samoilla tantereilla ole vuosikymmeniä. Siinä on sen laituminen kulumisen pelkona sitten. “

Jämähtäminen nähdään aiheuttavan monilajisia muutoksia, mikä vaikeuttaa porotokan tuleamista entisestään. Porotokan ontologinen kanssatuleminen vaatii hyvää laidunalueetta eli käytännössä sen hyvää ravintopitoisuutta sopivan kasvillisuuden muodossa.

Karhujen tiheytymisestä johtuvat hyvien porolaitumien väheneminen pakottaa poroja etsimään uusia laitumia. Haastateltava kertoo, että entisten hyvien porolaitumien sijaan poro etsii laitumia viljelyksiltä, loma-asutuksien alueilta tai taajamista. Diaspora alkaa näkymään poronhoidon ja muiden maankäyttöisten ihmistoimijoiden ristiriitoina.

H13: V2: “elikkä siellä tulee kymmeniä kymmeniä karhuja sieltä sitten osa joutuu väistymään ja hakeutumaan syvemmälle sinne poronhoitoalueelle. Niin kuin sanoin näitä isoja laidunalueita, just niitä erä(mäisiä) laidunalueita menetetään silloin porolta, ja se poro luo sitä muuta painetta muun maankäytön kanssa viljelyksen, loma-asutuksen, taajamien kanssa. “

Poron diaspora voi siis aiheuttaa maankäytöllisiä ongelmia muiden maankäyttäjien kanssa - poronhoidon historia sisältää myös esimerkkejä viljelyksiä tallovista ja syöivistä poroista (Kortesalmi 2008, 392 - 393). Tämä luo painetta poronhoitajille rakentaa viljelysalueille poroaitoja, mikä vie resurssia itse perinteisestä poronhoidollisesta työstä.

Pedot kilpailevat haastateltavan mukaan myös keskenään hyvistä alueista. Osa ravintohoukuttelupaikan ympärille muodostuneesta karhujoukosta joutuu hajaantumaan poronhoitoalueelle, mikä alkaa taas näkymään lisääntyneenä poron hajaantumisenä. Lajien vaikutus toisiinsa näkyy tässä konkreettisesti.

Monilajista vaikutusta näkyy haastateltavan mukaan peuran käytöksessä kun porot ovat aitojen väärillä puolin. Tämä johtaa peurojen ja porojen sekoittumiseen. Porotokan toiminta häiriintyy villin peuran toiminnasta johtuen.

H12 V: “todella paljon on portteja auki perua-aidassa, ja porot menevät sitten väärälle puolelle aita. Ja on myös viime vuosina ollut tosi paljon tapauksia, että metsäpeurat ovat tulleet sitten porojen sekaan, rikkonaisista porteista tai rikkonaisista aitoista tai jostakin vastaavista. Senhän tietää, kun se on kumminkin villi luonto peuralla on, että sitä ei ohjailta jos se tokassa on peura, niin se kyllä vie tokan matkassaan, levittelee ne levälleen että se on, ja vie poronhoitoalueen ulkopuolelle.”

Tähän ilmiöön voidaan soveltaa diasporan kolmatta peruselementtiä rajojen vaalimisesta. Poro on poro ja peura on peura. Porouteen liittyy voimakkaasti sen laumallisuus porotokassaan. Peura voi kuitenkin häiritä tätä rajaa, hajaannuttaen porotokkaa oman laidunkäytöksensä vuoksi.

Tokkaantumisen vaikeutuminen kielii porolle isosta ontologisesta ongelmasta - poro on laumaeläin ja porotokka on iso osa poroutta. Diasporan hajaantumis-elementin mukaisesti porotokan ja porolaitumen rajat ylittyvät luoden diasporisemman porotokan ja porouden muodon. Porotokka kestäväenä objektina ja yhteiskuntana ei pysty toteutumaan siinä muodossa mihin se on perinteisesti toteutunut ja kanssatullut.

Pedot, muualta tuodut porot, porotokan roolien toteutumattomuus ja porojen itsesuojeluvaisto aiheuttavat poron diasporaa. Pedot ja itsesuojeluvaisto aiheuttaa pakonomaista hajaantumista - poro pelkää petoa. Poronhoitajat joutuvat turvautumaan muualta tuotuihin poroihin, mikä johtaa porojen tokkaantumisen ja maahan kiinnittymisen vaikeuksiin. Porotokan roolien toteutuminen vaikeuttaa tokkaantumista ja sen sisäisen dynamiikan toteutumista: johtajahirvaiden perinnetieto ei välity nuoremmille poroille, mikä lisää hajaantumista. Poron diaspora hankaloittaa poronhoitajan roolin toteutusta muun muassa kesämerkintöjen tekemisen vaikeutuessa.

Poron diaspora luo edelleen painetta uudentylaiselle suhteelle ihmisen ja poron väliseen domestikaatiosuhteeseen. Hajaantuminen lisää poronhoitajan roolia tokkaantumisessa ja poro usein hakeutuu ihmisalueille turvaan pedoilta.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielma on pyrkinyt vastaamaan tutkimuskysymykseen miten suurpetojen ravintohoukuttelu vaikuttaa monilajiseen porolaitumeen. Aineistona on toiminut poronhoitajista koostuva haastatteluaineisto, joita on haastateltu teemahaastattelun keinoin kesällä 2021. Ajanjaksollinen lähtökohta tekee tutkielman tutkimusasetelmasta poikittaisasetelman. Haastateltavien teemat ovat olleet suurpetojen ravintohoukuttelun vaikutukset poronhoitoon ja petojen liikkeisiin, poronhoidon nykytilanne ja ratkaisut ravintohoukuttelun ja poronhoidon välisiin ongelmiin. Aineistoa analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Tutkielman tarkempi prosessiontologinen teoreettinen viitekehys on luonut sen käsitteellisen ympäristön, minkä avulla tutkielma on käsitteellistänyt ravintohoukuttelun tuottamat monilajiset porolaitumeen tapahtuvat muutokset.

Analyysikappaleessa esitettiin tutkimuskysymyksestä johdettuja analyysikysymyksiä: miten miten pedon käytös muuttuu, miten poron käytös muuttuu, porolaitumen dynamiikka muuttuu ja miten ihmisen ja poron välinen vuorovaikutus muuttuu. Haastateltavat ovat jakaneet havaintojaan ja näkemyksiään ravintohoukuttelun vaikutuksista petojen käytökseen, liikkeisiin, alueellisiin muutoksiin ja näiden kautta kerrostuviin vaikutuksiin porolaitumeen ja poronhoitoon. Tutkielmassa nämä havainnot teemoiteltiin, analysoitiin ja käsitteellistettiin monilajiseksi domestikaatioksi eli pedon ja poron domestikaatioksi ja laitumien muutoksiksi sisältäen poron diasporan ja pedon laitumen muutoksen. Analyysin logiikka ja päättelyketju oli teorialähtöinen, joten havaintoja peilattiin whiteheadlaisilla käsitteillä.

Analyysin perusteella ravintohoukuttelulla on useampia monilajisia ja moniyhteyksisiä vaikutuksia porolaitumen dynamiikkaan ja poronhoitoon. Ravintohoukuttelu näyttää muodostavan vastavuoroisempaa, läheisempää, luottamuksellisempaa ja huolenpidollisempaa domestikaatiosuhdetta ihmisen ja pedon välille. Tämä ilmenee haastateltavien mukaan karhun ihmisarkuuden vähenemisenä: useampi ottaa esille mönkijän perässä tulleen karhun ja pihoilta ruokaa etsivän karhun. Ihminen myös huolehtii katseltavista ja kuvattavista pedoista rauhoittaen kuvauspaikan alueen karhunmetsästykseltä.

Ravintohoukuttelu näyttää tiheyttävän petojen kantaa sille alueelle missä toimintaa harjoitetaan. Ravintohoukuttelupaikkojen ollessa poronhoitoalueilla tai sen välittömässä läheisyydessä aiheuttaa poromenetyksiä ja sitä kautta vaikeuttaa poronhoidollista työtä.

Porolaitumen dynamiikka kärsii poron diasporasta eli porojen hajaantumisesta. Tähän on syynä petojen vaikutuksesta johtuvat laidunalueiden menetykset. Petoa välttelevät porot eivät tokkaannu tapansa mukaisella tavalla. Käytännössä porotokat pienentyvät tokkaantumisen vaikeutuessa. Tämä vaikeuttaa porolaitumen poronhoidollista hallintaa ja työtä. Tutkielma käsitteellistää nämä vaikutukset porolaitumen yhteiskunnan lakastumiseksi ja pedon tarttumien muutoksiksi.

6.1 POROLAITUMEN YHTEISKUNNAN LAKASTUMINEN

Porolaitumen kestävää objektia ja yhteiskunta -muotoa haastaa ravintohoukuttelun kautta muodostuneet uudet aktuaaliset oliot ja tapahtumat. Ravintohoukuttelu aktuaalisen tapauksena kytkeytyy porolaitumen monilajisiin aktuaalisiin tapauksiin, erityisesti petojen superjektiuteen eli pedon subjektiin. Haastattelut kertovat petojen vaikeuttavan poronhoidon laidunkierrollista työtä, mikä kielii kiertoon liittyvistä muutoksista.

Porolaidun on whiteheadilaisittain ajateltuna monilajinen tapahtumapiste, joka on kytköksissä muihin tapahtumapisteisiin. Sen ontologia on singulaarista ja verkostomaista. Siihen liittyy lukemattomia monilajisia aktuaalisia tapauksia ja se tuottautuu toisen asteen todellisuutena, jossa aktuaaliset tapaukset saavat jatkuvuutta, kompleksisia verkostojen ilmiöitä ja uusia ominaisuuksia. Whiteheadlaisittain monilajinen porolaidun on ollut yhteiskunta jo yli tuhat vuotta sisältäen lukemattomia monilajisia maankäytöllisiä, hallinnollisia ja kulttuurisia muutoksia. Sen ontologiseen todellisuuteen liittyy kokemus samuudesta, vaikka se onkin kokoajan virtaavassa prosessuaalisuudessa. Poronhoito määritellään perinteisenä luontaiselinkeinona (Oinas 2018, 56).

Perimätiedon avulla porolaidun on säilynyt tavallaan "samanlaisena" kestävä objektina. Sen keräytymään kuuluu useita monilajisia suhteita, joista suurin on poron ja ihmisen välinen suhde. Petojen domestikoitumisen ja tiheytyksen johdosta tapahtuva poron diaspora aiheuttaa sen uudelleenjärjestäytymistä ja sen perinteiset prosessuaaliset muodot ovat vaarassa lakastua. Lakastuminen johtaa porolaitumen materiaalisen, kokemuksellisen ja ajalliseen todellisuuden muuttumiseen. Porolaidun ja sitä kautta poro aktuaalisena tapauksena muokkautuu ja alkaa kytkeytymään eri tavoin muihin aktuaalisiin tapauksiin. Aktuaalisten tapausten muuttuessa, porous ja porolaidun ikuisina objekteina on myös muuntumassa.

Yhteiskunnat perivät toisensa eli se miten aktuaaliset tapaukset lakastuvat tai menehtyvät määrittelevät ja asettavat tulevaisuuden ehdot (Pyyhtinen & Tamminen 2014, 117). Jotta hauraina toimivat yhteiskunnat pysyvät koossa, on sen koossa pitävät suhteet ja koostumus pysyttävä koossa. Se vaatii samanlaiset sarjat tapahtumia, jotka muodostavat sen olemassaolon muodon.

Whiteheadin mukaan mikään substanssi ei ole pysyvää. Porolaidun ei ole pysyvää sellaisena abstraktiona kuin sitä tässä hetkessä koetaan. Se on dynaaminen ja prosessuaalinen kokonaisuus. Prosessin periaatteen mukaan olioiden tulemiset konstituovat niiden olemista (Pyyhtinen & Tamminen 2014, 112). Porolaidun koostuu poroista, sen suhteista maahan ja monilajisiin toimijoihin. Poronhoitajan rooli proaktiivinen, se pyrkii tietoisesti vaikuttamaan porolaitumen toteutumiseen. Tämä pätee myös ravintohoukutteluun. Ihmistoimijoiden ollessa tietoisia omista tulemisistaan, on ihmisten mahdollista muuttaa omaa tulemistaan.

Petojen tiheytyksen kautta tapahtuva porojen hakeutuminen ihmisten läheisyyteen on poron syventyvää domestikaatiota ja samalla sen diasporaa. Porolla on kokemus turvasta ihmisen läheisyydessä. Laidunten kapeneminen ja pelko pedosta johtaa poron lisääntyneeseen hajaantumiseen ja maahan kiinnittymistä tapahtuu entistä vähemmän. Tähän vaikuttaa myös laidunkiertoa häiritsevä perimätiedon katkeaminen. Maahan kiinnittymisen sijaan porot näyttävät kiinnittyvän entistä enemmän poronhoitajaan.

Monilajinen dynamiikka on perustunut poronhoidon historian aikana enimmäkseen ihmisen ja poron väliseen suhteeseen. Analyysiosiossa on tullut ilmi, että haastateltavat ovat huolissaan porolaitumen dynamiikan muutoksesta. Poronhoito keskittyy liikaa petojen ja porojen väliseen suhteeseen, kun sen keskiössä pitäisi olla ihmisen ja poron välinen suhde. Ihmisen rooli on vahinkojen minimoisessa, suojelemisessa ja vahinkojen todentamisessa. Poronhoidon yhteiskunta on vaarassa lakastua sellaisena kuin se perinteisesti mielletään. Siihen liittyy domestikaatioprosessin huolenpitoa, elinkeinollisia tavoitteita lihantuotannon puolesta ja elämäntavallisia kulttuurisia merkityksiä.

Poron diasporalla ja domestikaatiolla on monilajisia ja kerrostuvia vaikutuksia sen monilajiseen kytkeytyneeseen todellisuuteen. Nämä kerrostuneet vaikutukset muovaavat porolaitumen kanssatulevaa todellisuutta, mikä voi johtaa poronhoidon lakastumiseen ja sitä kautta uudelleenjärjestäytymiseen.

6.2. PEDON TARTTUMIEN MUUTOKSET

Prosessiontologisesti jokainen olio on tarttumien keräytymä, moninaisuuksista koostuva ykseys. Poron tavoin pedot ovat muiden eläinten, ympäristönsä, historiansa ja eliöiden kanssa kanssatuleva olio. Ravintohoukuttelu vaikuttaa käytännössä niin, että pedon kokemukseen tarttuu ravintohoukuttelusta muodostunut uudenlainen kokemus ruoan saannista. Tämä johtaa uudenlaiseen alueelliseen hakeutumiseen, jonka kautta kumpuaa petojen kerääntyminen ravintohoukuttimien lähistölle. Sen muutos johtaa porolaitumen maantieteellisiin ja alueellisiin muutoksiin eli poron diasporaan.

Poro saaliseläimenä kokee uhkaa pedosta. Poro perääntyy ja hakeutuu turvallisemmalle alueelle. Tämä johtaa viidennen kappaleen mukaiseen poron domestikoitumiseen ja porolaitumen prosessien muutoksiin. Porolaitumen muutokset johtavat poron diasporaan. Peto kytkeytyy eri tarttumien kautta porolaitumeen. Aineiston perusteella sen tarttumat ovat kytkeytyneinä selkeimmin ravintohoukuttelussa, mikä johtaa uusiin tarttumiin poroihin, poronhoitajiin ja muihin toimijoihin.

Ruokinnan lopettamisesta johtuva kokemuksen muutoksen vaikutus karhuun on aineistossa myös mainittu huoli. Karhu on tottunut ja domestikoitunut ihmiseen ja ihmisen ruokintaan. Mikäli tämä ruokinta muuntuu aktuaaliseksi menneeksi tapahtumaksi ja lakastuu omissa kytköksissään - se johtaa uuteen tulemiseen. Karhu etsii kokemuksen kautta ihmisten luota uutta ravintopaikkaa, mikä johtaa pihapiireillä vierailuihin. Tämä voi osaltaan myös selittää porojen hävikkiä. Kun ravintohoukuttelupaikka lopettaa, seuraavaksi karhu löytää porot.

Haastateltavat peräänkuuluttavat luonnontilaisen ja villin pedon perään, joka pysyy erossa ihmisestä. Nämä pohdinnat aiheuttavat mielenkiintoisia kysymyksiä domestikaatioprosessien suhteesta villeyteen - miten villeyttä ja kesyä rajataan? Whitehead alleviivaa luonnon bifurkaatiossa sitä, miten ihmisen ajattelu kiinnittyy liikaa kategorisointeihin. Jokainen kategoria ja muoto on hetkessä vanhentunutta tietoa ja jäsennystä todellisuudesta. Petojen domestikaatio johtaa villeyden kategorian uudelleenjärjestäytymiseen.

Petojen domestikoitumista voidaan käsitteellistää samoin kuin poron domestikaatioprosessia. Kiintoisaa olisi nähdä onko kuvaajilla ja katseluyrittäjillä hoivaan tai muuhun domestikaatiosuhteen rakentumiseen perustuvaa sidettä kuvattaviin petoihin?

6.3. LOPUKSI

Tutkielma on käsitteellistänyt porolaitumen prosessiontologisena tapahtumapisteenä, mikä ilmenee sen monilajisena kanssatulemisena. Poro ei ole porolaitumessa yksin. Monilajiset ja vuorovaikutukset näkyvät oleellisesti poronhoidon ja porotalouden elinkeinollisessa elämässä. Ravintohoukuttelun avulla tapahtuma katselu -ja kuvaustoiminta ovat lisänneet pedoista johtuvia ongelmia ja haasteita poronhoidolle. Katseluita ja kuvauksia varten hyödynnetyt haaskat ja ravintohoukuttimet ovat aineistossa esiintyneiden havaintojen mukaan luoneet suurpetojen domestikoitumista ja alueellista tihentymistä. Tämä johtaa monilajisiin vaikutuksiin porolaitumeen, jossa poronhoito enimmäkseen tapahtuu. Vaikutuksina ovat poron domestikoituminen ja poron diaspora, mitkä johtavat edelleen poronhoidon luontaiselinkeinollisen työn ja taloudellisen mielekkyyden vaikeutumiseen.

Poronhoidon historia on pitkä ja se on sopeutunut moniin yhteiskunnallisiin ja ympäristöllisiin muutoksiin sen historian aikana. Poroa on hyödynnetty ihmisten ja yhteiskunnan elämässä monella eri tavoin - se on uskonnollisesti ollut tärkeä olento, se on toiminut ajojuhtana, maanviljelystöissä, matkailuvalttina ja siitä saatavat tuotteet ovat suosittuja edelleen. Anne-Maria Magga (2024, 48-51) painottaa poron ontologiaa tarkasteltaessa poron ja poronhoitajan kietoutuneisuudessa sen laajuutta: poronhoito ei ole vain elinkeino, vaan sen sisäiseen dynamiikkaan sisältyy laitumen ja tokan lisäksi poronhoitajan eri kulttuurisia käytänteitä.

Petokysymyksiä, ravintohoukuttelua ja poronhoidon tilannetta on aikaisemmin tutkittu yhteiskuntatieteiden ja ekologian tieteenaloilla. Porolaidun on prosessiontologisesti kiinnostava tapahtumapiste, joka vaatii tarkempaa ja kokonaisvaltaista tieteellistä tarkastelua. Prosessiontologian epistemologiset ja ontologiset tarjoukset yhteiskuntatieteille runsastuttaa niiden tiedollista antia. Whiteheadin prosessiontologia tai organismin filosofia on mielekäs teoria porolaitumen monilajillisen yhteenkietoutuneen maailman käsittelyyn. Sen avulla on mahdollista havainnoida uusia yhteyksiä ja tarkastella porolaitumen maailmaa kokonaisvaltaisesti.

Teoria mahdollistaa kiehtovia epistemologisia tulokulmia porolaitumen käyttöön. Erilaisten spekulatiivisten eleiden kautta voimme hyödyntää porosta ja porolaitumesta saamia havaintoja domestikaatiotutkimukseen, ihmisten ja eläinten väliseen vuorovaikutukseen, luontokulttuureihin ja ekologiaan. Porolaidun ei kerro pelkästään porosta ja poronhoidosta, vaan sen avulla voimme induktiivisesti saada tietoa yhteiskuntien suhteesta “luontoon” ja ihmisen suhteesta muihin monilajisiin toimijoihin.

7. LÄHTEET

- Arlander, Annette (2019) Baradin performatiivisuus. *Performanssifilosofiaa*, 12/2019.
<https://nivel.teak.fi/performanssifilosofiaa/baradin-performatiivisuus/>
- Aulio, K. (2016, May 20). *Pienet ahvenet pakenevat petokaloja siirtymällä vähähappisiin syviin vesiin*. Tiedeuutisia. <https://tiedebasaari.wordpress.com/tag/peto-saalis-suhde/> (haettu 13.9.2023)
- Brubaker, Rogers (2013). *Etnisyys ilman ryhmiä*. Tampere: Vastapaino.
- Heino, M.T.; Salmi, A.; Äikäs, T.; Mannermaa, K.; Kirkinen, T.; Sablin, M.; Ruukonen, M.; Núñez, M.; Okkonen, J.; Dalén, L. & Aspi, J. (2021) *Reindeer from Sámi Offering Sites Document the Replacement of Wild Reindeer Genetic Lineages by Domestic Ones in Northern Finland Starting from 1400 to 1600 AD*. *Journal of Archaeological Science: Reports*, Volume 35.
- Lehtinen, Toni (18.12.2017) *Poroja on jätetty tarkoituksella ahmojen armoille - pedon tappamasta voi saada jopa 2700 euron korvauksen*. Helsingin Sanomat.
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005494300.html> (haettu 11.2.2024)
- Hast, Sanna. *Porolaitumet nyt*.
<https://poromieslehti.blogspot.com/2019/09/porolaitumet-nyt.html> (haettu 15.10.2023)
- Helle, Timo.; Kojola, Ilpo. & Niva, Aarno. Ylä-Lapin porojen talvilaitumet: kolme näkökulmaa ylilaidunnukseen. *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2007. 253 - 266.
- Hiedanpää, J.; Rasmus, S.; Kontio, P.; Landauer, M.; Jokinen, M.; Oinonen, K.; Naskali, A.; Haveri-Heikkilä, J. & Kumpula, J. (2020) *Poron paikka Kuusamossa: poronhoidon, asutuksen, lomarakentamisen ja maatalouden välisestä ristiriidoista ratkaisuihin*. Helsinki: Laki porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetuista. 26.8.2011/986
 Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 87/2020.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2022) *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Laakso, Ville (19.10.2019) *Vuoden luontokuvan pääosassa ovat karhu ja korppi - katso kaikkien kuvien voittajat*. <https://yle.fi/a/3-11023267> (haettu 14.2.2024)
- Larson, G., & Fuller, D. Q (2014) The evolution of animal domestication. *Annual Review of Ecology, Evolution and Systematics* 45, 115–136.
<https://doi.org/10.1146/annurev-ecolsys-110512-13581321>

- Luonnonvarakeskus (11.3.2024) Karhukanta vahvistunut etenkin itäisessä Suomessa.
<https://www.luke.fi/fi/seurannat/karhukannan-seuranta/karhukanta-vahvistunut-etenkin-itaises-suomessa> (haettu 11.4.2024)
- Luontaiselinkeinolaki. 610/1984
- Kainulainen, Päivi (2011) *Selvitys petojen aiheuttamien vahinkojen vaikutuksista poronhoidolle ja toimenpiteet pedoista aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseksi*. Rovaniemi: Lapin Liitto.
- Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina. *Etnografia*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> (haettu 10.03.2024)
- Karhu Kuusamo. Karhu Kuusamo, karhujen katselu, karhujen valokuvaus.
<https://www.karhujenkatselu.fi/> (haettu 15.1.2024 ja 26.4.2024)
- Kumpula, Jouko.; Siitari, Jukka.; Siitari, Sari.; Kurkilahti, Mika.; Heikkinen, Juha & Oinonen, Kari (2019) *Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016-2018 laiduninventoinnissa: Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt (2. korjattu painos.)*. Helsinki: Luonnonvarakeskus.
- Maa -ja metsätalousministeriö A. Lisätietoa poronhoidosta.
<https://mmm.fi/lisatietoja-poronhoidosta> (haettu 25.10.2023)
- Maa -ja metsätalousministeriö (2022) *Suomen karhukannan hoitosuunnitelma*. Helsinki: Maa -ja metsätalousministeriö.
- Maa -ja metsätalousministeriö B. *Porovahingot*.
<https://mmm.fi/riista/riistavahingot/suurpetovahingot/porovahingot> (haettu 10.10.2023)
- Martinselkonen. Karhunkatselu & kuvaaminen.
<https://www.martinselkonen.fi/karhunkatselu-kuvaaminen/>
- Metsästyslaki. 28.6.1993/615
- Muuttorinta K. & Vinblad, S. 2019. Arktiset koirat ovat tehokkaita poronhoidon työkaluja. *Lumen* 1/2019.
- Mäkelin, M. . & Hautamäki, L. 2021. Luonnon spekulatiivinen problematisointi: Isabelle Stengersin tieteenfilosofia monilajisuuden tutkimuksessa. *Tiede & edistys*, 46(4), pp. 249-265.
- Nieminen, M. (2016). Ennen poro ruokki poromiehen, nyt poromies ruokkii poron. Suomen maataloustieteellisen seuran tiedote, 1-7. <https://doi.org/10.33354/smst.75214>
- Nordström, E. (2021, May 16) Monilajinen antropologia.
<https://antroblogi.fi/2021/05/monilajinen-antropologia/>

- Nygren, Nina V. (2019) Villi kesytys - kesy villiys Trace : Finnish journal for human-animal studies Vol 5., 122-125.
- Nieminen, Mauri (2014) *Poro - reindeer*. Helsinki: BoD - Books on demand
- Nieminen, Mauri (2013) *Porotutkimus*. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki
https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/520243/rkltlr2013_11.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 11.12.2023)
- Ogden, Laura A (2018) The Beaver Diaspora: A Thought Experiment. *Environmental Humanities* 10 (1): 63–85. <https://doi.org/10.1215/22011919-4385471>
- Ollila, Anne. Valtion talousarvioesitys. Lausunto. Dnro 299/2023.
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2023-AK-30933.pdf>
- Oinas, Pirjo (2018) *Poroperheiden sosiaalinen ja taloudellinen selviytyminen elinkeinollisessa ja yhteisöllisessä murroksessa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Paliskunnat A. Poronhoito: Syksy. Poroerotus.
<https://paliskunnat.fi/poro/poronhoito/poronhoitovuosi/syksy/> (haettu 11.11.2023)
- Paliskunnat B. Maasuorpetojen poroille aiheuttamat petovahingot.
<https://paliskunnat.fi/data/a2/petojen-tappamat-porot.php> (haettu 12.2.2024)
- Paulaharju, Samuli (1922). *Lapin Muisteluksia*. Helsinki. Kustanneosakeyhtiö Kirja.
- Järvenpää, Juha & Nordberg Harri (2011) *Petoluonto-opas*.
https://petohanke.fi/pdf/Petoluonto-opas_FIN.pdf (haettu 13.10.2023)
- Poronhoitolaki 14.9.1990/848
- Purugganan, Michael (2022) What is domestication? *Trends in Ecology & Evolution* 37:8, 663-671. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2022.04.006>.
- Pyyhtinen, Olli & Tamminen, Sakari (2014) *Tuleminen vailla toistoa : A. N. Whiteheadin prosessiontologia*. Tiede & Edistys, 39(2), 103–127. <https://doi.org/10.51809/te.105141>
- Rasmus, S., Landauer, M., Lehtonen, I., Mettiäinen, I., Sorvali, J., Kumpula, J., . . . Centre, A. (2023). *Porotalouden sopeutuminen ilmastonmuutokseen: Miten ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset voidaan minimoida? CLIMINI-hankkeen loppuraportti*. Lapin yliopisto.
- Rehtonen, T. 2019. *Haaskakuvauspaikkojen vaikutukset poroelinkeinoille pitäisi selvittää tutkimuksella*. Poromies 3/2019.
<https://poromieslehti.blogspot.com/2019/08/haaskakuvauspaikkojen-vaikutukset.html>
- Rojola, L. 2017. *Ajattelua lankaleikeillä*. Sukupuolentutkimus / Genusforskning, 30(2), pp. 85-88

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2013. Tutkimuksen voimasanat. 1.-2. p. Helsinki: Sanoma Pro.

Ruokavirasto. *Haaskakäyttö*.

<https://www.ruokavirasto.fi/elaimet/elaimista-saatavat-sivutuotteet-ja-kuolleet-elaimet/kuolleet-elaimet/haaskakaytto/> (haettu 26.4.2022)

Salmi, A. (2018). *Luulöydöistä vuorovaikutukseen: Uusia näkökulmia poron domestikaatioon sekä ihmisen ja poron välisiin suhteisiin*. Muinaistutkija : Suomen arkeologisen seuran tiedotuslehti, 2, 30-38.

Salmi, A. (7.6.2022). *Poron domestikaatio ja muinainen poronhoito*. Kalmistopiiri.

<https://kalmistopiiri.fi/2022/06/07/poron-domestikaatio-ja-muinainen-poronhoito/> (haettu 21.9.2023)

Siivonen, Stefan (2023) *Raportti maakotkan, muuttohaukan, tunturihaukan sekä poronhoitoalueen merikotkan pesinnöistä vuonna 2023*. Metsähallitus: MH 8927/2023

Suomen murteiden sanakirja. *Erauspoika*.

https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=erauspoika&sms_id=SMS_0248cc8dda4eea8e118ccc934a86823f (haettu 16.11.2023)

Suomen Riistakeskus A. *Karhu*. <https://riista.fi/game/karhu/> (haettu 15.11.2023)

Suomen Riistakeskus B. *10 kohdan ohjeet karhun kohtaamiseen*.

https://riista.fi/wp-content/uploads/2013/03/10_kohdan_ohjeet_karhun_kohtaamiseen.pdf (haettu 15.11.2023)

Suurpedot A. *Luontokuvaus*.

<https://www.suurpedot.fi/suurpedot-ja-me/yhteiskunta/luontokuvaus.html> (haettu 10.4.2024)

Suurpedot B. *Porovahingot*.

<https://www.suurpedot.fi/suurpedot-ja-me/vahingot/porovahingot.html> (haettu 10.4.2024)

Swanson, H. A., Lien, M. E. t., Ween, G. t. & Anneberg, I. (2018) *Domestication gone wild: Politics and practices of multispecies relations*. Durham: Duke University Press.

Pohja-Mykrä, Mari & Kurki, Sami (2009) *Suurpetojen haaskaruokinnan yhteiskunnallisen kestävyiden haasteet*. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Taiga Bear Kuusamo Oy. *Tietoa meistä*. <https://taigabearkuusamo.fi/tietoa-meista/> (haettu 16.10.2023)

Tieteen termipankki. *Nimitys: domestikaatio*.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:domestikaatio> (haettu 11.11.2022)

Tukes (17.10.2019) *Suurpetojen haaskakuvauspalveluista voi aiheutua vaaraa lähiympäristöön*.

<https://tukes.fi/-/suurpetojen-haaskakuvauspalveluista-voi-aiheuttaa-vaaraa-lahiymparistoon>

(haettu 13.10.2022)

Tukiainen, Maaretta & Frey, Markus (2018). *Pohjolan voimaeläimet*. Jyväskylä:

Tuuma-kustannus.

Tuomi, J. k. & Sarajärvi, A. (2013) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 10., uud. laitos.

Helsinki: Tammi.

Tuomi, Matias. (2021) *Tulkintoja kolmannesta olevaisuuden lajista: Platonin kosmologian vaikutus A. N. Whiteheadin prosessifilosofiseen käsitykseen säiliöstä ja sijainnista*. Turku:

Turun yliopisto

Whitehead, Alfred North (1978) *Process & Reality*. New York: The Free Press

Yle Uutiset (11.4.2010) *Eraus-pennut harhailevat keväisin ihmisten lähelle*.

<https://yle.fi/a/3-6155451> (haettu 15.11.2023)